

STARJE KARTE

Ankica Pandžić

I ATLASI

POVIJESNOG
MUZEJA
HRVATSKE

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
Zagreb

KATALOG MUZEJSKIH ZBIRKI
XXII

STRUČNI RECENZENT
prof. dr PAŠKO LOVRIĆ

UREDNIK
prof. JASNA TOMIČIĆ

ANKICA PANDŽIĆ

STARE KARTE
I ATLASI
Povijesnog muzeja Hrvatske

ZAGREB 1987

Izdavač: POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
Za izdavača: JASNA TOMIČIĆ
Autor teksta: ANKICA PANDŽIĆ
Prijevod na engleski: TOMISLAV PISK
Lektor: KATA FIŠTER
Grafičko uređenje: MARIO HODAK
Fotografije: JOSIP VRANIĆ
Crteže vodenih znakova izradili: ANKICA PANDŽIĆ i MARIO HODAK
Likovna oprema ovitka: MARIO HODAK
Likovna postava izložbe: BERISLAV BRAJKOVIĆ, akademski kipar
Tisak: COLORPRINT, Zagreb, tel. 254-648
Naklada: 2000 komada

Katalog i izložba financirani sredstvima Udružene samoupravne interesne zajednice grada Zagreba

Zahvaljujemo Redakciji časopisa SAM za pomoć oko tehničke pripreme.

Sponzori kataloga:

RO INA NAFTAPLIN, OOUR Radna zajednica Zajedničke službe, Zagreb

»POLJOOPSKRBA« Export-import, Zagreb

SOUR »VIKO«, Varaždinska industrija kože i obuće, Varaždin

Naslovna stranica

J. Blaeu, Karta Ilirije. Amsterdam, oko 1670, kat. br. 38

SADRŽAJ

	Str.
Uvod	7
Kratki pregled povijesti zemljopisnih karata	11
Kartografija 16, 17. i 18. stoljeća	18
Italija	18
Nizozemska	19
Francuska	27
Njemačka	29
Austrija	33
Umjetnička obrada karata	36
Kartuše	36
Okviri karata	37
Mjerila i ruže vjetrova	37
Pisma i signature starih zemljopisnih karata	37
Vodeni znakovi	40
Table vodenih znakova	46
Sažetak	50
KATALOG	55
Sastav kataloške jedinice	56
Sastavni dijelovi karte po dr Lovriću	56
Kartografija Italije	59
Kartografija Nizozemske	61
Kartografija Francuske	76
Kartografija Njemačke	83
Kartografija Austrije	93
Kartografija Engleske	96
Karte domaće proizvodnje	98
Karte nepoznatih autora	99
Atlasi	103
Globusi	105
Popis kartografa, crtača, gravera i izdavača	107
Literatura	110
Popis ilustracija	111
Ilustracije u boji	112

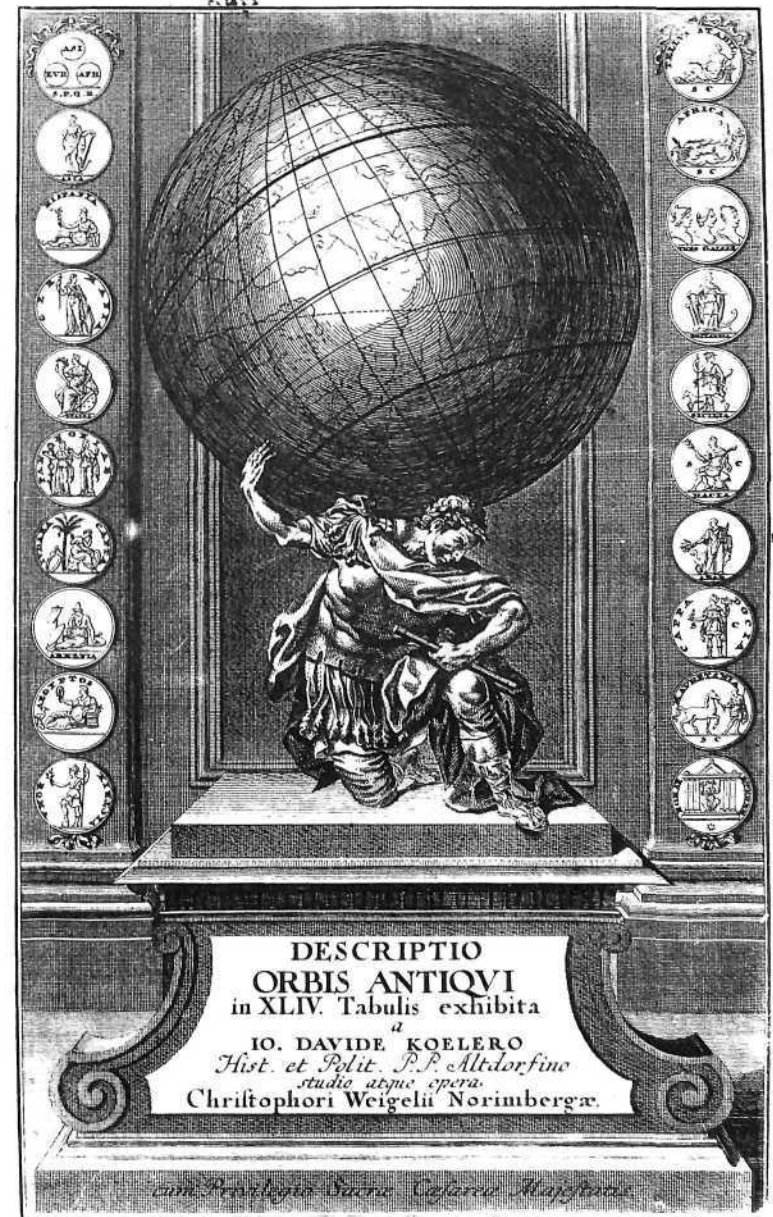
UVOD

Vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda značilo je početak i muzejske djelatnosti u Zagrebu. Na poticaj Ljudevita Gaja prihvaćena je ideja »marljivog sabiranja« kulturne baštine a što je ovjekovječeno 1846. godine otvaranjem Narodnog muzeja. Zahvaljujući Ljudevitu Vukotinoviću koji je napisao interesantan članak u tadašnjim novinama, možemo točno predstaviti izgled i vrijednost prvih zbirki Narodnog muzeja. Stari inventar Povijesnog muzeja Hrvatske, jednog od sljedbenika Narodnog muzeja, sa svojim opisima i crtežima dragocjeni je dokument prvih muzealaca. Čuvena slika Vjekoslava Karasa »Rimljanska s mandolinom«, biser Povijesnog muzeja Hrvatske, kupljena je među prvim eksponatima Narodnog muzeja. Dvadesetak godina po osnivanju, muzej je podijeljen na dva odjela: prirodoslovni i arheološki. Fundus predmeta s povijesnom tematikom životario je unutar arheološkog odjela, jer i politička situacija 19. st. nije bila povoljna za proučavanje nacionalne povijesti. Pažnja se je posvetila samo nekim zbirkama dok su ostale nastajale kupnjom ili sabiranjem od slučaja do slučaja. Tek 1942. g. dolazi do jače diferencijacije povijesnog odjela, što se prekida nažalost, smrću prvog ravnatelja dr. Držislava Švoba u logoru u Lepoglavi. Poslije Oslobođenja javila se ideja ukidanja odjela i raspodjela predmeta na ostale zagrebačke muzeje. Srećom to nije provedeno, pa je konačno 1952. g. formiran Povijesni muzej Hrvatske. Tako, sticajem okolnosti, zbirke novoosnovanog muzeja nisu bile kompletne, a nemarom za baštinu mnogi su povijesni spomenici propali ili su otuđeni. Ipak, moramo konstatirati da su zbirke kojima se posvetila pažnja velike i vrlo vrijedne.

U želji da se posjetitelji Povijesnog muzeja Hrvatske i ostali ljubitelji kulturne baštine što bolje upoznaju sa cjelokupnom građom muzeja, redovito se unatrag nekoliko godina izdaju katalogi zbirki. Nakon manjeg prekida Povijesni muzej Hrvatske nastavlja tom tradicijom izdavanjem kataloga pod nazivom »Stare karte i atlasi Povijesnog muzeja Hrvatske«. U novom formatu, bogato ilustriran, ovaj će katalog biti jedan u nizu sličnih kataloga ostalih zbirki muzeja.

Autorica kataloga je kustos muzeja Ankica Pandžić. U opsežnom uvodu obradila je osnovne karakteristike kartografije, kao i najpoznatije kartografe Evrope 16, 17. i 18. stoljeća. Kroz zasebno poglavlje upoznaje nas kako treba gledati stare karte, upozoravajući čitaoca na vodene znakove, ruže vjetrova, kartuše. Ovaj će katalog poslužiti kao vrijedna stručna literatura svakome tko želi nešto više naučiti o starim kartama. Tome doprinosi i vrlo detaljni popis i obrada kataloških jedinica. Zbirka karata Povijesnog muzeja Hrvatske ne premašuje neku impozantnu brojku. Ipak, obzirom na vrijednost karata i kartografa koji su ih radili, čine zatvorenu kvalitativnu cjelinu. Tu izdvajamo karte naših krajeva, a posebno svakako najdragocijeniju od svih »Illyricvm hodiernvm«, kartografa J. Blaeua, koja je vjerojatno rađena po narudžbi Petra Zrinskog oko 1670. godine.

Jasna Tomičić

J. D. Koeler, *Descriptio orbis antiqui*, Nürnberg, oko 1720, naslovna stranica, kat. br. 102

KRATAK PREGLED POVIJESTI ZEMLJOPISNIH KARATA

Početak kartografije, za čovječanstvo važne znanstvene discipline, teško je odrediti. Smatra se da kartografija spada u najstarija ljudska umijeća i da je čovjek svoje prve geografske spoznaje uobličio u kartografskom crtežu prije nego se počeo služiti pismom. To potvrđuju prehistorijski crteži sa raznih strana svijeta. Koristeći dostupne materijale (kost, kožu, drvo, kamen, školjke...), primitivni čovjek počinje na njih ucrtavati poznate krajeve. No, tek će razvoj kineske, babilonske i egipatske civilizacije dati prve pregledne karte svijeta, koje neće odražavati samo geografsko znanje svog vremena nego će više biti rezultat tadašnjeg filozofskog shvaćanja svijeta i oblika Zemlje. Stari Egipćani prvi premjeravaju zemljište. Praktična geometrija primjenjuje se periodično radi određivanja granica Nilom poplavljenog zemljišta.

Neovisno o civilizaciji u Sredozemlju, kartografija se razvijala u Kini gdje prvi kartografski crteži datiraju iz 20. st. p. n. e. U 3. st. n. e. u Kini već poznaju kompas i sunčani sat, a iz tog vremena datira i prvi geografski priručnik. Na kineskim kartama ranog srednjeg vijeka prikazana je cijela jugoistočna Azija. U Evropi se tek s procvatom helenističke kulture javljaju prvi prikazi o Zemljinoj površini, o obliku Zemlje kao i o njenoj veličini. Geografske spoznaje starog svijeta obogatili su Feničani, trgovci i moreplovci koji su već početkom 6. st. p. n. e. dobro poznavali cijelo Sredozemlje, oplovili Afriku, plovili Indijskim i Atlantskim oceanom, upoznali obale V. Britanije i Baltika. Ta saznanja preuzeli su Grci i stvorili prve prikaze o obliku Zemlje i njenoj površini. Spoznaja da je Zemlja kugla javila se u 6. st. p. n. e. kod Pitagore sa Samosa i njegovih učenika, a prisutna je i u učenjima Sokrata, Aristotela i Platona. **Anaksimandar** iz Mileta (c. 610–547) izradio je prvu kartu Zemlje, predstavljajući je kao okruglu ploču u čijem je središtu Grčka. **Hekatej** iz Mileta (c. 560–490), grčki historičar i geograf, sastavio je djelo pod naslovom »Opis zemlje«, kojem je priložio kartu Zemlje. **Hiparh** (3. st. p. n. e.), grčki astronom i matematičar čija su otkrića sačuvana u djelima Strabona i Ptolemeja, utvrdio je proces ekvinoxija, odredio duljinu tropske godine, a jedan je od utemeljitelja geocentričnog sustava.

Ocem geografije smatra se **Eratosten** iz Kirene (276–194), veliki helenistički znanstvenik i predstojnik slavne Aleksandrijske biblioteke. Eratosten također zastupa mišljenje da Zemlja ima oblik kugle. Izradio je kartu svijeta na kojoj Ekumenu predstavlja kao otok u velikom moru koje naziva Atlantskim oceanom. Na karti su označena tri tada poznata kontinenta: Evropa, Afrika i Azija. Eratosten je prvi na karti primijenio geografsku gradaciju, mrežu meridijana i paralela. Središnju paralelu povukao je preko Pirinejskog poluoto-

ka, Rodosa, Taurskog gorja prema Indiji i Zemlju podijelio na sjevernu i južnu polutku. Uz središnju, ucrtao je još sedam paralela. Svi meridijani sijeku paralele pod pravim kutom, a početni meridijan prolazi kroz Aleksandriju, Rodos i ušće Dnjepra. Eratostenova karta stoljećima je služila kao uzor u prikazivanju Zemlje, pa će prema njoj i Ptolemej raditi svoju kartu svijeta. Najstariji prikaz Zemlje kao kugle ostavio nam je Grk Krates iz kilikijskog grada Malosa. Oko 150. godine p. n. e. Krates je izradio prvi globus i na njemu Zemlju morem podijelio na četiri kontinenta. U srednjem vijeku su nastale karte Kratesova tipa – tip okruglih srednjovjekovnih karata.

Najveće djelo antičke geografije ostavio nam je **Ptolemej** (Claudius Ptolemaeus, c. 87–150), grčki astronom, matematičar i geograf, također bibliotekar Aleksandrijske biblioteke. U svom djelu »Veliki znanstveni sustav astronomije«, poznatijem pod naslovom »Almagest« prema arapskom prijevodu, ostavio nam je prikaz cjelokupne astronomske znanosti do svog vremena. Ptolemej je dobro poznao djela Herodota, Eratostena, Strabona, Marina iz Tirosa i drugih svojih prethodnika. Koristeći se njihovim dostignućima, starim i novim putopisima, sastavio je kartu svijeta koja će biti uzorak mnogim kasnijim geografima i kartografima. Glavno Ptolemejevo djelo je »Geografija« (Zemljopisna uputa – Geographikè hyphégesis), sačuvano u više kopija na grčkom jeziku, od kojih najstarija potječe iz 10. i 11. st.

Cjelokupan rukopis »Geografije« sadržan je u osam knjiga. Karte, njih ukupno dvadesetsedam (deset karata Evrope, četiri Afrike i dvanaest Azije), nalaze se kao prilog u sedmoj knjizi (na dvadesetsedmoj je predstavljena cijela Ekumena). Postoji i druga redakcija »Geografije« koja sadrži šezdeset i tri karte, raspoređene unutar teksta i veliku kartu svijeta u četiri dijela. Do danas je ostalo nerazjašnjeno koja je od tih dviju redakcija starija i koja pripada Ptolemeju, koji je svoju kartu svijeta radio na temelju astronomskih opažanja. Za udaljena i nepozata područja koristio je različite izvještaje trgovaca i moreplovaca. Granice poznatog svijeta povukao je između šesnaeste paralele južne geografske širine i šezdesetteće paralele sjeverne geografske širine. Za polazni meridijan uzima otok Ferro (jedan Kanarski otok). Područje između otoka Ferro i mjesta Annam podijelio je na 180 stupnjeva, prema kojem je odredio i drugu još nepoznatu polutku.

Ptolemej svoj sustav temelji na krivoj pretpostavci da se Sunce i zvijezde okreću oko Zemlje (geocentrični sustav). Tek će 1500. godine Nikola **Kopernik** dokazati da umjesto geocentričnog postoji heliocentrični sustav. Ptolemej je uz ispravne postavke imao i niz zabluda kao primjerice: netočan opseg ekvatora (32 000 km) ili

Indijski ocean prikazan kao zatvoreno more. Unatoč tome on je svom vremenu dao velika otkrića koja će utjecati na evropsku kartografiju sve do 15. stoljeća. Kako osvajački raspoloženi Rimljani nisu imali smisla za kulturu i znanost osvojenih zemalja, mnoge napredne spoznaje učenih Grka pale su u zaborav. Rimske karte, tzv. tabule, imale su prije svega praktičnu svrhu. Nisu se temeljile na matematičkim i geografskim razmišljanjima niti astronomskim promatranjima. Koristene su u vojne i upravne svrhe, pa su zbog toga karte cesta imale važnu ulogu. Tradicija cestovnih karata zasnovana je na temelju mjerenja zemljišta i gradnje cesta za osvajačka putovanja rimskih legija. Karte su crtane na uskim i dugim pergamentskim vrpčama koje su nošene kao svitak. Takav oblik karte uvjetovao je kartografski prikaz na kojem su svi putovi bili paralelni, a mora prikazana poput uskih dugih kanala. Na kartama su označena krizanja cesta, nazivi gradova, udaljenosti izražene u rimskim miljama (1 milja prema Agricoli = 1000 dvostrukih koraka = 5000 stopa = 1478,70 m).

Jedna od poznatih cestovnih karata je karta vojskovođe Marcusa Vipsanijusa Agripe (63–12. g.p.n.e.) za koju se smatra da je bila izvornik poznatije Peutingerovoj karti. Svi veći prometni gradovi Rimskog Carstva imali su urede za informacije i putovanja. Ti su uredi skupljali, bolje rečeno kupovali, najrazličitije informacije od trgovaca, činovnika i vojnika koji su putovali cijelim Carstvom. Takve obavijesti, iako često neujednačene i nepouzdana, upućivale su na mogućnost putovanja Carstvom, na udaljenosti između pojedinih mjesta, mogućnosti smještaja i slično. Putnici koji su kretali u daleke provincije nisu morali tražiti svoje prethodnike i slušati njihova iskustva, dobivali su sve potrebne obavijesti u tim davnim prethodnicima današnjih putničkih agencija. Gradnja cesta dosiže vrhunac u vrijeme Dioklecijana i Konstantina.

Najbolji uvid u raširenu mrežu putova i cesta davali su itinerari. Uz geografski crtež itinerari sadrže sve potrebne podatke o putu, npr. udaljenost između pojedinih gradova, mogućnost noćenja, zadržavanja i mijenjanja konja. Poznata zbirka »Itinerarium Antonini« potječe iz vremena Dioklecijana. Na tom su itineraru udaljenosti između kopnenih gradova izražene u rimskim miljama, a razdaljina između primorskih gradova u stadijima (1 stadij = 625 stopa = 184,84 m). Itinerari su u upotrebi do kasnog srednjeg vijeka a koristili su ih putnici, vojnici, trgovci, krizari i hodočasnici na putu u Svetu zemlju. Veliko bogatstvo topografskih podataka o Rimskom Carstvu sačuvano je zahvaljujući kopiji rimskog itinerara iz 12. st., tzv. Peutingerovoj karti (Tabula Peutingeriana). Pronađena je u Benediktinskom samostanu Tegernsee u Bavarskoj. Njemački humanist Konrad Peutinger dobio je tu kartu na dar i ona nosi ime po njemu. Pretpostavlja se da je original izradio Rimljanin Castorius oko 340. g.n.e.

Na karti su zastupljeni kršćanski i poganski simboli što nam pomaže pri dataciji jer je car Konstantin (306–

337) ozakonio ravnopravnost religija. To što Peutingerova karta nema označenu orijentaciju, niti mrežu meridijana i paralela, a udaljenosti izražava u rimskim miljama, potvrđuje da je autor karte bio Rimljanin. Na jedanaest listova pergamene (dužine oko 7 m) prikazan je antički svijet s rimskim cestama, ali bez Iberijskog poluotoka.

Označeno je 3300 stajališta, 600 imena mjesta, više od 500 gradova, zatim nacrt veza i međusobnih udaljenosti u ukupnoj dužini od 70.000 rimskih milja (103.500 km). Glavni gradovi Rim, Antiohija i Carigrad istaknuti su crtežom, a još osam gradova označava grupa tornjeva. Većinu gradova obilježavaju po dva tornja. Tabula Peutingeriana danas se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Beču.

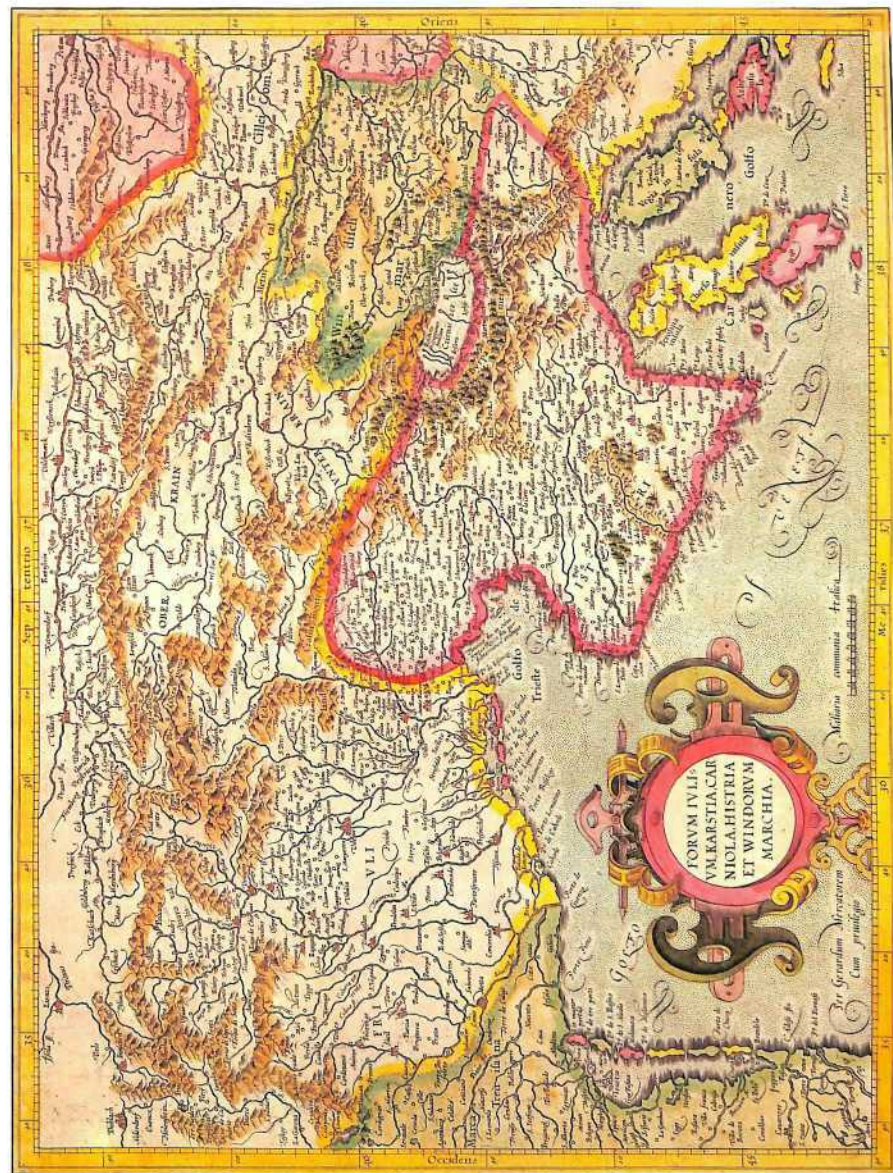
U ranom srednjem vijeku katolička crkva kao baštinica znanja i kulture Rimskog Carstva nema izgrađenu čvrstu sliku svijeta. Sudeći po prvim prikazima koje nalazimo u Kršćanskoj topografiji Konstantina Antiohijskog (Kosmas Indicopleustes) iz 8. st., kršćanstvu je bio prihvatljiviji prikaz svijeta kao kruga, bolje rečeno ploče okružene oceanom, nego već ranije isticani oblik kugle. Antički utjecaji očituju se u prihvaćenim nazivima i raspodjeli kopna i mora. Centri srednjovjekovnog znanja s područja kozmografije bili su samostani i stara srednjovjekovna sveučilišta. Na primjer, sredinom 15. st. kozmografi Bavarske, Saksnije i Austrije imaju prilično točne prikaze o geografskom položaju i karakteristikama svojih zemalja. U njihovim je kartama svijet prikazan kao krug u čijem se središtu najčešće nalazi Jeruzalem, centar svijeta po biblijskim nazorima. Razlikujemo tri osnovna tipa srednjovjekovnih »okruglih« karata.

1. **Rimski tip** ili tzv. T-karte. Na njima su naznačena tri tada poznata kontinenta. Gornju polovicu kruga zauzimaju Azija, donju polovicu Evropa i Afrika. Vodena površina raspoređena je tako da čini slovo T. Horizontalu čine rijeka Don, Azovsko, Crno i Mramorno more a vertikalnu Sredozemno more. Taj tip karte najzastupljeniji je u srednjovjekovnoj kartografiji;

2. **Kratesov tip** karte. Na tim kartama Zemlja je podijeljena na pet do šest klimatskih zona. Gornja i donja zona smatrane su vrlo hladnim i nenastanjenim, središnji dio uz ekvator također je smatran nenastanjenim zbog velikih vrućina. Između tih vrućih i ledenih zona nalazila se umjerenja zona prikladna za život. Kartografi su najčešće u tu zonu smještali sva tri poznata kontinenta, Evropu, Afriku i Aziju; (Sl. 2)

3. **Varijacija T-karte** ili Sallustijeve karte. U svom djelu »De bello Jugurtino«, Sallustije dijeli Afriku od Azije pustinjom Akbah el Kabir, a ne rijekom Nil kako je to bilo uobičajeno na T-kartama. (Sl. 3)

Kao najljepši primjerak okrugle srednjovjekovne karte najčešće se spominje Ebstorfska karta iz 1284. Ta se monumentalna karta, načinjena na trideset listova pergamene (promjera 350 cm), odlikuje mnoštvom detalja, bogatstvom ukrasa i lijepim koloritom. Karta je orijentirana istočno, centralno mjesto zauzima Jeruza-

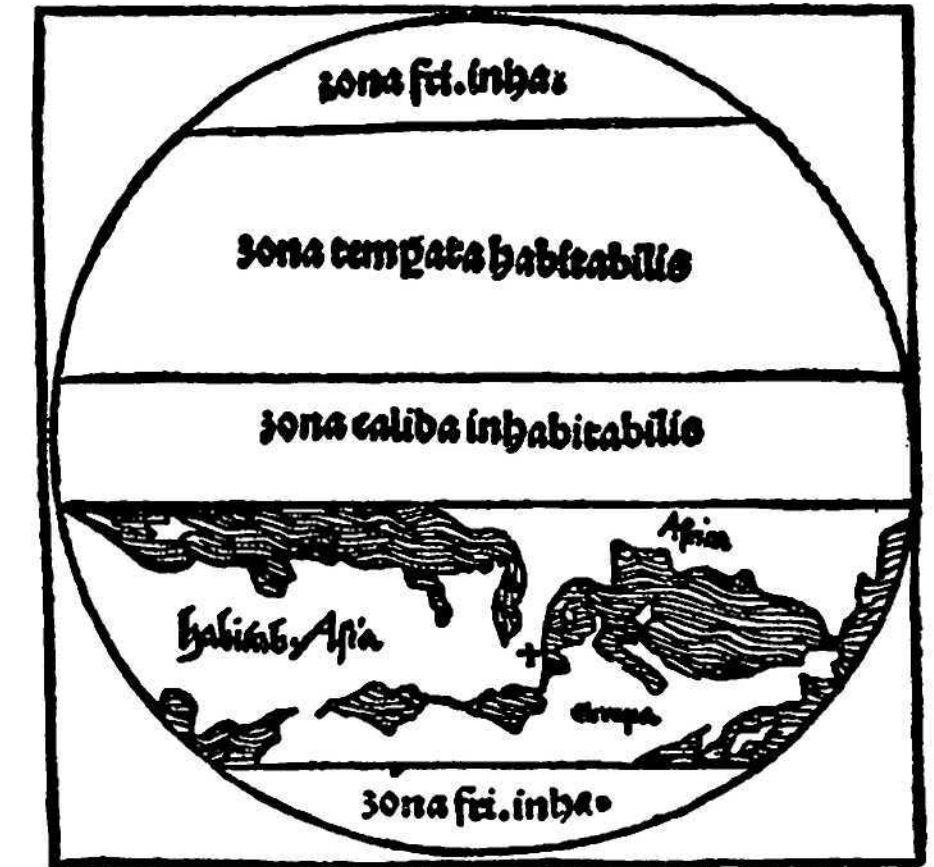
G. K. Mercator, Karta Furlanije, Krasa, Istrre..., Duisburg, 1589, kat. br. 12

lem. Na žalost, taj vrijedan spomenik srednjovjekovne kulture uništen je za vrijeme bombardiranja Hannovera u drugom svjetskom ratu.

Osim takvog načina kartografskog prikazivanja, koji je nastao i razvijao se unutar samostana, u srednjem vijeku postojala je i druga praktična vrsta kartografije. To su **pomorske karte**, nastale za potrebe trgovačkih pomorskih putovanja, tzv. **portulani**. Nastali su u primorskim trgovačkim gradovima Italije i Katalonije. Razvili su se iz grčkih periplusa – opisa pomorskih putovanja pa ih nazivaju i periplus-karte. Portulani su u pravilu rađeni na pergameni i prvenstveno označavaju pomorske putove od Crnog mora do Flandrije. Na tim kartama navedena su imena lučkih pristaništa (obavezno pisana lijevo od obale), dok kopneni dio prikazanih zemalja ostaje potpuno prazan. Na kartama se osobito ističu ruže s imenima vjetrova. Primjerci portulana izrađeni za bogate naručioce danas su umjetničke vrijednosti, raskošno posrebrnjeni i pozlaćeni. U kasnom srednjem vijeku najviše se upotrebljavaju katalonski i talijanski portulani. Katalonci su ipak u ovoj kartografskoj vrsti imali prednost, zahvaljujući ne samo živoj trgovini i pomorstvu svojih gradova nego i Aragonskom dvoru. Prema zapovjedi tog dvora iz 1359. godine svaka galija mora imati po dva portulana.

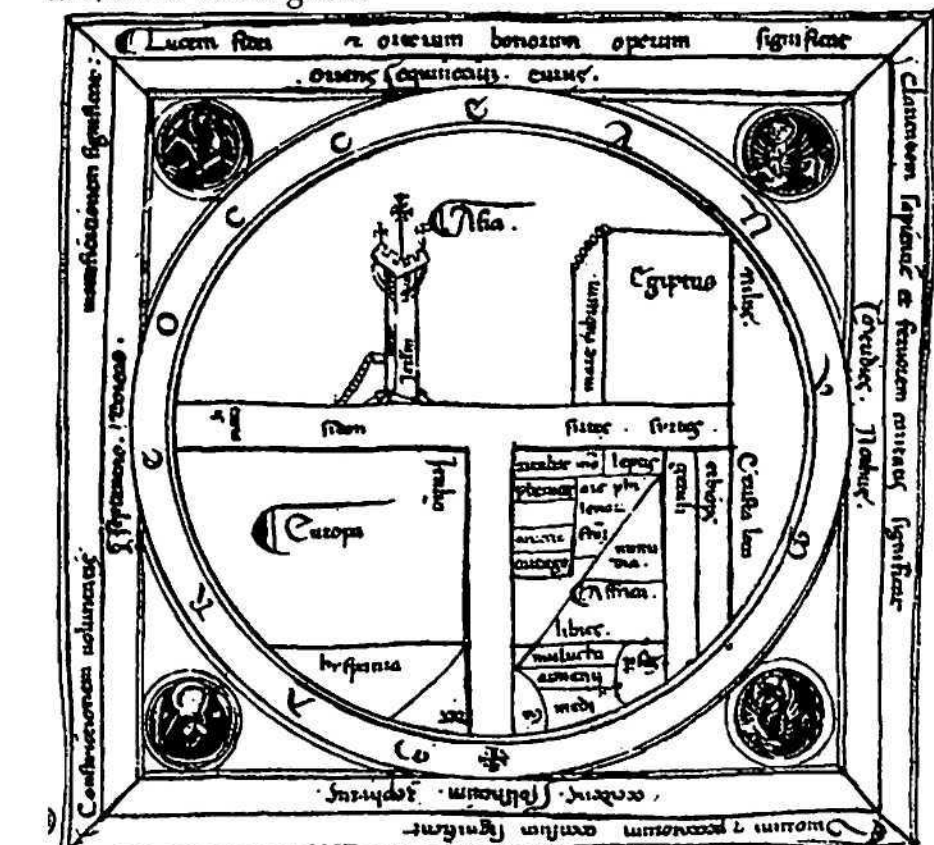
U vrijeme humanizma i renesanse čovjek se oslobađa srednjovjekovne zatvorenosti i mističnosti, oživljava zanimanje za antički svijet, za njegovu znanost i kulturu pa tako i za geografiju i kartografiju. Davno zaboravljena djela velikih antičkih geografa postaju ponovno zanimljiva, a najpopularnija među njima postaje »Geografija« K. Ptolemeja. Njen prvi latinski prijevod načinio je 1409. godine Jacobus **Angelus**. Otkriće drvoreza i bakroreza i razvoj knjigotiska općenito, odrazit će se na daljnji razvoj i širenje kartografske znanosti. Već 1472. godine u Bolonji je objavljeno prvo latinsko tiskano izdanje »Geografije«, u Rimu 1478. godine, a u Ulmu 1482. i 1487. prva njemačka izdanja. Prvo njemačko izdanje priredio je Nicolaus Germanus koji je revidirao Ptolemejeve karte i dodao još pet vlastitih karata, temeljenih na novim geografskim saznanjima.

Najveći doprinos širenju geografskih spoznaja i presudan utjecaj na razvoj kartografije imala su velika geografska otkrića na prijelazu 15. u 16. stoljeće. Pošto su Turci zauzeli kopneni put kojim su stizale mirodije iz Indije u Evropu, velike trgovačke i pomorske sile pokušale su doprijeti do Indije morem. Španjolci i Portugalci imali su najviše uspjeha u potrazi za novim putovima i zemljama. Uz trgovačke interese, koji su pokrenuli ta velika putovanja, značajan doprinos njihovu uspjehu dala su tehnička otkrića u 15. st. Upotrebom astrolaba omogućeno je određivanje geografske širine a upotrebom kompasa određivanje smjera putovanja pa je plovidba bila lakša i sigurnija. Navigacijska i tehnička poboljšanja 15. stoljeća, koja su u većini slučajeva uveli Portugalci, omogućila su kartografima točnije određivanje novootkrivenih krajeva na kartama.

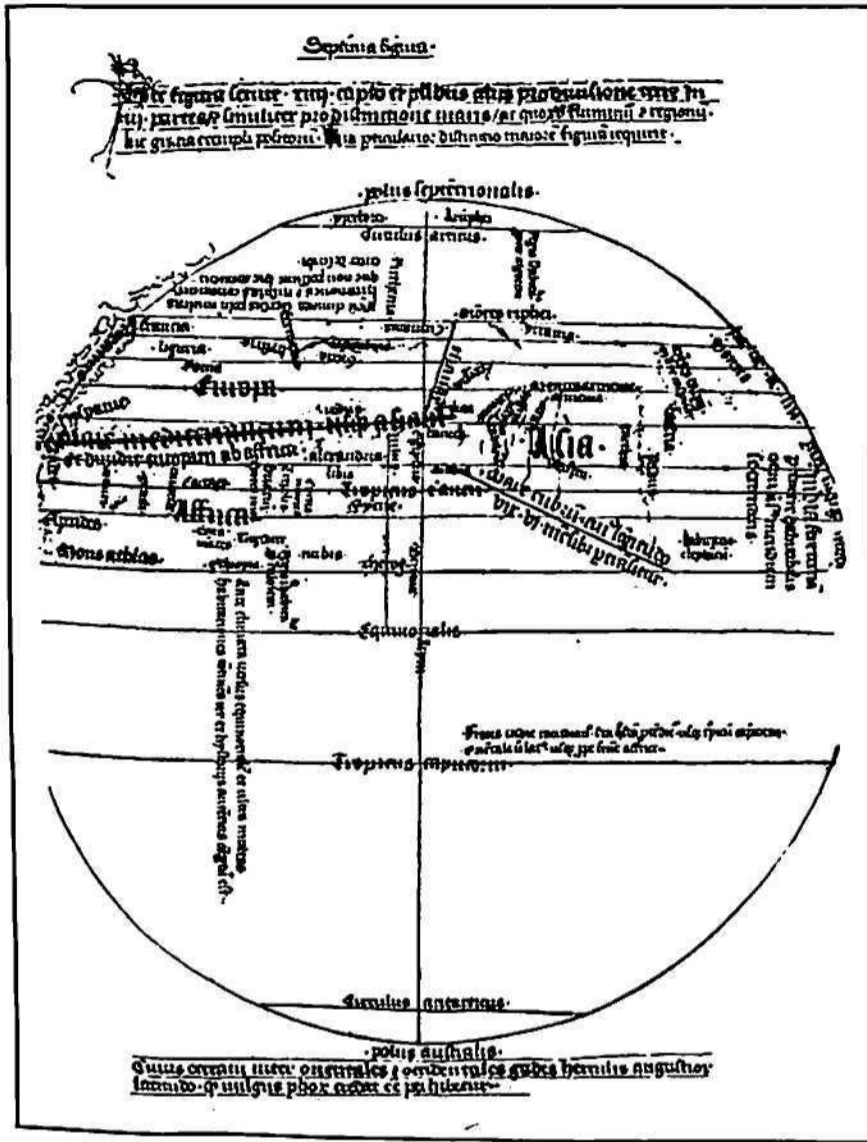

Zonska karta svijeta s podjelom na nastanjene i nenastanjene zone (iz Sacrobustosova Opusculuma, 15. st.)

Nova geografska otkrića označila su prekretnicu u povijesti Evrope pa će pomorske sile Sredozemlja izgubiti svoj stoljetni primat. Uz pomorstvo Španjolske i Portugala razvit će se novi trgovački centri u Nizozemskoj i Njemačkoj. Zanimljivo je da već tada Antwerpen postaje središte trgovine indijskom robom. Kao što su talijanskim gradovima preuzeli primat u trgovini, Nizozemci će preuzeti i vodeću ulogu u kartografiji. Paradoksalno je da su Portugalci, poznati pomorci, ostavili neznatan trag u kartografiji. Tim više što je pod njihovim pokroviteljstvom B. Dias 1486–87, ploveći uz zapadnu obalu Afrike, došao do Rta dobre nade, a Vasco da Gama 1497–99. oplovio Afriku i otkrio toliko traženi put do Indije. Prema sačuvanim kartama, čini se da su otkrića portugalskih ekspedicija kartirali talijanski kartografi.

Karta svijeta u obliku slova T (iz Sallustijeva rukopisa, 14. st.)

Karta Petrusa de Alliaca iz 1410. prema kojoj je Toscanelli izradio kartu po kojoj je Kolumbo otkrio Ameriku

U trgovačkim gradovima Italije kartografija ima svoju tradiciju. Talijanski kartografi kupuju podatke o novom svijetu od portugalskih pomoraca i trgovaca. Većina sačuvanih karata iz tog doba potječe iz Italije. Tako npr. pomorsku kartu obale Senegala do Kap Verde, koju su otkrili portugalski moreplovci četrdesetih godina 15. stoljeća, dao je izraditi venecijanski trgovac Andrea Bianco 1448. godine. Obalu Gvineje, također portugalsko otkriće, prenio je na kartu Grazioso Benincasa (1400–1482), kartograf iz Ancone. Putovanje Bartholomea Diaza do Rta dobre nade označeno je na karti svijeta koja je nastala u Firenzi između 1488. i 1496. godine, a pripisuje se Henricusu Martellusu Germanusu. Duhovnim začetnikom otkrića Amerike smatra se firentinski liječnik Paolo Posso Toscanelli. Na žalost, njegova je karta direktnog pomorskog puta u zapadni »svijet mirodija«, prema kojoj je Kolumbo pod pokroviteljstvom španjolskog dvora, doplovio do Amerike, izgubljena (Sl. 4). Na najstarijem sačuvanom globusu (Zemlje) Martina Behaima (c. 1459–1507) iz 1492. godine označena su prva velika portugalska otkrića. Udaljenosti koje je navodio Toscanelli u svojim zabilješkama za pojedine etape puta prema Antilima, Japanu i Kini odgovaraju udaljenostima na Behaimovom globusu. Stoga se smatra da je M. Behaim imao iste kartografske izvornike koje je imao i Kolumbo prije svog putovanja na Zapad, tj. Toscanellijevu kartu.

Već smo napomenuli da se u 15. stoljeću uz razvoj prirodnih znanosti i širenje geografskih spoznaja istodobno razvija i tiskarstvo bez kojeg je nezamisliv daljnji razvoj kartografije. Sa srednjim vijekom završava razdoblje manuskriptnih karata. U 14. st. u Evropi se javlja nova tehnika, drvorez (Holzschnitt, Holzstich) koji se razvio u Kini još u 7. st.n.e, zajedno s proizvodnjom papira. Ta se tehnika sastoji u tome da se na glatku drvenu površinu nožem i dlijetom izrezuje crtež, tako da se odbacuju suvišni dijelovi drvene površine, a na preostale linije crteža nanosi tiskarska boja. Otiskivanjem te drvene ploče na papir, rijetko na pergamentu, dobiva se otisak – drvorez. Drvorez spada u najstarije grafičke umjetnosti, a u kartografiji vlada do sredine 16. st. Najbolji majstori te tehnike bili su Nijemci. Njemački kartografi bili su vrsni crtači i tiskari i zbog toga su njihove ručno tiskane karte vrlo cijenjene među kolekcionarima.

Dok je u 16. st. drvorez u južnoj Njemačkoj i općenito u zapadnoj Evropi opće priznata tehnika u izradi karata, južno od Alpa, u Italiji se razvija bakrotisak koji će dominirati proizvodnjom karata do kraja 18. st. Graviranje crteža u homogenijem i podatnijem bakru omogućavalo je veću točnost i finoću crteža. Nakon graviranja ploče, u nastale udubine utrljavala se boja. Pomoću tiskarskih preša, primjenom prikladnog papira dobivao se otisak vjerodostojan izgraviranom originalu. Toniranje površine izvodilo se je ispunjavanjem pojedine površine odgovarajućim grafičkim uzorcima (skupom većih ili manjih točkica ili skupom linija). Vjeruje se da je bakrorez kao tehniku prvi primijenio firentinski zlatar Tommaso Finiguerra oko 1450. godine. Uz bakrorez, usporedno se razvija i bakropis (Radierung). Kod bakropisa se metalna ploča pokriva tankim slojem mase otporne na kiseline. Na tu podlogu prenosi se crtež nakon čega počinje radiranje – struganje pokrivene mase na mjestu crteža iglama, pri čemu bakrena ploča ostaje netaknuta. Takva radirana ploča jetka se u kiselinu, postupak se ponavlja dok se ne dobije željeni crtež udubljen u bakrenoj ploči. Kod obiju tehnika papir se prije otiskivanja navlaži da bi upio tiskarsku boju. Glavna karakteristika karata otisnutih s metalnih ploča, a to je ono što ih razlikuje od drvoreza, je da su otisnute linije, zbog veće količine tiskarske boje, iznad naličja papira. Bakrorez se uočava i po otisku ruba bakrene ploče. Općenito govoreći, kod bakroreza su i crtež i pismo finiji, što omogućava točnije unošenje geografskih podataka i uobičajenih znakova. Osim toga, metalne ploče su dugotrajnije. S jedne ploče može se dobiti i do 4000 otisaka, što će u velikoj kartografskoj potražnji 16. i 17. st. biti vrlo važno. Prednost bakrenih ploča je u tome što omogućuju korekturu, a to je za kartografiju naročito važno. Kod novih geografskih saznanja, kod mijenjanja granica, točnijeg određivanja toka rijeka, linije su na tiskarskoj ploči brišane i unošene nove. Kod koloriranih drvoreza i bakroreza boja je nanošena rukom naknadno.

Prvu bakroreznju kartu svijeta gravirao je 1506.

Francesco Roselli po crtežu Giovannia Mattea Contarinija. (Jedini primjerak čuva se u British Library u Londonu.) Godine 1507. Nijemac Martin Waldseemüller je nazvan »kumom Amerike«, jer je u čast Ameriga Vespuccija predložio da se novootkriveni kontinent zove Amerika. Iste godine Waldseemüller je načinio kartu svijeta Universalis Cosmographica na dvanaest ploča, tiskanu u 1000 primjeraka. Na toj karti javlja se prvi put ime Amerika pri čemu označava samo uzak pojas južnog dijela novog svijeta. Posljednje djelo ovog velikog kartografa je pomorska karta »Carta Marina« iz 1516. Početkom 16. st. naglo se mijenja slika svijeta (imago mundi). Premda Ptolemejeva »Geografi-

ja« 1513. doživljava svoje najbolje izdanje u Strassbourgu, nova geografska otkrića i saznanja koja donose pomorci sa dugih putovanja, neminovno mijenjaju shvaćanje svijeta. Kad se u rujnu 1522. godine vratio ostatak Magellanove ekspedicije u Seville, definitivno je potvrđeno da Zemlja ima oblik kugle. Time je počelo razdoblje moderne kartografije. U tri naredna stoljeća razvijat će se kartografije pojedinih evropskih zemalja, svaka sa svojim značajkama i doprinosom općem razvoju geografske znanosti. Svi primjerci karata zbirke Povijesnog muzeja Hrvatske potječu iz tog vremena. Stoga smatramo da ovo razdoblje treba obraditi po pojedinim zemljama i značajnim kartografima.

KARTOGRAFIJA 16, 17. i 18. STOLJEĆA

ITALIJA

Talijani su stari majstori kartografskog izražavanja. Kartografska tradicija jednako je bila živa u vrijeme manuskriptnih karata i portulana u 14. st. kao i u tipografskim izdanjima 15. i prve polovice 16. st. Italija je, kao pozornica glavnine evropskih zbivanja u Sredozemlju, postavila svoju kartografiju u sadržajnom i estetskom pogledu na prvo mjesto.

Gradovi Italije održavaju trgovačke veze s Levantom i Azijom na Istoku, sa zemljama Atlantske obale na zapadu i s trgovcima Hansinih gradova na sjeveru. Živi trgovački promet pogoduje razvoju i širenju kartografske znanosti. Već smo u prethodnom poglavlju spomenuli da je u Italiji nastala prva karta u bakrorezu. Karte su u Italiji izdavane uglavnom kao pojedinačni listovi, a rijetko se javljaju kao ilustracija unutar knjiga. Bakroresci ih rade kod tiskara i izdavača. Samo se u rijetkim radionicama susreću svestrani majstori koji rade kao kartografi, graveri, tiskari i izdavači. Kao i u kartografijama drugih zemalja, i u Italiji se često kopiraju radovi domaćih i inozemnih kartografa. Značajnu ulogu odigrali su trgovci, koji su trgovali grafičkim listovima, uvezivali ih i tako stvarali prototip atlasa. To nisu bili atlasi u današnjem smislu, već zbirka karata, različitog stila i veličine. Sastavljali su ih sami trgovci za pojedine kupce, nastojeći da takva uzamena zbirka sadrži karte koje su prikazivale cijeli poznati svijet. Ako neka radionica nije mogla zadovoljiti taj uvjet, uzimane su karte iz drugih radionica. Da bi uvezali listove različitih formata i mjerila, te da bi postigli bar prividnu ujednačenost, trgovci su ih lijepili na papir iste veličine. Tako je 1570. godine Antony Lafreri (1512–1577), rimski trgovac grafikama, objavio zbirku od 37 karata koja je u kartografiji poznata kao Lafrerijev atlas.

Između mnogih talijanskih gradova u kojima su radili poznati i manje poznati kartografi, uz Rim istaknuto mjesto zauzimala je Venecija.

Gotovo polovica svih karata, izdanih u Italiji, objavljena je u toj maloj Republici velikih trgovaca i pomoraca. Tu su u 16. st. radili Gian Francesco Camocio, Paulo Forlani, Fernando Bertelli i najznačajniji kartografi Italije Giacomo (Jacobo) Gastaldi (c. 1500–1565) i Giovanni Antonio Magini (1555–1617). Gastaldi je radio kao kartograf, crtač i bakrorezac. Kao bakrorezac pojavljuje se Gastaldi u izdanju Ptolemejeve «Geografije» u Veneciji 1548. godine. Njegove karte odlikuju se velikom geografskom točnošću i obrtničkim umijećem. Najznačajnija Gastaldijeva djela su: Karta svijeta iz 1546, Karta Venecijanskog zaljeva iz 1568 i Karta Padove iz iste godine, te Karta Lombardije iz 1570. Pod kraj života, 1561. Gastaldi je tiskao svoju vrlo poznatu kartu Italije. Povijesni muzej Hrvatske u svojoj kartografskoj zbirci ima nešto kasnije izdanje te

karte koja je objavljena u prvom izdanju Orteliusova «Theatrum orbis terrarum», Antwerpen 1570. godine, kat. br. 1.

Još je jedan talijanski kartograf iz prve polovice 16. st. zastupljen u našoj zbirci, zahvaljujući Orteliusu. To je Petar Kopic (Pietro Coppo, 1469–1555) koji je 1540. godine u Veneciji izdao preglednu kartu Istre, koju su kopirali mnogi kartografi. Ortelius je objavluje u prvom izdanju Theatruma 1570. na istom listu na kojem je i Laziusova karta Koruške kat. br. 77. Naša karta je iz francuskog izdanja Theatruma, Antwerpen, 1581.

Kartografski radovi objavljeni u Veneciji su brojni. Izuzimajući vrhunske kartografe kao što je Gastaldi, dogadalo se da je zbog kvantiteta trpjela kvaliteta karata. Da bi zadovoljile domaće tržište, a još više inozemno, kartografske radionice su zapošljavale gravere bakrenih ploča različitih sposobnosti što se očitalo u neujednačenosti izrađenih karata. Na svojim kartama prikazivali su talijanske gradove i provincije. Karte drugih zemalja najčešće su kopirali po inozemnim originalima.

Kao posljedica velikih geografskih otkrića i preseljenja trgovačkih središta iz Sredozemlja na zapadnu obalu Evrope, procvat nizozemskog brodarstva i trgovine, uvjetovao je zatišje u kartografiji Italije.

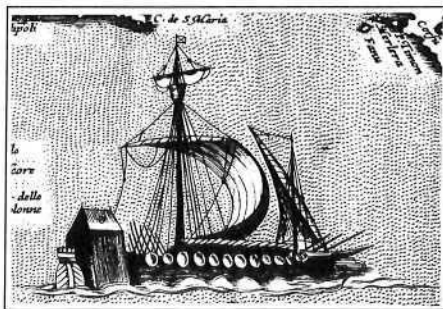
Portret V.M. Coronellija

Tako će Amsterdam preuzeti ulogu Venecije i za kratko vrijeme biti centar kartografskih zbivanja u Evropi. Tek s pojavom Vincenza Marie Coronellija (1650–1718), velikog talijanskog kartografa i geografa, Venecija vraća svoje nekadašnje značenje. Coronelli je prvi kartograf Mletačke Republike od 1685. godine; 1689. proglašen je lektorom geografije, a bio je široko obrazovan i neobično nadaren. 1693. g. Coronelli je u Veneciji osnovao prvo geografsko društvo Accademia degli Argonauti, jedno od najstarijih geografskih društava na svijetu. Tri godine je boravio u Parizu gdje je za Luju XIV radio velike globuse Zemlje i neba. U Veneciji je Coronelli uživao velik ugled i imao pristup u tajne arhive Mletačke Republike da bi došao do podataka za izradu svojih karata. Rezultati njegova dugogodišnjeg rada u kartografiji su Atlante veneto (Venecija 1690/91), Isolario dell' Atlante veneto (Venecija, 1696/97) i nedovršena enciklopedija koje je izdavanje započeto 1692. pod nazivom Corso geografico Universale. Pretpostavlja se da je Coronelli svoje karte sam crtao i gravirao na bakrene ploče. One pokazuju kartografsku ujednačenost i izrazite karakteristike baroknog stila.

U zbirci karata Povijesnog muzeja Hrvatske pod inv. br. 3802. čuva se Coronellijeva karta Dalmacije kat. br. 55, izdana u Parizu kod Jeana Baptiste Nolina (starijeg) oko 1695. godine.

Coronellijev suvremenik, Giacomo Cantelli de Vignola (1643–1695), geograf i kartograf, radio je za poznatu izdavačku kuću De Rossi u Rimu gdje je izdana većina njegovih karata. Između 1685. i 1695. bio je vodeći kartograf modenskog nadvojvode Francesca II. Cantellijeve karte odaju jak utjecaj francuske kartografske škole (Sansona, Duvala), a često su i čiste kopije francuskih autora. Cantelli je u zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske također zastupljen s jednim primjerkom. To je karta Hrvatske, inv. br. 29986, kat. br. 2 signirana i datirana, izdana u Rimu kod Giacomina de Rossija 1690. godine.

Sve karte izdane u Italiji nose neke zajedničke oznake i karakteristike: točniji grafički sadržaj, jasni naslovi i pismo, lijepe su i dekorativne, ukrasi su umjereni, ne

Detalj karte kat. br. 1

opterećuju kartografski prikaz. Zbog toga talijanske bakrorezne karte djeluju jednostavno, s geografskog stanovišta pouzdano i lijepo.

NIZOZEMSKA

Poslije velikih pomorskih putovanja, koja će pridonijeti širenju geografskih spoznaja i otkrivanju novih zemalja i kontinenata, u Nizozemskoj se naglo razvija trgovina i pomorstvo, a s tim u vezi i kartografija. Početkom 16. st. nizozemski kartografi počinju siriti svoj utjecaj, ističući potrebu unošenja točnijih geografskih podataka na karte. Pri tom prozivaju upravo talijanske kartografe za «prevlast neistine» na njihovim kartama. Tako je počela konkurentna borba između nizozemskih i talijanskih proizvođača karata iz koje kao pobjednici izlaze Nizozemci. Cijelo jedno stoljeće, između 1570. i 1670. evropskom kartografijom vladat će Nizozemci. Prvi centri kartografije su Antwerpen i Duisburg (Njemačka), dok se kasnije gotovo cjelokupna kartografska proizvodnja koncentrirala u Amsterdamu. Tu će svoja remek djela stvarati najveća imena u povijesti kartografije kao što su Mercator, Ortelius, de Jode, Janssonius, W. J. Blacu i drugi. S obzirom na točnost prikaza tada poznatih podataka, kvalitetu oblikovanja crteža, raskošnost dekoracije, nizozemske karte iz tog «stoljeća atlasa» ostale su nenadmašene.

Gotovo polovica kartografske zbirke Povijesnog muzeja Hrvatske čine karte nizozemskih kartografa. Stoga ćemo njihovim autorima posvetiti malo više prostora i podatke o njima navesti pojedinačno.

Gerhard Kremer Mercator (1512–1594)

Veliki nizozemski geograf, kartograf i matematičar, studirao je kod Gemme Frisiusa na sveučilištu u Löwenu. Pod pokroviteljstvom Karla V. Habsburgovca (vladao kao španjolski kralj Karlo I. 1516–1556) Mercator je bio u direktnoj vezi s velikim španjolskim i portugalskim istraživačima i kartografima što mu je omogućilo pristup rezultatima najnovijih geografskih istraživanja. Bio je čovjek velikih intelektualnih sposobnosti, teoretičar i praktičar «ingenio dexter, dexter et ipse mann». Izrađivao je znanstvene mjerne instrumente, radio je kao geometar, izvršno je poznao tehniku graviranja. Većinu svojih karata Mercator je sam crtao i gravirao na bakrenu ploču. Svoju kartografsku djelatnost započeo je Mercator 1537. objavljivanjem velike karte Palestine.

Kao najprimjereniju tehniku za izradu karata Mercator koristi bakrorez koji omogućuje najtočniji prikaz sadržaja karte. Pismo, kojim se služio na kartama, Mercator je radio po uzoru na talijanske kartografe. Tako npr. nazive kontinenata piše rimskom majuskulom, a za nazive zemalja, pokrajina i rijeka koristi različite varijante latinske minuskule. Da je Mercator pri-

Portret G. Kremera Mercatora

dao veliku važnost pismu dokazuje i Traktat o kurzivnom pismu koji je objavio u Antwerpenu 1540. U Duisburgu, gdje je radio kao sveučilišni profesor, izdao je Mercator 1554. kartu Evrope i na njoj ispravio mnoge geografske zablude. Na primjer, kopneni dio između Crnog mora i Baltika prikazao je točnije, površinski vjerodostojnije u odnosu na cijelu Evropu, smanjio je prikaz Sredozemnog mora po duljini i približio ga njegovoj pravoj veličini, točnije je odredio položaj Kanarskih otoka (do tada su ih kartografi smjitali na mjesto koje im je još Ptolemej odredio).

Neke pogreške, koje nije izbjegao ni veliki Mercator, dugo su ostale neispravljene: otok Tierra del Fuego na samom vrhu sjeverne Amerike Mercator je prikazao kao dio Antarktika, oblik cijelog Američkog kontinenta je iskrivljen i s mnogim sitnim pogreškama. Prijelomna godina u životu ovog znanstvenika bila je 1569. kad je na 24 lista objavio veliku kartu svijeta pod nazivom Nova et aucta orbis terrae descriptio ad usum navigantium. Na toj karti Mercator je prvi put primijenio valjkastu kartografsku projekciju, koja se i danas koristi u pomorstvu i zrakoplovstvu pod nazivom – Mercatorova projekcija. Za tu projekciju je bitno da se u njoj navigacijski zadaci rješavaju vrlo jednostavno. Godine 1578. izašla je u Kölnu Geografija K. Ptolemeja, bez teksta. Karte za to izdanje obradio je i gravirao Mercator. Ovaj Ptolemej–Mercatorov atlas, zahvaljujući ljepoti ornamentike, kvaliteti bakroreza i imenu Mercatora bio je vrlo tražen i doživio je još sedam izdanja. Mercator je planirao izdati modernu zbirku karata u kojoj bi bile zastupljene karte različitih dijelova svijeta. Prvi dio od 56 karata u kojem su bili zastupljeni Belgija, Francuska i Njemačka objavljen je u Duisburgu 1585, drugi dio od 24 karte Grčke, Italije i Slavonije izašao je 1589, a treći dio od 36 karata objavljen je posmrtno 1595. godine. Te iste godine objavljen mu je i sveukupan rad kao cjelina pod naslovom *Atlas sive cosmographicae meditationes de fabrica mundi et fabricati figura*. Prvi put riječ atlas koristi se u naslovu kao oznaka za uvezanu zbirku karata ili bolje rečeno za knjigu karata.

Naslovna kartuša s karte kat. br. 12

Za Mercatorove karte u cjelini možemo reći da ih odlikuje visoka umjetnička kvaliteta izrade, sadržajna geografska cjelovitost, točnost izrade u odnosu na vrijeme u kojem su nastale, prekrasna kaligrafija i umjerenost ornamentike. Karte dvojice najvećih nizozemskih kartografa, Orteliusa i Mercatora, imaju u dekoraciji puno zajedničkog. Mercatora ćemo prepoznati po umjerenosti koja se očituje u nešto manjoj i kompakt-nijoj kartuši, rijetko koristi kao ukras egzotične životinje i morska čudovišta, a kad to čini, tad je to nenametljivo i bez pretjerivanja. Mnogi koriste rezultate Mercatora – manje slavni i slavni. (Primjerice, kartu svijeta kopirali su Salamanca, Lafreri, kartu Flandrije Tramezini, Hogenberg, Ortelius, de Jode i drugi.) Zbog nekih svojih komentara Mercator je osuđen kao heretik, sklon reformaciji, pa je iz Antwerpena emigrirao u Duisburg (Njemačka) gdje su objavljena njegova glasovita djela. Nakon smrti Mercatora su naslijedili sinovi, koji su mu posmrtno objavili «Atlas», godine 1595. (107 karata) i još jedno izdanje 1602. (111 karata). 1606. Mercatorove bakrorezne ploče prelaze u vlasništvo Jodocusa Hondiusa. O popularnosti Mercatorova atlasa najbolje svjedoči 36 izdanja na različitim jezicima u prvoj polovici 17. st. (Redoslijed pojedinih izdanja objavio je R.V. Tooley u knjizi: Maps and map-makers, London 1962).

U Povijesnom muzeju Hrvatske čuva se četrnaest Mercatorovih karata: kat. br. 10, kat. br. 11, kat. br. 12, kat. br. 13, kat. br. 14, kat. br. 15, kat. br. 16, kat. br. 17, kat. br. 18, kat. br. 19, kat. br. 20, kat. br. 21, kat. br. 22, kat. br. 23.

Abraham Ortelius (Wortels, Oertel, Ortell, Ortel, 1527–1598)

Uz Mercatora, Ortelius je najpopularnije ime nizozemske kartografije. Studirao je grčki, latinski i matematiku. Izučio je gravurstvo i svoju kartografsku djelatnost počeo kao iluminator i trgovac, a 1564. počinje sam sastavljati karte. Iste godine objavio je svoj prvi kartografski rad, kartu svijeta na osam listova. Slijedi karta Egipta 1566. i karta Azije 1567. Na prijedlog Egidiusa Hooftmanna, Ortelius počinje rad na zbirci karata koja će biti osnova njegova velikog atlasa. Prvi svezak imao je 38 karata Evrope. Uskoro je taj broj porastao na 70 karata, od kojih je većinu gravirao Frans Hogenberg (c. 1540–1590) u Kölnu. Do 1570. Ortelius je te karte prodavao kao pojedinačne listove i tada ih uvezao i izdao u Antwerpenu pod naslovom *Theatrum orbis terrarum*. To je najznačajnije Orteliusovo djelo i smatra se prvim modernim atlasom.

Za razliku od atlasa talijanskih kartografa, Ortelius je karte od početka skupljao i radio prema izdavačkim principima, a ne prema želji naručioća. Ortelius uvodi jedinstven format za sve karte, osim toga za jednu zemlju nastoji koristiti karte samo jednog autora. «Theatrum» predstavlja prvu sistematski obradenu zbirku karata različitih zemalja, načinjenu u istom mjerilu i temeljenu na ondašnjem geografskom znanju. Uz

Portret A. Orteliusa

karte, «Theatrum» sadrži i *Catalogus Auctorum*, listu njemu poznatih kartografa (87 imena) i njihove radove. Orteliusov atlas je pobudio toliko zanimanje da su iste godine izašla još tri izdanja. Između 1570. i 1612. tiskana su 42 folio formata (folio izdanje ima vel: 40 x 45 cm). 1576. karte su smanjene i reproducirane u malom formatu. U tom obliku «Theatrum» je tiskan na različitim jezicima i do 1612. izašlo je 31 izdanje. Kako su pristizala nova saznanja tako su i karte redigirane. Broj karata je neprestano rastao, pa su nastala tzv. *Addimenta* 1573. (17 karata), 1579. (23 karte), 1584, 1590. i 1592. Ti su dodaci uvrštavani u izdanja koja su tih godina objavljivana.

Koliku je slavu donio «Theatrum» svom autoru najbolje nam govori podatak da je Abraham Ortelius 1575. španjolski kraj Filip II. (1527–1598) proglasio svojim kraljevskim kartografom. Ortelius nije bio originalan kartograf kao njegov sugrađanin Mercator. Sa sigurnošću se može samo za 5 karata reći da ih je načinio Ortelius prije 1570, a druge su radili vrsni graveri njegove radionice. Ortelius najčešće korektno navodi kartu i autora koja mu je poslužila kao predložak. Umro je 1598, a njegova je udovica prodala bakrorezne ploče Johanesu Baptistu Vrientiusu koji je 1612. priredio još jedno izdanje. Oko 1704. Orteliusove ploče pripadaju obitelji Moret, ali nikad više nisu korištene.

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske Ortelius je zastupljen sa četiri primjerka: kat. br. 6, kat. br. 7, kat. br. 8, kat. br. 9 i nizom karata drugih autora u različitim izdanjima *Theatruma*.

Gerard de Jode (de Iudaeis, de Iudoeis, Gerardi, Judaeus, 1509–1591)

De Jode je još jedan veliki nizozemski kartograf, bakrorezac i izdavač, nešto stariji suvremenik Mercatora.

Portret G. de Jodea

toru i Orteliusa. Spremajuci se za izdavanje atlasa poslije 1555. de Jode objavljuje pojedinačne karte: 1560. izdao je Veliku kartu svijeta koju je radio po Gastaldi-ju, 1563. kartu Portugala, 1564. Orteliusovu kartu svijeta, a 1569. seriju karata njemačkih pokrajina. Između Orteliusa i de Jode razvila se oštra konkurentna borba. Iako je osamnaest godina stariji i iskusniji, vrlo nadareni majstor kartografije, de Jode nije bio tako spretan u izdavačkom poslu, pa se sa svojim mladim rivalom Orteliusom nije mogao ravnopravno boriti. Ortelius je uz pomoć privatnih veza uspio odugovlačiti izdavanje tiskarskog privilegija G. de Jodea i na taj način stvoriti svojevrsan monopolni položaj svog »Theatruma«. De Jodeov atlas *Speculum Orbis Terrarum* izišao je 1578. u Antwerpenu, osam godina poslije Orteliusova »Theatruma« (Theatrum je već imao 14 izdanja), i ništa nije moglo ugroziti njegovu popularnost i prevlast na tržištu. To objašnjava zašto je de Jodeov »Speculum« imao samo dva izdanja za života svog autora.

Atlas je izišao u dva dijela: prvi dio pod naslovom »Speculum Orbis Terrarum« sadržavao je 27 karata različitih zemalja i pokrajina, dok je 38 karata drugog dijela pod naslovom »Geographicum Germaniae Imperium repraesentans« posvećeno njemačkim zemljama. Karte u de Jodeovom atlasu gravirali su vršni nizozemski graveri, braća Jan i Lucas Doetecum. Pojedine karte de Jodeova atlasa ubrajaju se u najljepše primjere kartografskog umijeća 16. stoljeća. »Speculum« je ponovno izdan već iduće 1579. u tiskari Christophera Plantina (1520–1589). Poslije smrti de Jodea, njegov sin Cornelis de Jode (1568–1600) dopunio je očevo djelo: 1593. izdao je novi atlas sa 83 karte pod novim naslovom *Speculum Orbis Terarum*. De Jodeov atlas je velika rijetkost, po Tooleyu do danas je poznato samo 12 sačuvanih primjeraka. U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo samo jednu kartu Gerarda de Jodea, kat. br. 24.

Jodocus Hondius (Hondt, de Hondt, 1563–1611)

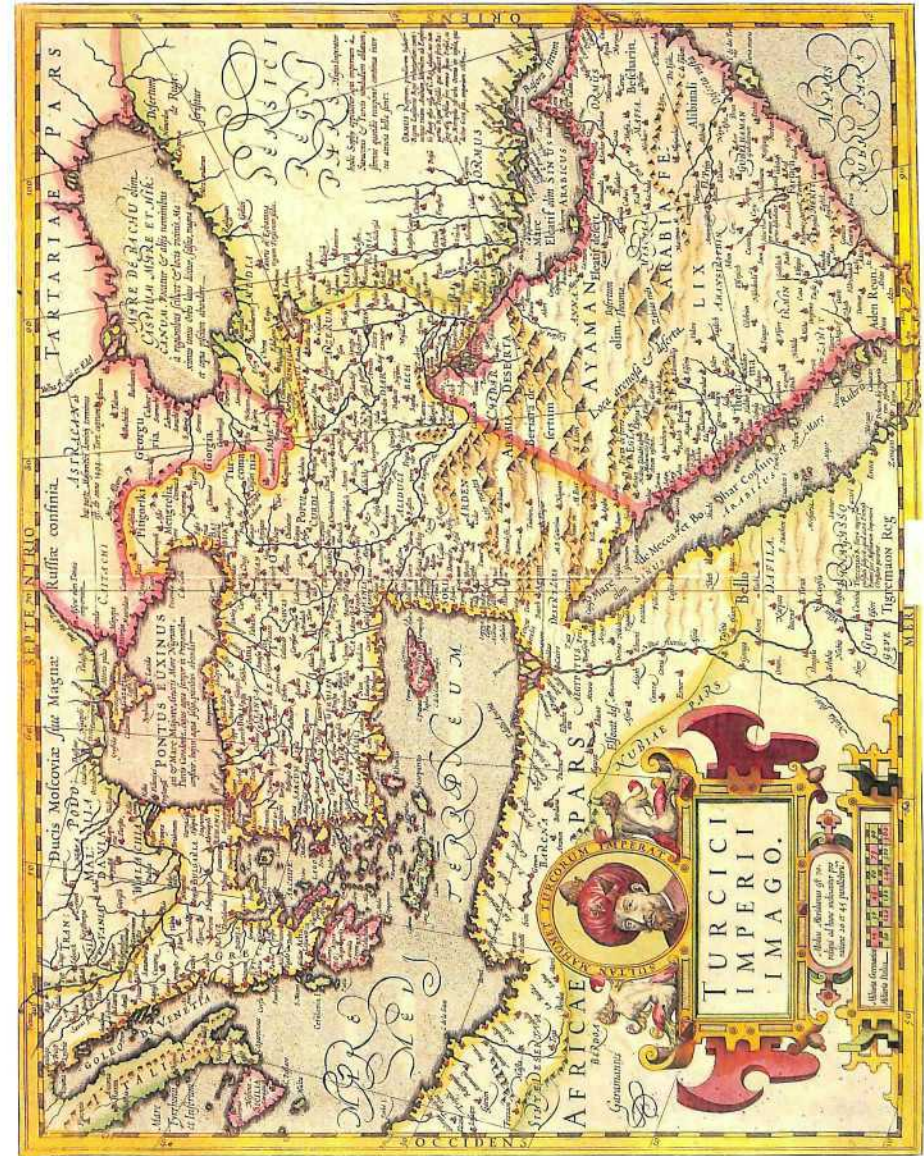
Geograf i graver, vodeći amsterdamski izdavač karata početkom 17. st. Deset godina boravio je u Londonu gdje je radio kao graver i tipograf. Kao graver radio je na prvim engleskim globusima. U Londonu se sreće sa svojim zemljakom Pieterom van den Keere (Kaerius), graverom i zdavačem, s kojim tada počinje raditi neke karte. Oko 1593/94. zajedno se vraćaju u Amsterdam. 1604. Hondius je kupio Mercatorove tiskarske ploče, a 1606. priredio je prvo prošireno izdanje Mercatorova »Atlasa« kojemu je dodao 36 vlastitih karata. Tako je to izdanje s latinskim tekstom imalo 143 karte na 309 listova. Jodocus Hondius je do 1611. priredio još pet izdanja istog atlasa (1607. lat. i fran. izdanje, 1608. lat. 1608. fran. i 1611. lat.). J. Hondius je gravirao nekoliko karata za atlas engleskog kartografa Johna Speeda. Jodocusa Hondiusa naslijedio je u poslu njegov sin Henricus Hondius (1587–1637), koji je na-

Portret H. Hondiusa

Oznaka Hondiusove radionice

stavio izdavati Mercator-Hondiusove atlase. Nakon smrti H. Hondiusa, Mercatorove tiskarske ploče dolaze u posjed Jana Janssona koji će nastaviti izdavanje tog atlasa. Tako je Mercatorov atlas tiskan uz različite dopune i izmjene, gotovo cijelo jedno stoljeće. U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo dvije karte Henrika Hondiusa: kat. br. 25 i kat. br. 26 i dvije karte Pietera van den Keera, kat. br. 27, koju je gravirao Ioannes Doetecum, i kat. br. 30.

Guiljelmus Blaeu

(Blaeu Willem Janszoon, Blaeuw Guiljelmum, Janssonius Guiljelmus, Jans Zoon Willems, 1571–1638)

Veliki nizozemski kartograf i izdavač. Bio je učenik slavnog danskog astronoma Tycha Brahea. Svoju kartografsku karijeru počeo je u Amsterdamu oko 1590. kao izdavač mjernih instrumenata i globusa. Godine 1599. otvorio je vlastitu radionicu u Amsterdamu i vjerojatno je već tada imao pravo izdavanja dijela Orteliusovih tiskarskih ploča. Slijedi izdavanje pojedinačnih karata: 1604. karta Nizozemske, 1605. karta Španjolske i Velika karta svijeta, 1608. karta Evrope, Afrike, Azije i Amerike. Od 1629. u posjedu Blaeuove radionice nalazimo tiskarske ploče Jodocusa Hondiusa. Uz Hondiusove karte načinio je Blaeu sedamnaest vlastitih i tako pripremio svoj prvi atlas 1629. Već slijedeće godine javlja se ponovljeno i prošireno izdanje pod naslovom *Appendix Theatri A. Ortelii et Atlantis G. Mercatori*. Godine 1633. W. J. Blaeu imenovan je kartografom Nizozemske istočnoindijske kompanije što je osiguralo veću potražnju njegovih karata i širenje poduzeća. Blaeuova radionica prerasta u moderno organizirano poduzeće, opremljeno sa devet preša za knjigotisak, šest preša za bakrotisak, sobama za crtanje karata i graviranje bakrenih ploča, porostorijama za korekture i lekture.

Blaeu je imao vlastitu knjižaru za prodaju karata, nekoliko proizvođača papira radilo je za njegovu radionicu. Kao što je Ortelius imao velikog rivala u de Jodeu tako je izdavačkoj kući Blaeu konkurirao Henricus Hondius iz Amsterdama, a poslije Hondiusov zet Jan Jansson. W.J. Blaeu je 1618. svom imenu Janssonius Guiljelmus (ili Janszoon) dodao pridjev Blaeu da bi se razlikovao od Janssoniusa s kojim su ga često zamjenjivali. Sukob između dvojice velikih kartografa pretvorio se u «trajnu borbu međusobnog prepisivanja i kopiranja». (Primjer za to imamo i u zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske na kartama kat. br. 29, kat. br. 33 i kat. br. 34 koje su po geografskom prikazu identične, a razlike nalazimo samo u pismu. Na svakoj karti signiran je drugi autor – Mercator, W.J. Blaeu i J. Janssonius.) Da bi zadržao prednost pred Janssoniusom, Blaeu stalno dopunjava i grafički poboljšava svoja izdanja. Vrhunac njegova izdavačkog umijeća je *Novus Atlas* sa 165 karata (1634) na njemačkom jeziku. Taj atlas predstavlja kompendij znanja s područja geografije toga vremena. Godine 1635. pojavljuju se četiri

Portret W.J. Blaeua

Oznaka radionice G. Blaeua

Portret J. Blaeua

izdanja na latinskom, nizozemskom, njemačkom i francuskom jeziku. Sinovi W.J. Blaeua, Cornelius (ca. 1610–1648) i Johannes (1596–1673), nastavljaju očev posao. Mladi sin Johannes izdaje 1665. Blaeuovu Kozmografiju – Le Grand Atlas ou Cosmographie Blaviana u 11 svezaka. Kozmografija je prevedena na više jezika. Uz neznatne izmjene u sadržaju, preuzimali su je nizozemski, njemački, engleski i francuski izdavači. Blaeuova tiskara je uništena u požaru 1672. a manji dio spašenih tiskarskih ploča stekla je obitelj de Witt. Po zbilje smrti de Witta 1708. tiskarske ploče dobiva P. Mortier (umro 1724). Poduzeće Covens i Mortier izdaje karte do početka 19. stoljeća.

Jan Janssonius

(Jansson, Jan-John, Ieansson Iean, Janssonium Joannem, Janssen, Johnson John, Ianssony Ioannis, 1588–1664)

Nizozemski kartograf, kozmograf i izdavač. Radio je karte, globuse i atlase. Godine 1633. ženidbom dolazi u vezu s Henricom Hondiusom i tada počinje njihov zajednički rad. Kako je Hondius imao u svom posjedu Mercatorove tiskarske ploče, 1633. izdali su zajednički pripremljen drugi svezak Mercator-Hondiusova atlasa. Najznačajniji rad J. Janssoniusa je atlas *Theatre du Monde*, objavljen 1539. u tri sveska. Atlas koji možemo nazvati kartografskim zbornikom, preveden je na više jezika i stalno proširivan da bi 1662. dosegao 11

svezaka. «Theatre du Monde» koncipiran je vrlo slično Blaeuovom «Le Grand Atlas...» Između te dvojice suvremenika i sugrađana vladala je velika konkurentna borba. Osim u dekorativnoj opremi, Janssonov atlas nije brljivo izveden kao Blaeuov. Janssonove tiskarske ploče naslijedom su pripale njegovu zetu Johannu Waesbergu. Janssonova izdavačka kuća djeluje od 1664. do 1694. pod novim imenom Jansson-Waesberg. Te godine kupio je na licitaciji Janssonove tiskarske ploče Peter Schenk (c. 1645–1715). Kao dopunu na Janssonove karte P. Schenk unosi geografsku mrežu. Od Petera Schenka kupio je stare ploče Pieter Mortier.

Nikolaus Joannis Visscher I

(Piscator, Claes Jansz, 1587–1637)

Amsterdamski kartograf i izdavač, osnivač izdavačke kuće Visscher. Ta je obitelj dala tri kartografa, koji su djelovali kroz cijelo 17. i početkom 18. stoljeća: otac N.J. Visscher I, sin N.J. Visscher II (1618–1679) i unuk N.J. Visscher III (1649–1709). Sva trojica nose isto ime, a u signaturi često nalazimo latinski dodatak imenu – Piscator. Stoga im je karte teško razlikovati. Prije otvaranja vlastite radionice, N.J. Visscher I je radio kod Henrica Hondiusa. Karte su mu veoma lijepe i dekorativne, podsjećaju na Blaeuove. Visscheri su izdavali atlase od kojih su najpoznatiji: *Atlas Contractus* izdan oko 1660. i *Atlas Minor* objavljen oko 1680. Tiskarske ploče Visscherove radionice naslijedio je Peter Schenk koji ih 1712. prodaje Pieteru Mortieru. U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo vrlo lijep primjerak Visscherove karte, kat. br. 40.

Frederick de Witt

(Wit, 1616–1698)

Nizozemski izdavač i kartograf, osnivač izdavačke kuće de Witt u Amsterdamu. Tri generacije ove obitelji dale su tri istoimena kartografa, pa imamo isti problem pri datiranju kao i kod Visscherovih. U razdoblju od 1648. do 1712. u tiskari de Wittovih nastalo je 410 novih gravura karata. Nakon požara u Blaeuovoj radionici 1672. spašene ploče pripale su de Wittu, da bi 1712. i tiskaru de Witt naslijedio Pieter Mortier.

Velike kartografske izdavačke kuće Hondiusa, Janssona, Blaeua i Visschera međusobno kopiraju, izmjenjuju i kupuju tiskarske ploče da bi izdali što veći broj karata. S kartografskog gledišta često su to nekritične kopije starih karata, ali je visoka umjetnička dekoracija karata, koja je u 17. st. dosegla svoj vrhunac, osigurala veliku potrošnju i prodaju nizozemskih karata tog vremena. Sedamdesetih godina 17. st. ugasile su se dvije najveće izdavačke kartografske kuće, Blaeuova i Janssonova. Početkom 18. st. nizozemska kartografska proizvodnja skoncentrirala se u rukama nekoliko izdavačkih kuća koje će u ime kvantitete žrtvovati kvalitetu karata. Sve češće nizozemski izdavači kopiraju originale francuskih kartografa, a to je najavilo skorou potpunu prevlast francuske kartografije u 18. stoljeću.

FRANCUSKA

Značajnija kartografska djelatnost u Francuskoj počinje relativno kasno. Prvo tiskano izdanje Ptolemejeve «Geografije» izdano je u Francuskoj 1535. u Lyonu. Priredili su ga Gaspar i Melchior Treschel koji su 1541. objavili i drugo izdanje u Viennu (pokrajina Dauphiné). U 16. st. u Francuskoj djeluje nekoliko kartografa: Nicolas de Nicolay, Jean Jolivet, Gilles Boileau, Charles de l'Escluse – Carolus Clusius i najznačajniji među njima Oronce Finé – Orontius Finaeus (1494–1555). Finé je 1519. izradio kartu svijeta scrolika oblika koju je posvetio kralju Franji I. (1515–1547). Kartu Francuske objavio je 1525. godine. Njegove karte kopirali su mnogi inozemni kartografi kao Apian, Mercator, Lafreri i drugi. Karte Oroncea Finéa, kao i karte svih francuskih kartografa 16. stoljeća, veoma su rijetke. Nalazimo ih u izdanjima Lafrerievih atlasa, a najviše ih je sačuvano u izdanjima Mercatora, Hondiusa i Orteliusa. U Orteliusovu «Theatrum» iz 1570. prvi put se pojavila u jednom atlasu serija francuskih pokrajina (7 karata). De Jode je u svom «Speculum» iz 1578. također objavio sedam karata francuskih pokrajina. Mercator je u izdanje «Galie Tabulae Geographicae» iz 1585. uključio opću kartu Francuske i jedanaest karata francuskih pokrajina.

Prvi nacionalni atlas francuske kartografije izdao je Maurice Bouguereau u Toursu 1594. pod nazivom *Le Théâtre Français*. Atlas je sastavljen od petnaest općih karata, koje su radili P. Plancius, J. Jolivet i G. Postel, i petnaest karata francuskih pokrajina koje je radio M. Tavernier. Jean Le Clerc (1560–1621) dobiva tiskarske ploče Bouguereaua i tiska atlas pod novim naslovom «Théâtre Géographique du Royaume de France» u sedam izdanja, između 1617. i 1631. Melchior (Gabriel) Tavernier (1544–1641) koji je zbog svog protestantskog uvjerenja napustio Antwerpen, izdao je 1634. atlas pod istim nazivom kao i Le Clerc. Prvi francuski atlas bili su sastavljeni kompilacijom karata različitih kartografa. Za vladavine Luja XIV (1643–1725), velikog ljubitelja znanosti i umjetnosti, počinje razvoj nacionalne francuske kartografije koji će je početkom 18. stoljeća dovesti u vrh evropske kartografske znanosti. Za Luja XIV kartografija dobiva službeni karakter. Godine 1666. osnovana je Kraljevska akademija znanosti (Académie royale) i uveden je naslov kraljevskog kartografa (Géographe ordinaire du roi). Na sastanku matematičara 1634. u Parizu zaključeno je da meridian otoka Ferro (danas Hierro) u Kanarskim otocima služi kao jedinstven nulti meridian po kojem se računa geografska dužina. Tako je ostalo sve do 1884. kada je za nulti meridian određen Grinički. Svi ti događaji pogodovali su razvoju kartografije u Francuskoj. Karte francuskih kartografa nose stilske karakteristike francuskog baroka. Uz dopadljivu i jednostavnu dekoraciju za njih je karakterističan geografski prikaz, temeljen na znanstvenom istraživanju.

Nicolas Sanson (1600–1667)

Sanson je jedan od najznačajnijih kartografa Francuske, a prvi je od Luja XIV dobio naziv kraljevskog kartografa. Njegovi prvi radovi su pod utjecajem nizozemskih kartografa. Uskoro se osamostalio, otvorio vlastitu izdavačku kuću i postao osnivačem velike francuske kartografske škole koja će dati vjerodostojnija i točnija kartografska ostvarenja. Graveri njegovih tiskarskih ploča uglavnom su iz Nizozemske, Belgije i Danske. Primat u kartografiji, koji su od Orteliusa držali Nizozemci s N. Sansonom, polako preuzimaju Francuzi. Ornamentika kojoj su nizozemski kartografi pridavali veliko značenje prisutna je i na Sansonovim kartama. Tu je svedena na naslovne kartuše, jednostavne i lijepe, neupadljive rubne ukrase, bez prikazivanja mitoloških likova na karti. Sanson je nastojao dobiti čim vjerodostojniji prikaz određenih područja i ispuniti ga točnim geografskim podacima. Od 1629. kad je objavio šest karata rimske provincije Galije, Sanson je izdao ukupno oko 300 karata. Osim po izdanjima pojedinačnih karata Azije, Afrike, Amerike, Karte svijeta, Sanson je poznat po svojim atlasima. Prvi atlas, bez naslovne stranice, sastavljen od 100 karata, pojavio se na tržištu 1654. godine. Već tada se Sansonove karte izvoze u Englesku, Nizozemsku i Njemačku gdje ih kopiraju domaći kartografi. Drugi i najpoznatiji Sansonov atlas pod naslovom *Cartes générales de toutes les parties du monde* izdan je u tiskari Pierra Mariettea 1658. u Parizu. Prvo izdanje sadržavalo je 113 karata. Kao graveri na tom su atlasu radili J. Somers, A. Peyrouin, Rivière, R. Cordier i A. de Plaes. Godine 1664. pojavilo se drugo izdanje atlasa sa 147 karata, također u izdanju P. Mariettea. Poslije smrti N. Sansona izdavanje njegovih karata i atlasa nastavljaju sinovi Guillaume (†1703) i Adrien (†1708). U kartografskoj zbirci PMH imamo četiri karte od N. Sansona i sinova: kat. br. 49, kat. br. 50, kat. br. 51 i kat. br. 52.

Charles Hubert Alexius Jaillot (1640–1712)

Francuski kartograf i graver, radio je karte, atlase i globuse. Poslije Sansona najznačajnija je i najutjecajnija ličnost francuske kartografije 17. stoljeća. Suradivao je sa Sansonom sinovima Guillaumom i Adrienom. Još za života bio je vlasnik Sansonove izdavačke kuće pa je naslijedio velik dio tiskarskih ploča Sansonovih karata i planova. Iako je Jaillot studirao geografiju i sam radio karte i atlase, glavninu karata u njegovim atlasima čine Sansonove karte koje je gravirao u krupnijem mjerilu s velikom preciznošću. Jaillotove karte karakterizira veliki format i dobar tisak na najfinijem papiru. U bogato izvedenim kartušama često nalazimo nošnju tipičnu za prikazanu zemlju, a ponekad i vedute gradova. Kartuše su mu često neobojene, a rubovi karte obojeni. Posebno naručivani primjerci su obojeni i iluminirani zlatom te svjedoče o visokoj umjetničkoj razini Jaillotove radionice.

Portret A.H. Jaillota

Najznačajniji radovi C.H.A. Jaillota su njegovi atlas: *Atlas nouveau* sa 45 karata objavljen 1689, *Atlas François* sa 115 karata, od kojih veći broj Sansonovih, izašao je 1695. Taj isti atlas redigirao je P. Mortier i objavio u Amsterdamu 1696. sa 136 karata i 196 planova gradova. Na inicijativu Colberta nastao je u radionici Jaillota specijalni pomorski atlas *Le Neptune Français ou Atlas Nouveau des cartes Marines*. Izdavačka kuća obitelji Jaillot izdaje karte do 1780.

U kartografskoj zbirci PMH imamo jednu Sansonovu kartu u izdanju C.H. Jaillota kat. br. 52.

Nicolas de Fer (1646–1720)

Bio je geograf, kartograf, graver i izdavač, suvremenik G. Delislea. Karte su mu poznate po vrlo kompliciranoj ornamentici kojoj je pridavao veće značenje nego geografskoj točnosti crteža. Sačuvana su brojna izdanja de Ferovih karata francuskih pokrajina, najčešće u atlasima. Navest ćemo samo neka poznata izdanja: *La France triomphante sous la règne de Louis le grand*, izdan 1693. u šest svezaka, *Atlas royal* 1696–1702, folio izdanje sa 86 karata; *Atlas curieux*, 1700–1703, sa 122 karte; *Le Théâtre de la guerre dessus et aux environs du Rhein* izdan 1705. sa 26 karata.

U kartografskoj zbirci PMH imamo dvije njegove karte: kat. br. 53 i kat. br. 54.

Pod pokroviteljstvom Kraljevske akademije, početkom 18. stoljeća zbile su se velike promjene u francu-

Portret N. de Fer

ske kartografiji i primjenjivane nove znanstvene spoznaje. Karte se temelje na astronomskim opažanjima i izračunatim geografskim koordinatama. U istraživačkom radu na polju astronomije istakli su se članovi obitelji Cassini. Giovanni Domenico Cassini (1625–1712) bio je profesor astronomije na sveučilištu u Bologni. Od 1669. član je Kraljevske akademije i prvi upravitelj Kraljevskog opservatorija u Parizu. G.D. Cassini je odredio vrijeme rotacije Sunca, otkrio i odredio vrijeme rotacije Jupitera, Marsa i Venere. Godine 1684. izdao je u Parizu svoje poznato djelo s područja astronomije *Les Eléments de l'Astronomie vérifiés*. Njegov sin Jacques (1667–1756) izveo je mjerenje dužine luka meridijana. César François (1714–1784), unuk Domenica Cassinija, izradio je na temelju tih istraživanja kartu Francuske.

Guillaume Delisle (de L'Isle, del Isle, 1675–1726)

Delisle je vrstan geograf i kartograf, a uz to i dobar poznavalac obrtničke vještine izrade karata. Radio je karte, atlase i globuse. Otac mu je također bio geograf, Claude Delisle (1644–1720). Najjači utjecaj na G. Delislea ostavio je njegov učitelj G.D. Cassini, inicijator mnogih reformi u kartografiji. Izvanredno nadareni Delisle je prije navršene desete godine života izradio kartu »starog« svijeta. Ozbiljnim radom u kartografiji počinje se baviti 1700. godine. Od 1702. član je Kraljevske akademije, a od 1718. nosi titulu prvog kraljevskog kartografa (*Premier Géographe du Roi*). Delisle

Portret G. de l'Isle

je geografski točno odredio oblik i protezanje Sredozemnog mora i posebno Azije, te time korigirao sliku starog svijeta.

Delisleovi atlas najčešće su izdavani bez naslovne stranice i godine izdanja, sa različitim brojem karata, što čini velik problem pri datiranju karata. U razdoblju od 1700. do 1712. u Parizu izdaje *Atlas de géographie*. *Atlas nouveau* izdao je u Amsterdamu kod Covensa i Mortiera. Kako nije datiran pretpostavlja se da je tiskan 1708. Prvo izdanje sadržavalo je 24 karte. Broj karata u narednim izdanjima se povećavao da bi 1745. četvrto izdanje imalo 116 karata. Godine 1725. objavio je prvu vjenu kartu Evrope s točnom dužinom Sredozemnog mora. Načinio je ukupno preko 100 karata onodobne i antičke geografije. Karte su mu često kopirali suvremeni i kasniji kartografi. Njegov brat Nicolas Delisle (1688–1768) bio je u Amsterdamu kod Covensa i Mortiera. Kao prijatelj Petra Velikog boravio je 22 godine u Rusiji i bio šef Kraljevskog opservatorija u Petrogradu. Nicolas Delisle je objavio 1745. *Atlas Russicus*.

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo dvije Delisleove karte: kat. br. 57 i kat. br. 64.

Philippe Buache (1700–1773)

Bio je geograf i kartograf, radio je karte, atlase i globuse. Naslijedio je tiskarske ploče G. Delislea. Poznat je kao autor prvih karata morskog dna. Unoseći izmjerene dubine u pomorske karte, Buache se među

prvima počeo služiti izolinijama, točnije izobatama (izobate su linije koje spajaju točke istih dubina). Zastupao je teoriju podjele Zemlje na nizove bazena, kako kopna tako i morskog dna. Da bi načinio prikaz tako podijeljene Zemlje, pratio je riječne tokove i morske grebene. To ga je dovelo do stvaranja potpuno nerealnih prikaza i najfantastičnijih karata toga vremena. Da bi dobio relief karte služio se različitim gustoćom linija. Ta se metoda koristi i danas na pomorskim kartama. Buache je objavio 1769. *Atlas géographique de quatre parties du monde*, 1762. *Atlas géographique et universelle* i 1754. *Cartes et Tables de la Géographie Physique*.

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo jednu kartu u izdanju Ph. Buachea, kat. br. 57.

Jean Baptiste Bourguignon d'Anville (1697–1780)

D'Anville je još jedan veliki geograf i kartograf koji je radio pod pokroviteljstvom Kraljevske akademije u Parizu. Bio je veliki ljubitelj antičke geografije. Njegove karte su rezultat istraživačko-znanstvenog rada. Na njima nema sumnjivih i suvišnih podataka niti pretjeranog ukrašavanja. Umjetničko ukrašavanje karte svedeno je na kartuše, dekorativne naslove i legende. Godine 1779. izdao je niz karata po narudžbi Luja XVI. D'Anville je mnogo radio na kartografiji Azije. Za misije isusovaca u Kini načinio je 1737. veliku kartu Kineskog Carstva na 66 listova. Te iste godine objavio je *Nouvel Atlas de la Chine* sa 42 karte.

NJEMAČKA

Prateći razvoj nacionalnih kartografija Evrope u prethodnim poglavljima, vidimo da se na vodećem mjestu smjenjuju talijanska, nizozemska i francuska kartografija. Premda njemačka kartografija nije nikad zavladala u evropskoj proizvodnji karata, njezin doprinos razvoju ove znanosti nije zanemariv. U Nürnbergu cvjeta umjetnička obrada metala. Mjerni instrumenti, globusi i kompas, proizvedeni u Nürnbergu, vrhunske su kvalitete. Tu su djelovali veliki kartografi kao što su Martin Behaim (c. 1459–1506), Augustin Hirschvogel (c. 1503–1553), Johann Schöner (1477–1547) i drugi manje slavni kartografi i graveri. Köln također ima kartografsku školu u kojoj se ističe matematičar Caspar Vopel (1511–1561), poznat po karti svijeta objavljenoj 1545. karti Evrope iz 1555. i zemaljskom globusu. Matthias Quad (1557–1613) je 1592. objavio atlas Evrope pod nazivom *Europae totius orbis terrarum*. Izdavači Johann Bussemacher (1580–1613), Georg Braun (1541–1622) i Frans Hogenberg (1535–1590) objavili su *Civitates Orbis Terrarum* u 5 svezaka, u razdoblju od 1573. do 1598. To je prekrasna slikovnica Evrope koja nam uz niz topografskih podataka daje vrijedne informacije o životu evropskih gradova 16. stoljeća. U njemačkoj kartografiji 17. st. nastupa za-

tiše. Karte nizozemskih kartografa, Mercatora, Hondiusa, Blaeua i Janssona prevladavaju i njemačkim tržištem. S pojavom J.B. Homanna i njegovih nasljednika u 18. st. oživljava kartografska proizvodnja u Njemačkoj.

Johann Baptist Homann (1663–1724)

Veliki njemački kartograf i izdavač. Kartografsku

Portret J. B. Homanna

Dopunska karta na karti Palestine, kat. br. 105

karijeru počeo je u Nürnbergu kao graver kod Davida Funka i Jacoba Sandrarta. Godine 1702. samostalno izdaje kartu *Typus belli in Italia* koja označava početak rada slavne Homannove radionice Homannischen – Landkarten Offizin. Zahvaljujući Homannu, njemačka kartografija prestaje biti pomoćna historijska i geografska znanost i razvija se u samostalnu znanstvenu disciplinu. Uz tiskaru, Homann je stvorio i vlastitu knjižaru u kojoj su prodavane njegove karte. Suradivao je sa svim suvremenicima – autoritetima na području kartografije. Bio je vrlo marljiv kartograf. U razdoblju od 1702. do 1716. izradio je preko 100 tiskarskih ploča – karata. Dok su projekcije i mjerila Homannovih karata različiti, format svih karata je isti. Gradove obilježava malim crtežima, brda su blago srafinirana, a tokovi rijeka i političkih granica nisu uvijek vjerodostojni.

Na Homannovim kartama pojedine površine diferencirane su bojama a kartuše uglavnom ostavljaju neobojene. Često je radio prema nizozemskim i francuskim originalima karata. Visokom tehničkom kvalitetom i nižim prodajnim cijenama Homann je uskoro zavladao njemačkim tržištem. U njegovoj radionici izradeno je ukupno oko 600 karata; izdane su kao pojedinačni listovi ili uvežane u atlase. Njegove karte rijetko nose datum izdavanja pa ih je teško točno datirati. Nikad nije tražio tiskarski privilegij, to su ostvarili njegovi nasljednici 1729. godine.

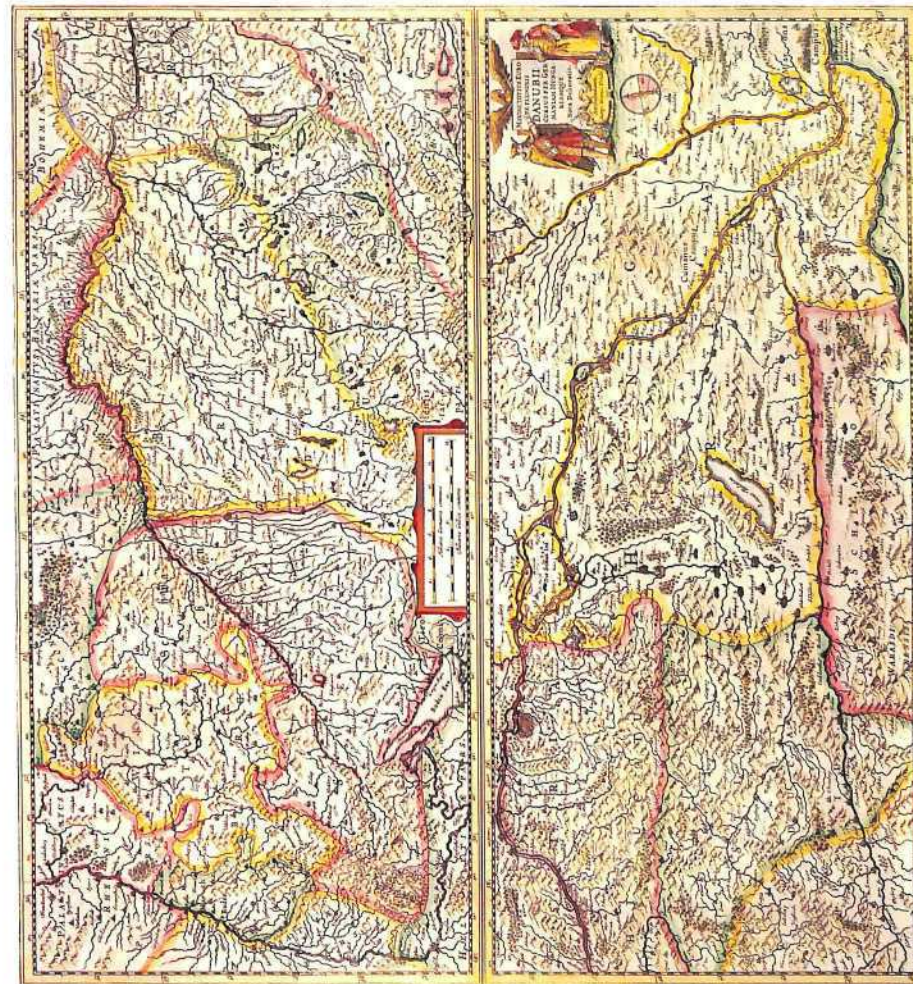
Više od pola stoljeća Homannove karte su zadovoljavale srednjoeuropsko tržište. Godine 1707. objavio je *Atlas Novus* koji predstavlja prvi pravi atlas izdan u Njemačkoj. Slijede *Atlas von hundert Charten* 1712. i *Grosser Atlas über die ganze Welt* sa 126 karata. Nakon smrti J.B. Homanna radionicu je nasljedio njegov sin Johann Christoph (1703–1730). Poslije njegove smrti radionicu su vodili Michael Franz i Johann Georg Ebersberger pod novim nazivom *Homannianos Heredes* sve do početka 19. stoljeća.

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske čuvaju se četiri Homannove karte: kat. br. 59, 60, 61 i 62 i šest karata signiranih od Homannovih nasljednika: kat. br. 63, 64, 65, 66, 67 i kat. br. 68. U zbirci su i dva atlasa iz te radionice:

1. Johann Baptist Homann, *Atlas novus terrarum orbis imperia...*, Nürnberg oko 1723, kat. br. 105.
2. Homannovi nasljednici, atlas je bez naslovne stranice, iz sredine 18. stoljeća, kat. br. 106.

Georg Mattheus Seutter (1678–1757)

Njemački kartograf, geograf, izdavač i graver. Učenik je J.B. Homanna a kasnije postaje glavni konkurent Homannovih nasljednika. Kao graver počeo je raditi u Augsburgu gdje u zakup uzima tiskaru i počinje samostalno izdavati karte i atlase. Seutter je uglavnom sam gravirao svoje karte. Figuralnu dekoraciju karata izradivali su mu drugi umjetnici, koji su često signirani na

H. Hondius, Karta Podnavlja, Amsterdam, 1636, kat. br. 26

kartama kao npr. Gottfried Rogg, Abraham Drentwett, Elias Baeck-Heldenmuth, J.C. Weyermann i Gotfried Eichler mladi. U Seutterovoj radionici nastalo je ukupno oko 500 karata. Izvedbom i koloritom karte su vrlo slične Homannovim, ali ipak u umjetničkoj izvedbi Seutter nije dosegao razinu svog učitelja. Iako je radio i objavljivao pojedinačne karte, globuse neba i zemaljske globuse, slavu su mu donijeli atlasi:

Portret M. Seuttera

Atlas Geographicus, izdan u Augsburgu 1725, Atlas novus indicibus instructus, izdan u Beču oko 1730, Grosser Atlas, izašao u Augsburgu oko 1734. i Atlas minor praecipua orbis terrarum imperia, izdan u Augsburgu 1744.

Poslije Seutterove smrti tiskaru nasljeđuju Tobias Conrad Lotter (zet), Georg Balthasar Probst (takoder zet) i sin Albrecht Carl Seutter. Godine 1760. umro je A. C. Seutter, a glavni nasljednik postaje T. C. Lotter.

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske čuvaju se dva atlasa M. Seuttera:

1. Atlas minor, Augsburg, 1740. g. kat. br. 103.
2. Atlas bez naslovne stranice, kat. br. 104.

Tobias Conrad Lotter (1717–1777)

Njemački kartograf i izdavač, nasljednik tiskarskih ploča M. Seuttera. Kako je Seutterovo ime stajalo u

kartušama njegovih karata, T. C. Lotter ga briše i navodi svoje, bez ikakvih promjena u sadržaju karte. Takav primjer imamo i u zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske, kat. br. 25 gdje je signiran T. Lotter a karta je identičan otisak Seutterove tiskarske ploče. Lotter inače poštuje izdavačke i kartografske kriterije svojih prethodnika. Karte su istog formata, projekcije i mjerila su različiti, kao i kod Homanna pojedine površine karte diferencirane su bojama a planine prikazane shematski.

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo četiri karte u izdanju T. C. Lottera: kat. br. 72, kat. br. 73, kat. br. 74 i kat. br. 75.

AUSTRIJA

U kartografiji Habsburške Monarhije ističe se ime Wolfganga Laziusa (1514–1565), poznatog i kao Latz, Lazio ili Latzen. Po zanimanju je bio liječnik, a u kartografiji je poznat kao crtač, drvorezac, bakrorezoac i kartograf. Bio je dvorski historiograf i upravitelj umjetničkih zbirki Ferdinanda I. Svoje historiografske prikaze ilustrirao je geografskim i topografskim skicama. Od 1545. izradio je karte Gornje i Donje Austrije, Štajerske, karte Tirola, Istre i Koruške. Godine 1561. objavio je Lazius Typi Chorographici Proiun: Austriae u tiskari M. Zimmermanna u Beču. To je prvi atlas Habsburških nasljednih zemalja. U tom se atlasu, koji je zamišljen kao dodatak Laziusovu historijskom djelu Comentarium Rerum Austriacarum, nalaze se najstarije sačuvane karte, detaljne topografske karte tadašnjih austrijskih zemalja, koje su ujedno i najstariji primjerci bakroreznih karata tih zemalja. Sve karte su ovalnog oblika, sa dvoglavim orlom koji na prsima nosi štit. Laziusovim kartama nedostaje orijentacija, mjerilo, mreža meridijana i paralela. Položaj naselja, tokovi rijeka, političke granice često su nepravilni. Unatoč tim nedostacima Laziusovo djelo donosi obilje korisnih podataka. Njegove karte Donje i Gornje Austrije, Mađarske, poslužile su mnogim kartografima kao izvornici, a reproducirali su ih Mercator, Ortelius, de Jode, Hondius, Janssonius, Blaeu i drugi. U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo pet Laziusovih karata u izdanju A. Orteliusa: kat. br. 77, 78, 79, 80 i 81. Uz Laziusa istaknuto ime u kartografiji Austrije zauzima Augustin Hirschvogel. Rodio se u Nürnbergu 1503. godine, a umro u Beču 1553. Hirschvogel se nastanio u Ljubljani 1536. gdje je započeo svoju kartografsku djelatnost. Tri godine kasnije izradio je kartu hrvatsko turske granice koja je nažalost izgubljena. Pripremio je kartu Ugarske, koja je objavljena posmrtno 1565. u tehnici drvoreza. Na osnovu te karte priredio je Ortelius kartu Ugarske za svoj Theatrum. Kartom Ugarske vjerojatno je inspirirana karta s naslovom SCLAVONIAE, CROATIAE, CARNIAE, BOSNIAE, FINITIMARVMQVE REGIONVM NOVA DESCRIPTIO, AVCTORE AVGVSTINO HIRSVOGELIO, kat. br. 5, koju je Ortelius objavio

Portret W. Laziusa

u prvom izdanju Theatruma 1570. Pod utjecajem Laziusa i Hirschvogela radio je mađarski historičar i kartograf Johann Sambucus. Rodio se u Tyrnau 1531. a umro u Beču 1584. Radio je kao profesor povijesti na sveučilištu u Bologni. Ferdinand I je pozvao Sambucusu u Beč i dodjelio mu čast kraljevskog savjetnika i dvorskog liječnika. Za Orteliusov Theatrum iz 1572. izradio je Sambucus, po uzoru na Hirschvogela, kartu s naslovom ILLIRICVM. U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo tu Sambucusovu kartu iz nešto kasnijeg izdanja Theatruma, iz 1579. godine, kat. br. 8.

Tokom 17. stoljeća Habsburška Monarhija je u stalnom sukobu s Turskom, a to će bitno utjecati na daljnji razvoj kartografije u Habsburškim zemljama. Kako je granica s Turskim Carstvom prolazila Hrvatskom, Bosnom i Srbijom počelo je sakupljanje točnijih topografskih podataka o našim krajevima. Vojni inženjeri imali su pri tom važnu ulogu. U ovom razdoblju javljaju se sve češće karte koje prikazuju područje ratovanja između Austrije i Turske. Nakon neuspjele opsade Beča 1683. počeo je dugi rat (1683–1699) koji se završio mirom u Sremskim Karlovcima. Za utvrđivanje granice određena je komisija u koju su s austrijske strane imenovani pukovnik F.L. Marsigli, vojni inženjer J.F. Hollstein i kartograf Johann Christoph Müller, a s turske strane Ibrahim Efendi. Uz rad na utvrđivanju granice i vojni premjer graničnog zemljišta nastalo je mnoštvo topografskih skica. U kartografskoj zbirci

Povijesnog muzeja Hrvatske imamo kartu C. Weigeliusa, kat. br. 70, s točno ucrtanom granicom po miru u Sremskim Karlovcima (MAPPA der zu Carlovitz geschlossenen und hernach durch zwei gevollmächtige / Commissarios vollzogenen Kaiserlich-Türkischen Grantz-Scheidung, in dem früh Jahr 1699. angefangen und nach verfließung 26. Monaten volendet worden).

U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske iz razdoblja 16. 17. i 18. stoljeća, koje je obuhvaćeno u ovom radu, nemamo niti jednu kartu domaćih autora. Kako su Hrvatska i Slovenija tada bile sastavni dio Habsburške Monarhije, nekoliko naših kartografa dalo je značajan doprinos razvoju kartografije u Monarhiji. Iako nisu zastupljeni u zbirci spomenut ćemo najznačajnije među njima i navesti osnovne podatke.

Ivan Klobučarić se rodio na otoku Krku, a umro u Fürstenfeldu 1605. godine. Po nalogu nadvojvode Ferdinanda sakupljao je topografske podatke za kartu Štajerske, Slovenije, Istre i Dalmacije.

Martin Rota Kolunić, rođen u Šibeniku 1532, umro je 1582. u Beču. Bio je dvorski slikar Rudolfa II. Godine 1570. izradio je detaljnu kartu sjeverne Dalmacije.

Stjepan Glavač, rođen je u Varaždinu 1627, a umro u Slovačkoj 1680. Bio je profesor Isusovačke akademije u Zagrebu. Putujući zapadnom Hrvatskom sam je prikupio podatke za kartu koju je objavio 1673. pod naslovom: Nova haectenus editarum mendis expurgatis ac multis quae omissa erant additis accurata concinnata Partium Regni Selavoniae et Croatiae a Christianitate etiam non possessarum Confiniumque descriptio per R.P. Stephanum Glavaeh Soc. Jesu Varasdinensem A.A.L.L. et Philosophie doctorum et quondam in Alma Urste Graecensi matheseos Professorem 1673. Unikat Glavačeve karte pronađen je u Valvasorovoj zbirci, danas se čuva u JAZU u Zagrebu. To je prva karta Hrvatske kojoj je autor Hrvat.

Pavao Ritter Vitezović, rođen je 1652. u Senju a umro 1713. u Beču. Učenik je slavnog bečkog kartografa Georga Matheusa Vischera. Kao predstavnik hrvatskih staleža sudjelovao je u određivanju carsko turske granice po Karlovačkom miru 1699. Ovim povodom Vitezović je izradio četiri karte koje se danas čuvaju u kartografskoj zbirci Arhiva Hrvatske u Zagrebu.

Janez Vajkard Valvazor, veliki slovenski polihistor, rodio se u Ljubljani 1641. a umro u Krškum 1693. U dvorcu Bogenšperku otvorio je Valvazor 1678. godine vlastitu tiskaru i bakroreznicu. U Valvazorovoj radionici radili su poznati umjetnici među kojima se ističe Andrija Trost. P.R. Vitezović je dvije godine boravio u Bogenšperku i tu izučio graverstvo. Godinu dana nakon otvaranja tiskare izdao je Valvazor album sa 316 bakroreza pod nazivom Topographia Ducatus Carnioliae, a 1688. izašlo je slično djelo posvećeno Koruškoj Topographia Archiducatus Carinthiae. Posljednje i najveće Valvazorovo djelo Die Ehre des Herzogthums Crain objavljeno je 1689. u Nürnbergu u 4 sveska. Val-

vazorove karte Koruške i Kranjske mnogim kartografima su poslužile kao izvornici. Primjerice, J.B. Homann u naslovu karte Kranjske navodi da se koristio Valvazorom: »Tabula Ducatus Carnioliae Vindorum marchiae et Histriae ex mente Illustrissimi quondam liberi baroni Valvasorii concinnata et exhibit a Ioanne Baptista Homanno S C M Geographo Noribergae«.

oko 1716. U kartografskoj zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske imamo kartu Kranjske, kat. br. 56, koju je izdao Le Rouge 1742. Le Rouge je tu kartu radio prema karti Kranjske M. Seuttera, Seutter prema Homannu, a Homann kako smo naveli prema Valvazoru. Valvazorova Kartografska zbirka danas se čuva u Arhivu JAZU u Zagrebu.

UMJETNIČKA OBRADA KARATA

Umjetničkoj obradi karte pridavala se velika važnost. Uz kartografe, autore originala karte, crtače, gravere i tipografe, sve veće kartografske radionice zapošljavale su umjetnike kojima se povjeravalo ukrašavanje karte, a oni to nisu radili samo iz komercijalnih razloga i posebnih narudžbi. Karta, shvaćena kao slika Zemlje ili jednog njenog dijela, slika svijeta, »imago mundi«, kako su je često nazivali kartografi u naslovima svojih djela, bila je dovoljan razlog za umjetnički pristup i izraz. Stoga je karta zajedničko djelo više ljudi, čija su imena ponekad signirana, a najčešće susrećemo samo ime autora-kartografa. Navest ćemo latinske riječi i kratice koje upućuju i po kojima možemo razlikovati autora, gravera i izdavača karte.

Kartografa označavaju riječi: Auctore = od autora, delineavit = iscrtao, descripsit = opisao, invenit = otkrio; **gravera:** caelavit = usjekao je, fecit = izradio je, incidit = urezao je, incidente = od urezivača, sculpsit, sculp., sc. = oblikovao je; **izdavača:** apud = kod, excudit = otisnuo je, ex officina = iz radionice, forms = s ploča i sumptibus = na trošak.

U nizu ljudi koji su priređivali bakrenu ploču za tisk posljeditelj je bio majstor koji je svojom vještinom karti dao umjetničku vrijednost. Nakon što je nastao osnovni crtež s obrisima država, kontinentata i imenima mjesta, pomoćnici su radili mehaničke poslove, šrafirali su obale, brda, označavali šume i unosili znakove. Tako ispunjenu ploču dobiva umjetnik koji karti dodaje ukrasne elemente kao što su kartuše, okviri, grafička mjerila, ruže vjetrova, različiti likovi, brodovi, morska čudovišta i heraldički znakovi. Svi ti dekorativni elementi karte odraz su vremena i zemlje u kojoj su nastali, a na kartama ih nalazimo od 14. do 19. stoljeća. Ornamentici se pridavala velika važnost u grafičkoj umjetnosti. U tu svrhu izdavan su listovi i cijeli svesci različitih ornamentalnih uzoraka. Ornamenti nastaju u crtačkim radionicama koje su radile predloške za različitu dekorativnu opremu. Ti predlošci nisu do kraja izrađeni, svaki je majstor mogao dati nešto svoje u inače ustaljenom općem obliku. Osnovni ornamentalni elementi javljaju se između 1500. i 1600. godine. Najčešće se upotrebljavaju groteskni i fantastični likovi ljudi i životinja, različiti lisnati i cvijetni elementi. Za renesansu su karakteristični geometrijski oblici, različiti arhitektonski elementi, volute, girlande cvijetja i plodova, groteske i maskaroni. Većina tih ornamentata s različitim stilskim karakteristikama bit će prisutna u zapadnoevropskoj umjetnosti sve do 19. stoljeća.

KARTUŠE

Kartuša se razvila iz srednjovjekovnog štita tipa tarče, a kao ukrasni element javlja se na kartama u 15. stoljeću. U početku je jednostavna pravokutna oblika,

a koristi se kao okvir u koji se smještavaju naslov, legenda, ime proizvođača i mjerilo. U tom jednostavnom obliku nalazimo je na ranim drvoreznim kartama (kat. br. 96). Svoj pravi procvat kartuša je doživjela u kartografiji 16. stoljeća. Jednostavnu kartušu zamjenjuju razvedeni, raskošno ukrašeni oblici. Jednu kartu često ukrašava više kartuša, pa se tako u zasebnu manju ali pomno izrađenu kartušu stavljaju grafičko mjerilo, imena kartografa i gravera, različite napomene i posvete. Karte nizozemskih kartografa ukrašene su izuzetno lijepim i bogatim kasnorenesansnim kartušama. Najčešće upotrebljavani oblik kartuše je u osnovi ovalni ili četvrtasti s različitim dodacima, primjerice: kartuša u obliku svitka (Rollwerk), kat. br. 1, kat. br. 8, kat. br. 12, kat. br. 24; svitak s okovom koji se doimlje poput kopče (Beschlagrollwerk), kat. br. 5 i kat. br. 79; svitak s maskaronima, groteskama, puttima, girlandama plodova, kat. br. 6 i kat. br. 9.

U 17. stoljeću ukrašavanje karata se nastavljalo davanjem novih motiva. To je vrijeme baroka kad u ornamentici prevladavaju biljni elementi, vitice akantusa, kat. br. 2, i općenito lisnati ukras u bezbroj varijacija. Janssonove karte, kat. br. 28, kat. br. 29 i kat. br. 31, imaju jednostavne ovalne kartuše u kombinaciji sa svitkom u kojem stoji naziv prikazane zemlje i ime izdavača. Na Blaeuovim kartama uokolo kartuše nalaze se ljudski likovi koji simboliziraju trgovinu i različite scene iz života prikazane zemlje. Kao ukras karte, u 17. stoljeću se često koriste grbovi pokrajina i zemaljskih gospodara, kao na karti F. de Witta, kat. br. 107. Kartuša oblika ušne školjke (Ohrmuschelkartusche) također se javlja u 17. stoljeću, kat. br. 31 i kat. br. 90.

U 18. stoljeću nastavlja se tendencija ka većem naturalizmu. Od 1720, kad nastupa rokoko, i ukrasi na kartama doživljavaju stilske promjene. Na kartušama uz rocaille prisutni su mnogi ukrasni elementi kao što su: strući cvijetja, ribice, figurativno prikazani elementi vode, vatre, zemlje, te ratne sprave i trofeji. Tipičan primjer rokoko kartuše nalazimo na karti kat. br. 91 i kat. br. 56. Kartuša u obliku zastora često se koristi kao oblik naslovne kartuše, kat. br. 44. Kartuše koje se doimlju poput kamenih spomenika nalazimo u svim razdobljima, kat. br. 47, kat. br. 60 i kat. br. 61. Na kartama njemačke proizvodnje, Homannovim i Seutterovim, kartuša je često okružena skupinama vojnika i seljaka. U 18. stoljeću nalazimo i sasvim jednostavne kartuše u stilu klasicizma, bez ukrasa, u obliku ravne ploče s natpisom kao na karti T.C. Lottera, kat. br. 75. Kartuše su naknadno bojene kao i karte. U svim razdobljima se susreću kolorirane karte s neobojenim kartušama. Posebni primjerci, naručeni ili posvećeni velikašima, obojeni su i iluminirani tekućim zlatom kao npr. karta Ilirije koju je J. Blaeu posvetio hrvatskom banu Petru Zrinskom, kat. br. 38.

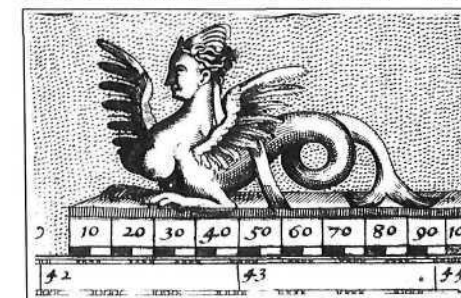
Naslovna kartuša karte kat. br. 7

OKVIRI KARATA

U ornamentalni dio karte ulaze i okviri karte. Oni kao i kartuše prolaze isti stilski razvoj. Na ravnim kartama to su jednostavne crne crte, jedna ili više njih. Na kasnijim kartama okviri imaju i praktičnu svrhu jer su unutar njih smješteni stupnjevi geografske širine i dužine. Kao ukrasni uzorci okvirnog ornamenta koriste se u renesansi voće i cvijetni strući, kuglice, lovorove grane, pleter i arhitekturni ukrasi. U 17. stoljeću karte su okruživali nizovi grbova, vedute gradova, tloetri utvrda i likovi stanovnika prikazane zemlje, kao npr. na karti Ugarske J. Speeda, kat. br. 90.

MJERILA I RUŽE VJETROVA

Ovi uobičajeni elementi karte, osim svoje praktične svrhe da odrede orijentaciju i mjerilo, imaju i dekorativnu vrijednost. Mjerilo karte prikazano je u miljama, samo ponekad u miljama prikazane zemlje a najčešće u njemačkim, talijanskim i francuskim miljama. Mjerilo

Grafičko mjerilo karte kat. br. 1

može biti označeno unutar naslovne kartuše, u zasebnoj kartuši ili pri dnu karte s ukrasom šestara i kutomjera, kat. br. 94.

Milje i koraci koji se javljaju u mjerilu karata kartografske zbirke Povijesnog muzeja Hrvatske:

- 1 geografska milja = 7.4215 km
- 1 austrijska milja = 7.585936 km
- 1 engleska milja = 1.523997 km
- 1 francuska milja = 3.8981 km
- 1 talijanska milja = 1.820 km
- 1 njemačka milja = 7.532485 km
- 1 ruska milja = 1.066781 km
- 1 turska milja = 5.010 km
- 1 ugarska milja = 8.3536 km
- 1 poljska milja = 8.534 km
- 1 ugarski korak = 0.31608 m
- 1 njemački korak = 0.71075 m
- 1 stadij = 184.84 m

Mjere neutvrđenih vrijednosti:

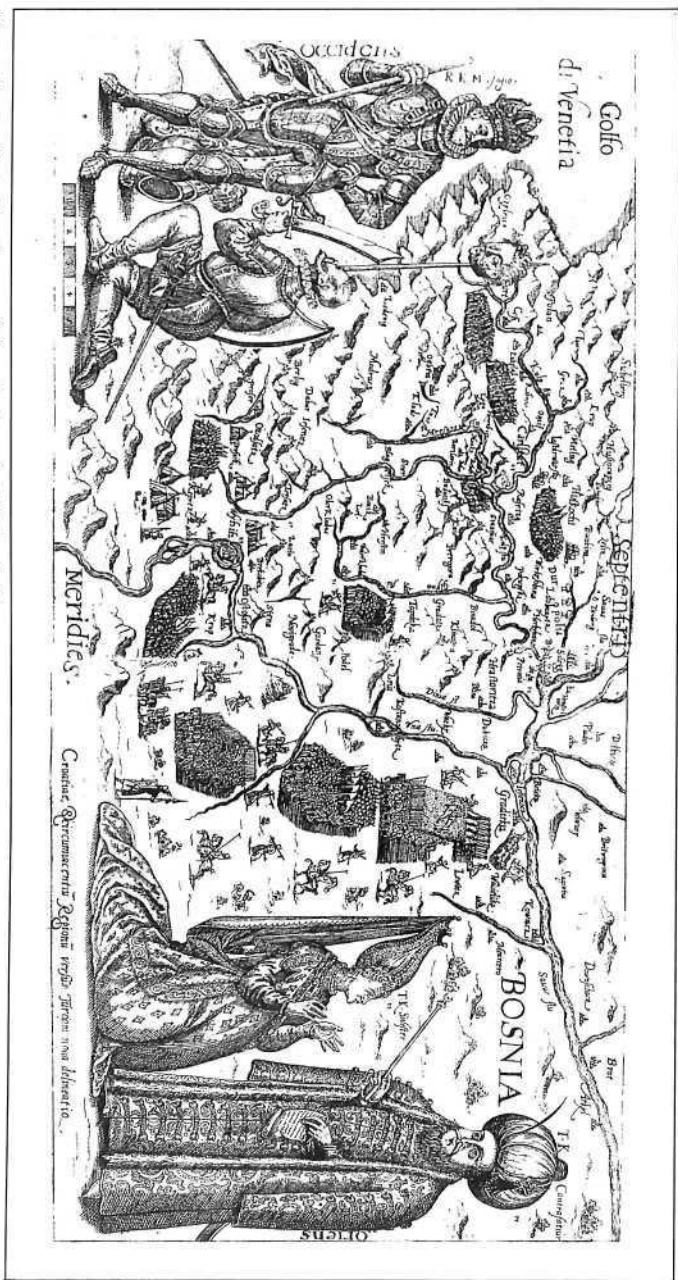
- mala milja
- velika milja
- opća milja
- hrvatska milja

Hrvatska milja se javlja u mjerilu Cantellijeve karte Hrvatske, kat. br. 2. Dužina hrvatske milje, dobivena prema dužini talijanske milje koja se javlja na istoj karti, iznosila bi oko 2226 m.

Ruže vjetrova daju karti orijentaciju. Obično su obojene, vrlo uočljive i lijepe. Broj označenih smjerova na ruži varira. On je temeljen na broju 4, a na nekim kartama nalazimo čak 32 označena smjera. Obično su svi smjerovi označeni unutar kruga, izvan njega izlazi samo smjer sjevera. Za označavanje sjevera koriste se različiti znakovi kao npr. toranj (koji koristi Gastaldi), cvijet, zvijezda, vrh strelice.

PISMO I SIGNATURE STARIH ZEMLJOPISNIH KARATA

Još od antičkog doba pismo je sredstvo kartografskog izražavanja i kao takvo obavezan element karte. Uz svoju osnovnu svrhu da bude čitko i jasno, osobito na bakroreznim kartama, ima i dekorativnu namjenu. Na drvorezne i bakrorezne karte natpisi su stavljeni na dva načina: urezivani na tiskarsku ploču i otiskivani zajedno s kartom ili su naknadno nanoseni na gotovi otisak. Na najranijim primjercima zemljopisnih karata koristila se rimska kapitala za sve nazive i natpise na karti. Da bi se natpisi razlikovali po važnosti, tipografija se počinje stupnjavati. Na istoj karti nalazimo upotrebu nekoliko tipova slova. Npr. rimskom kapitalom pišurše nazivi kontinentata, oceana i zemalja, minusku-

lom se pišu nazivi gradova i sela, a kurzivom (italikom) nazivi šuma, močvara, rijeka i drugo.

Potkraj 15. stoljeća, pod utjecajem talijanskih tiskara i pisara u kartografiji prevladavaju humanistička pisma, romanika i italika. Mercator je pridavao veliku važnost kartografskom pismu. On je 1540. u Antwerpenu objavio cijeli traktat o kartografskom pismu i u njemu se zalaže za upotrebu italike kao pisma najprirodnijeg karti. Uz nazive, na kartama se javljaju signature kojima su označavana mora, rijeke, šume, planine, parkovi, gradovi, sela, utvrde i drugo. Tako su planine u početku označavane crtežom krtičnjaka (hrpe kamenja), koji se primjenjuje do kraja 15. stoljeća. Nakon toga javlja se sjenčanje kojim se pokušava dobiti dojam nizbrdice. Sjenčanje se uvijek izvodi s južne i istočne strane.

O perspektivi i proporcijama ne može se govoriti, jer nema razlike u prikazu većih i manjih visina. Na kartama 16. i prve polovice 17. stoljeća brda su prikazana kao niz krtičnjaka. U 17. stoljeću sjenčanjem se pokušava predstaviti visina, pa su visoke i strme planine označene gustim vertikalnim crtama, a blage padine svijetlim i horizontalnim linijama. Godine 1729. prvi put se u kartografiji primjenjuje crtež izohipse kao oz-

naka planine, premda još nalazimo i prikaz krtičnjaka. Kao što se ptičja perspektiva primjenjuje pri označavanju planina, tako se koristi i kod crtanja šuma. Šume su označene manjom ili većom grupom stabala, sjenčanih s istočne strane. Gradovi su označavani crtežom skupine kuća, utverdama, tornjevima, a od početka 16. st. kao znak grada koristi se crkva. Kod koloriranih karata gradovi su najčešće obojeni crvenom bojom. Sela su označavana crkvenim tornjevima. U 17. st. na kartama se često javljaju planovi važnijih gradova.

Takvi još neujednačeni znakovi koriste se na kartama sve do 1800. kad se počinju uvoditi standardne oznake. Na ranim kartama more je označeno valovitim linijama, točkicama, brodovima i morskim životinjama i čudovištima. Na Gastaldijevoj karti Italije, kat. br. 1, nalazimo lik Posejdana s trozupcem i morskim čudovištem. Poznavanje pomorstva i tipova brodova može nam koristiti pri datiranju karata jer su na njima uglavnom prikazani suvremeni brodovi. Već smo napomenuli da se heraldički znaci često javljaju kao dekorativni elementi karte. Grbovi koje nalazimo na karti najčešće predstavljaju grb prikazane zemlje, njezinih pokrajina, gradova i plemićkih posjeda. Ponekad su samo ukrasni element i nemaju veze sa sadržajem karte.

VODENI ZNAKOVI

Papir kao nosilac zemljopisne karte počeo se uz pergamentu koristiti u srednjem vijeku. S otkrićem tiska sve više potiskuje pergamentu iz upotrebe. Papir je pronalazak starih Kineza s poč. 2. st. n. e. Već u ranom srednjem vijeku kineski papir se karavanama prenosi u Indiju i zapadnu Aziju, a tada vjerojatno stiže i u Evropu. Veća upotreba papira u Evropi, prije svega na Mediteranu, počela je s dolaskom Arapa koji su tu vještinu izrade papira preuzeli od Kineza i prenijeli je na stari kontinent. Prodor Arapa u kineski Turkestan završio se pobjedom kod Samarkanda 751. godine. Među zarobljenim Kinezima bili su majstori proizvodnje papira i tako su Arapi usvojili tu obrtničku vještinu. S ekspanzijom Arapa širila se i proizvodnja papira preko Sirije, Egipta, Maroka da bi u 11. st. proizvodnja papira počela na evropskom kontinentu u Španjolskoj. Arapi su uveli upotrebu velikog sita i usavršili proizvodnju papira.

Vodeni znak, načinjen od žice, prvi upotrebljavaju talijanski proizvođači papira na Siciliji krajem 13. st. Naziv vodeni znak (Wasserzeichen, Watermark) koristi se zbog toga što znak podsjeća na trag kojeg ostavljaju vodene mrlje na papiru. Francuzi koriste naziv le filigrane jer je to znak žičane slike koja se radi poput filigrana. Znanstvena disciplina koja se bavi vodenim znacima naziva se filigranologija. Rani vodeni znaci koje nalazimo na papiru 13. i 14. st. nemaju određeno mjesto na listu. U 15. st. vodeni znak se najčešće nalazi u sredini lijeve ili desne polovice lista, nasuprot njemu u drugom polulistu od kraja 15. st. nalazimo kontra-znak (venecijanski i denovljanski papir ima kontra-znak u donjem vanjskom kutu).

Vodeni je znak služio kao zaštitni znak proizvođača, a bio je i garancija kvalitete potrošaču. Kao moćno sredstvo pri datiranju dokumenata i utvrđivanju njihove autentičnosti, poslužili su vodeni znakovi J. Fennu pri datiranju Pastonovih pisama još u 18. st. U proučavanju vodenih znakova zapažene rezultate postigli su E. Midoux, A. Matton, Weiner, P. Heitz, N.P. Lihacsev, a najznačajnije djelo ostavio nam je C.M. Briquet: *Les filigranes*, objavljeno u Ženevi 1907. U njemu je sistematski obrađeno 16.000 vodenih znakova. Uz pomoć vodenog znaka moguće je odrediti provenijenciju papira, proizvođača, vrijeme nastanka papira a time autentičnost i starost određenog dokumenta, u našem slučaju karte. Što je veći broj vodenih znakova sa datiranih dokumenata, datum utvrđen uz pomoć vodenog znaka je sigurniji. Ako nam je vodeni znak jedini oslonac pri datiranju, treba biti oprezan i imati na umu da u određenom postotku vodeni znak pruža korisnu ali usputnu dokumentaciju s kojom možemo postaviti samo okvirnu dataciju.

Blaeu je imao vlastitu knjižaru za prodaju karata, nekoliko proizvođača papira radilo je za njegovu radionicu. Kao što je Ortelius imao velikog rivala u de Jodeu tako je izdavačkoj kući Blaeu konkurirao Henricus Hondius iz Amsterdama, a poslije Hondiusov zet Jan Jansson. W.J. Blaeu je 1618. svom imenu Janssonius Guiljelmus (ili Janszoon) dodao pridjev Blaeu da bi se razlikovao od Janssoniusa s kojim su ga često zamjenjivali. Sukob između dvojice velikih kartografa pretvorio se u »trajnu borbu međusobnog prepisivanja i kopiranja«. (Primjer za to imamo i u zbirci Povijesnog muzeja Hrvatske na kartama kat. br. 29, kat. br. 33 i kat. br. 34 koje su po geografskom prikazu identične, a razlike nalazimo samo u pismu. Na svakoj karti signiran je drugi autor – Mercator, W.J. Blaeu i J. Janssonius.) Da bi zadržao prednost pred Janssoniusom, Blaeu stalno dopunjava i grafički poboljšava svoja izdanja. Vrhunac njegova izdavačkog umijeća je *Novus Atlas* sa 165 karata (1634) na njemačkom jeziku. Taj atlas predstavlja kompendij znanja s područja geografije toga vremena. Godine 1635. pojavljuju se četiri izdanja na latinskom, nizozemskom, njemačkom i francuskom jeziku. Sinovi W.J. Blaeua, Cornelius (ca. 1610–1648) i Johannes (1596–1673), nastavljaju očev posao. Mladi sin Johannes izdaje 1665. Blaeuovu *Kozmografiju – Le Grand Atlas ou Cosmographie Blaviana* u 11 svezaka. *Kozmografija* je prevedena na više jezika. Uz neznatne izmjene u sadržaju, preuzimali su je nizozemski, njemački, engleski i francuski izdavači. Blaeuova tiskara je uništena u požaru 1672, a manji dio spašenih tiskarskih ploča stekla je obitelj de Witt. Po slije smrti de Witta 1708. tiskarske ploče dobiva P. Mortier (umro 1724). Poduzeće Covens i Mortier izdaje karte do početka 19. stoljeća.

Postoji nekoliko faktora koji otežavaju datiranje dokumenata, tj. karata pomoću ove metode. Kao prvo to je trajnost jednog vodenog znaka, žičanog originala, koji se uslijed česte upotrebe troši, iskrivljuje i obnavlja pa se javlja nekoliko varijacija istog znaka. Na temelju svog istraživanja, Briquet je zaključio da upotreba jednog znaka nije trajala duže od 15 godina. Drugi problem koji se može pojaviti i kod točno datiranih vodenih znakova je mogućnost uskladištenja veće količine papira koji se onda koristio dugi niz godina. U tom slučaju datacija vodenog znaka ne može se koristiti pri dataciji karte. Na sreću, takvi su slučajevi rijetki. Po Briquetu, razmak između proizvodnje papira i njegove upotrebe u 50% slučajeva je manji od 4,5 godine, a u 92% slučajeva taj razmak ne prelazi 12 godina.

Već smo napomenuli da se vodeni znaci javljaju prvi put na papiru talijanske proizvodnje. U 14. st. talijanski papir prevladava na zapadnoevropskom tržištu

i na Levantu gdje potiskuje domaći arapski papir. U 15. st. talijanskim papirom opskrbljuje se cijela Evropa. Većina vodenih znakova javlja se prvotno u Italiji. Kasnije, kad su razvile vlastitu proizvodnju papira, Francuska, Nizozemska, Njemačka i Švicarska za vodene znakove uzimaju talijanske motive koji će u tim zemljama poprimiti nešto drugačiju formu. U našoj zbirci talijanski kartografi su zastupljeni samo s četiri primjerka karata, a samo Cantellijeva karta ima vodeni znak (kat. br. 2). Ova Cantellijeva karta tiskana je u Rimu 1690, a njen vodeni znak predstavlja brojčanik sata. Taj se vodeni znak javlja i na papiru francuske proizvodnje u prvoj polovici 18. st. i vjerojatno je preuzet iz talijanskog papira.

Za poznavanje talijanskih vodenih znakova 16. st. neobično je važan Lafrerijev atlas. Da je A. Lafreri sakupljao gotove karte različitih autora, dodavao im papir da bi dobio jedinstven format, uvezivao i izdao kao atlas, potvrđuje i mnoštvo različitih vodenih znakova u njegovu atlasu. Datiranje vodenih znakova na marginama dolijepljenih listova potvrđuje da je to stvarno radio Lafreri, a ne kasniji sakupljači karata. Motivi talijanskih vodenih znakova su različiti a najčešće se javljaju: cvijeće, voće, alatke, krune, sidro, šešir i drugo. Za talijanske znakove je karakteristično da se često javljaju unutar kruga ili štita, sa zvijezdom unutar ili iznad, a štit ima tipičnu talijansku formu.

U Nizozemskoj se dugo upotrebljavao papir talijanskog i francuskog porijekla. Prvi podaci o nizozemskoj proizvodnji papira potječu s kraja 16. st. Unatoč tome, uvozni francuski papir vlada nizozemskim tržištem sve do sredine 17. st. kada će ga Nizozemci potisnuti s domaćeg tržišta ali i iz sjeverne Evrope uopće. Krajem 17. st. proizvodnja papira u Nizozemskoj doživljava nagli razvoj, a u Francuskoj počinje slabiti. Opadanje francuske proizvodnje izazvao je Luj XIV 1685. ukidanjem Nantskog edikta o slobodi vjeroispovijesti. Poslije toga mnogi obrtnici hugenoti napuštaju Francusku i nastanjuju se u Nizozemskoj i Engleskoj.

Značajan doprinos razvoju nizozemske manufakture papira dao je stroj za sitnjenje i miješanje sirovina, izumljen 1680. Sudeći po vodenim znakovima u vrijeme procvata nizozemske kartografije, od sedamdesetih godina 16. do kraja 17. st. papir se uvezivao iz Francuske i Rajnske oblasti. Na Mercatorovim kartama nalazimo vodene znakove koji upućuju na papir iz Rajnske oblasti a to su: orao raširenih krila u nekoliko varijacija, dvoglavi i jednoglavi. Dvoglavi orao s krunom i monogramom na prsima – CA – pojavljuje se u prvom izdanju Mercatorova atlasa iz 1589–1595. Osim vodenog znaka orla, na Mercatorovim kartama nalazimo različite monograme – CA, C, W u štitu, male monograme bez štita AM, AC i zmiju. U Mercator-Hondiusovu atlasu iz 1633. nalazimo vodeni znak koji čini monogram CC s krunom i križem. Taj monogram označava lorenskog vojvodu Charlesa i njegovu ženu Claude pa upućuje na porijeklo papira iz Lorraine.

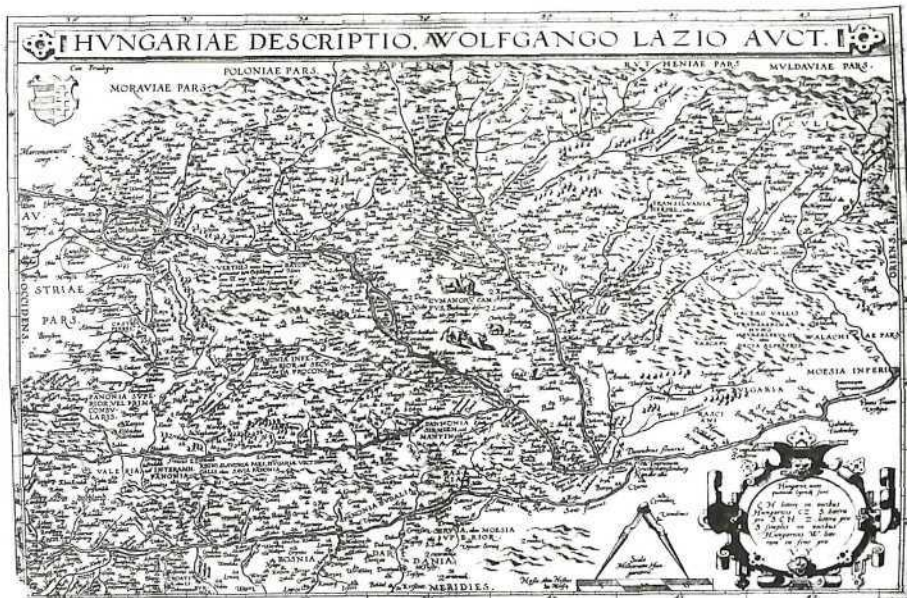
Vodeni znakovi na Orteliusovim kartama upućuju

na francusko porijeklo papira. Polovica njegovih vodenih znakova potječe iz stare radionice papira u Troyesu. Poznati proizvođači papira iz Troyesa su: Edmond Denise (T. I sl. 14, T. IV sl. 1), Jean Nivelles (T. IV sl. 7), De Caroy i Journé i članovi obitelji Le Bé koji u vodenom znaku imaju dvostruko slovo B. Vodeni znak u obliku dvije ukrštene strelice (T. I sl. 1), koji nalazimo u prvom izdanju Orteliusova *Theatruma*, također je iz Troyesa. U 17. st. kad je proizvodnja karata u Nizozemskoj dosegla vrhunac, uz papir iz domaćih manufakture još se koristi uvozni francuski papir.

U prvoj polovici 17. st. Nizozemci su svoj kapital ulagali u francuske manufakture papira (npr. u Angoulêmeu) koji su po narudžbi kupaca uz svoje vodene znakove stavljali i inicijale naručioca. Vjeruje se da je to radio i W.J. Blaeu. U prvoj polovici 17. st. javlja se na nizozemskom papiru vodeni znak dvorske lude s različitim brojem praporaca. Taj vodeni znak nalazimo na kartama W.J. Blaeua (T. II sl. 1 i sl. 2). U različitim izdanjima Blaeuovog Velikog atlasa (*Atlas Maior*, posljednje izdanje 1648) nalazimo vodeni znak u obliku Atlasa koji nosi Zemlju na ramenima (T. I sl. 12) i vodeni znak u obliku slona sa Blaeuovim inicijalima JB. Vodeni znak slona ali s inicijalima ADS nalazimo na karti F. de Witt (T. I sl. 15).

Na nizozemskim kartama ranog 18. st. nalazimo vodeni znak s nizozemskim lavom i alegorijskom ženskom figurom koja na glavi ima šešir slobode i s geslom »PRO PATRIA«. Taj vodeni znak nalazimo i na kartama engleske proizvodnje (T. I sl. 8, T. I sl. 11) i teško je odrediti da li je taj papir nizozemskog ili engleskog porijekla. U 18. st. u Nizozemskoj djeluju poznati proizvođači papira kao što su: Honigs (T. IV sl. 4), Van der Ley, Van Hoeven, Rogge, Blums, Van Gelder i drugi. Prvi papir koji se koristio u Francuskoj vjerojatno je bio arapski papir uvezen iz Španjolske. Francuske radionice papira o kojima imamo podatke od sredine 14. st. vjerojatno su postojale i ranije. Budući da u 14. st. pojedini talijanski gradovi donose zakone o zabrani iznošenja načina proizvodnje papira u druge zemlje (npr. grad Fabriano donosi taj zakon 1399), pretpostavlja se da su talijanski majstori odlazili u Francusku gdje su uz domaće proizvođače otvarali prve manufakture papira.

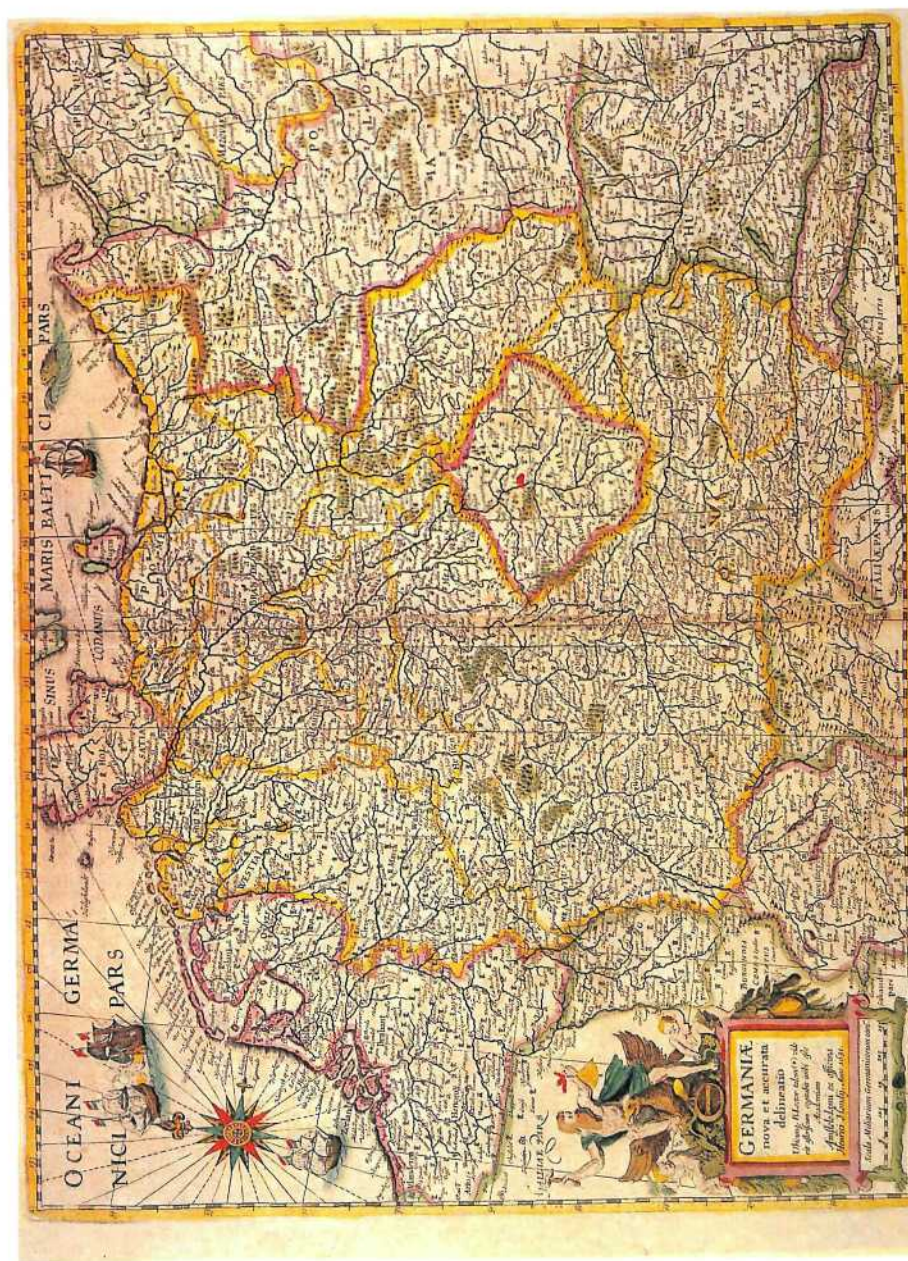
Najveći centar proizvodnje papira u Francuskoj bio je Troyes čiji se papir već u 14. st. koristio u Nizozemskoj. U 15. st. papir se proizvodi u mnogim radionicama širom Francuske, u Besançonu, Orléansu, Bourgesu, Auvergni i drugdje. Kao vodeni znakovi u Francuskoj se često javljaju različiti grbovi. Državni grb Francuske nastao je za Luja XIV oko 1670, predstavljen je sa tri ljiljanova cvijeta u štitu (T. IV sl. 2). Uz kraljevski grb javljaju se i grbovi pojedinih utjecajnih osoba kao npr. grb kardinala de Bouillona koji se javlja na papiru iz Auvergne i grb Colberta. U našoj zbirci nalazimo također jedan kardinalski neidentificirani grb na Sansonovoj karti (T. IV sl. 6). Uz grbove na

W. Lazius, A. Ortelius, Karta Mađarske, Antwerpen, 1570, kat. br. 79

papiru francuske proizvodnje često nalazimo ove vodene znakove: okrunjeno slovo L za Luja XIV, žezlo, grožđe i liljanov cvijet u mnogim varijacijama. Najpoznatija imena proizvođača papira iz Auvergne su Colombier, Dupuy i Souvades. Tokom 18. st. u radionicama Auvergne radio se papir velikog formata za velike atlase koji su tada bili u modi. Najčešće rabljeni znak u tom periodu je krunica s malteškim križem u nekoliko varijacija (T. IV sl. 5, T. II sl. 9 i sl. 10). Taj znak počeli su koristiti Colombier i Dupuy prije 1700. Na drugoj polovici arka francuski proizvođači papira često stavljaju svoje ime.

Proizvodnja papira u Njemačkoj počela je, kao i u Francuskoj, uz pomoć talijanskih majstora. Godine 1390. podigao je Ulman Stromer, nirnberski plemić i liječnik, 18 manufaktura za proizvodnju papira pred vratima Nürnberga, u kojima su radili talijanski majstori. U 15. st. proizvodnja papira proširila se Njemačkom, a najbolji papir proizvodila je manufaktura papira u Augsburgu. Sve do kraja 16. st. uz papir domaće proizvodnje u Njemačkoj se koristio talijanski papir. Kao vodeni znakovi u Njemačkoj se koriste grbovi zemaljske gospode, grbovi gradova, najčešće Nürnberga i Augsburga, dvoglavi i jednoglavi orao s inicijalima, papska tujara i drugi motivi. Tipičan njemački vodeni znak zastupljen je u našoj zbirci na kartama T.C. Lottera (T. III sl. 5 i sl. 7) i u atlasu Homanovih nasljednika (T. III sl. 9).

G. K. Mercator, H. Hondius, Karta Njemačke, Amsterdam, 1631, kat. br. 25

POPIS KARATA S VODENIM ZNAKOVIMA PO TABLAMA

TABLA I

1. A. Ortelius, Karta Ilirije, Antwerpen, 1579, kat. br. 8
2. A. Ortelius, Karta Ilirije, Antwerpen, 1579, francusko izdanje, kat. br. 8
3. G. Cantelli – G. de Rossi, Karta Hrvatske, Rim, 1690, kat. br. 2
4. N. de Fer, Karta Madžarske, Pariz, prva polovica 18. st., kat. br. 54
5. F. de Witt, Karta Austrije, Amsterdam, kraj 17. st., kat. br. 42
6. J. Speed, Karta Madžarske, London, 1626, kat. br. 90
7. nepoznati autor, Karta Šibenske regije, kat. br. 94
8. nepoznati autor, Karta Dalmacije, sredina 17. st., kat. br. 97
9. A. Ortelius, Karta Grčke, Antwerpen, 1579, kat. br. 9
10. nepoznati autor, Karta jugoistočne Evrope, oko 1730, kat. br. 99
11. J. Hinton, Karta Engleske, London, 1763, kat. br. 91
12. G. Mercator – G. Blaeu, Karta Slavonije, Hrvatske..., Amsterdam, 1648, kat. br. 36
13. G. Mercator – G. Blaeu, Karta Slavonije, Hrvatske..., Amsterdam, sredina 17. st., kat. br. 37
14. C. de Jode, Karta Hrvatske, Antwerpen, 1594, kat. br. 24
15. F. de Witt, Karta Italije, druga polovica 17. st., kat. br. 41
16. J. van der Bruggen, Kraljevstvo Ugarske, Beč, 1737, kat. br. 101

TABLA II

1. G. Mercator – J. Blaeu, Karta Štajerske, Amsterdam, kraj 17. st., kat. br. 16
2. G. i J. Blaeu, Karta Madžarske, Amsterdam, 1635, kat. br. 35
3. N.J. Visscher, Karta Njemačke, Amsterdam, oko 1670, kat. br. 39
4. G. Mercator – G. Blaeu, Karta Krasa, Kranjske, Istre..., Amsterdam, 1663, kat. br. 34
5. G. Mercator – ?, Karta Štajerske, Amsterdam, oko 1600, kat. br. 14
6. G. Mercator – ?, Karta Slavonije, Hrvatske..., Amsterdam, sredina 17. st., kat. br. 18
7. G. Bouttas, Karta Poljske, početak 18. st., kat. br. 43
8. I.M. Kauperz, Karta ratnih zbivanja..., Graz, 1793, kat. br. 89
9. G. de l'Isle, Karta Madžarske, Pariz, 1745, kat. br. 57
10. J. B. Homann – G. le Rouge, Karta Kranjske, Pariz, 1742, kat. br. 56

TABLA III

1. I. B. Homann, Karta Madžarske..., Nürnberg, oko 1720, kat. br. 61
2. Homannianos Heredes, Karta Grčke, Nürnberg, 1741, kat. br. 63 (isti vodeni znak ima karta kat. br. 65)
3. Homannianos Heredes, Karta Srbije, Nürnberg, sredina 18. st., kat. br. 66
4. E. Baeck, Karta Madžarske, Augsburg, prva polovica 18. st., kat. br. 71
5. T.C. Lotter, Karta Štajerske, Augsburg, sredina 18. st., kat. br. 73
6. C. Weigelius – Schneider, Karta ratnih zbivanja..., Nürnberg, 1790, kat. br. 76
7. T. C. Lotter, Karta Kranjske, Augsburg, 1772, kat. br. 75
8. J.D. Koeler, Descriptio orbis antiqui..., Nürnberg, 1720, kat. br. 102
9. M. Seutter, Atlas minor..., Augsburg, oko 1744, kat. br. 103
10. P. Santini – F.A. Schraembl, Karta Dalmacije, Beč, 1789, kat. br. 86

TABLA IV

1. A. Ortelius, Karta Turskog carstva, Antwerpen, 1571, kat. br. 6
2. N. Sanson, Karta Štajerske, Koruške..., Pariz, 1657, kat. br. 49
3. C. Schütz – F. Müller, Karta Bosne, Srbije, Hrvatske..., Beč, 1788, kat. br. 83
4. J.E. Mansfeld, Karta Beogradskog područja, Beč, 1788, kat. br. 84
5. V.M. Coronelli – I.B. Nolin, Karta Dalmacije, Pariz, oko 1690, kat. br. 55
6. S. Sanson, Karta Madžarske, Pariz, 1699, kat. br. 50
7. A. Hirschvogel – A. Ortelius, Karta Slavonije, Hrvatske..., Antwerpen, 1570, kat. br. 5
8. S. Sanson – P. Mariette, Karta Madžarske, Pariz, 1664, kat. br. 51

TABLA I

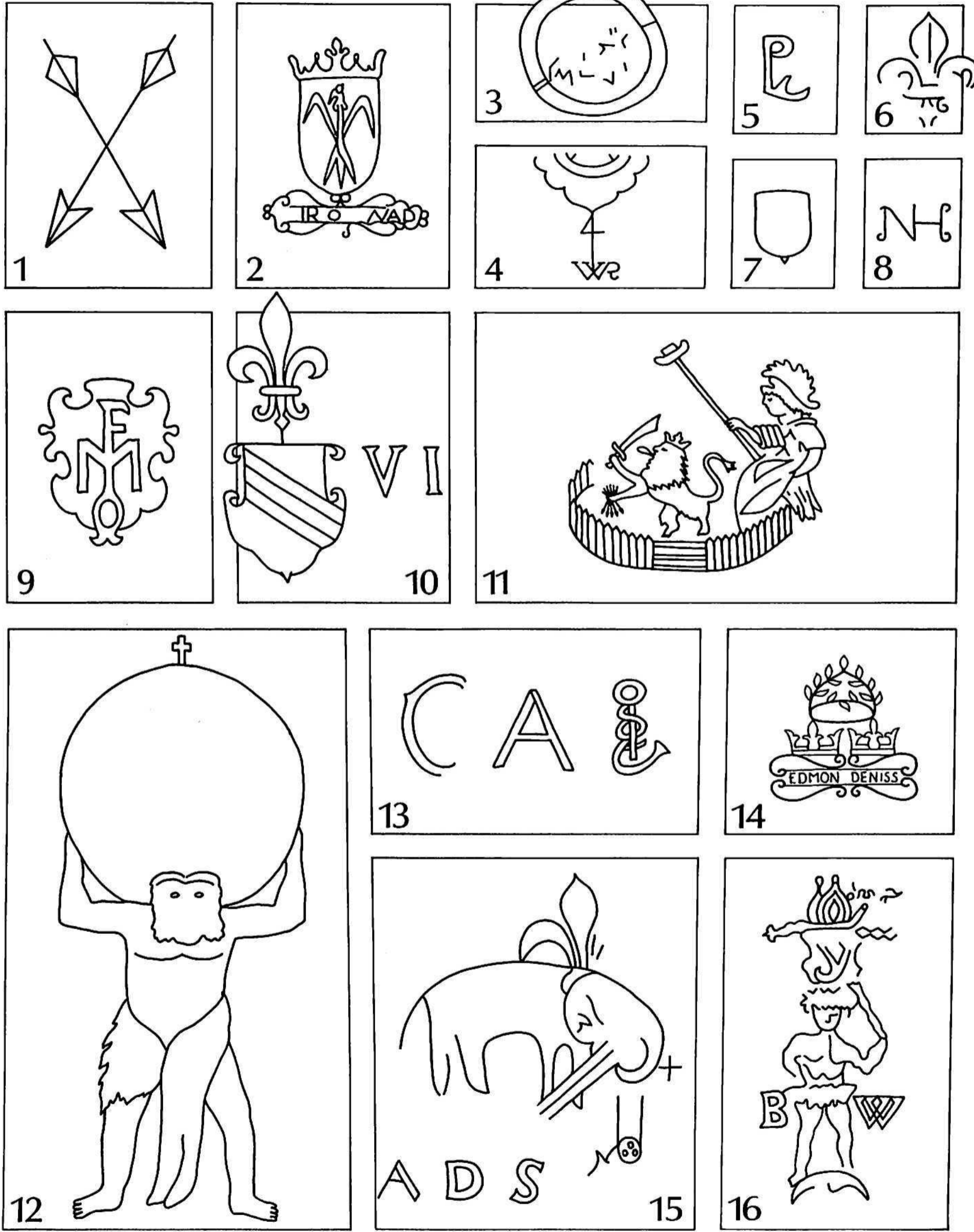

TABLA II

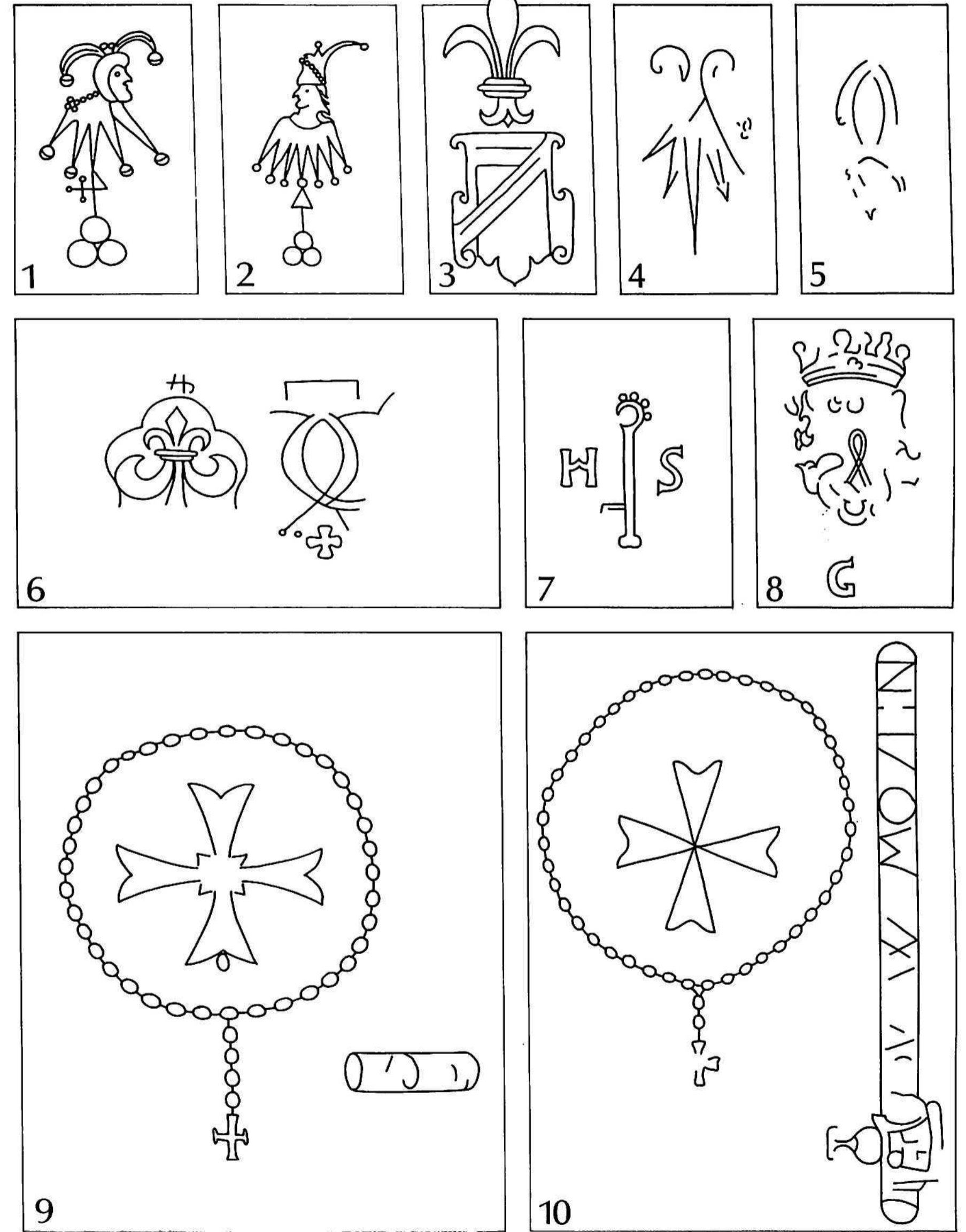

TABLA III

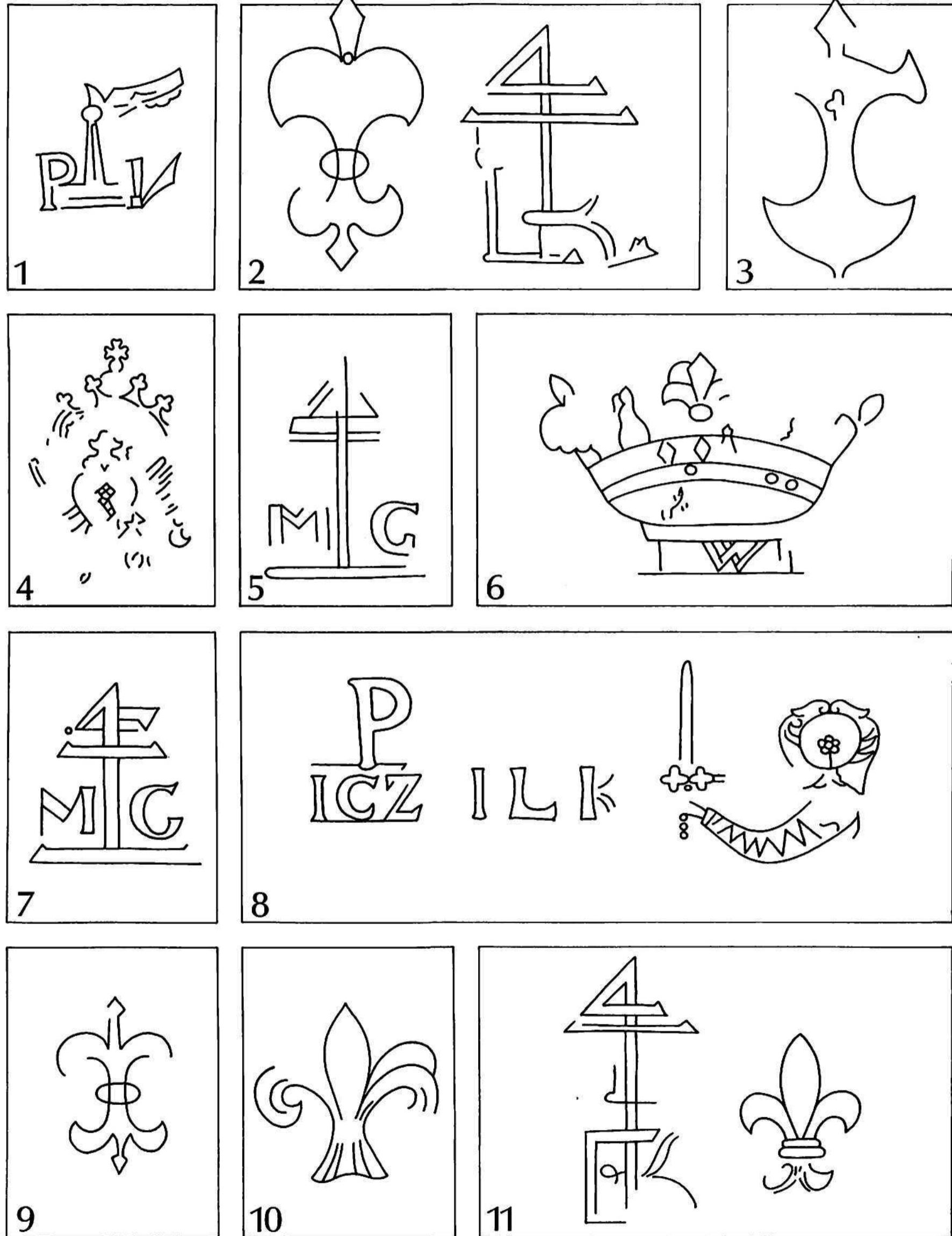
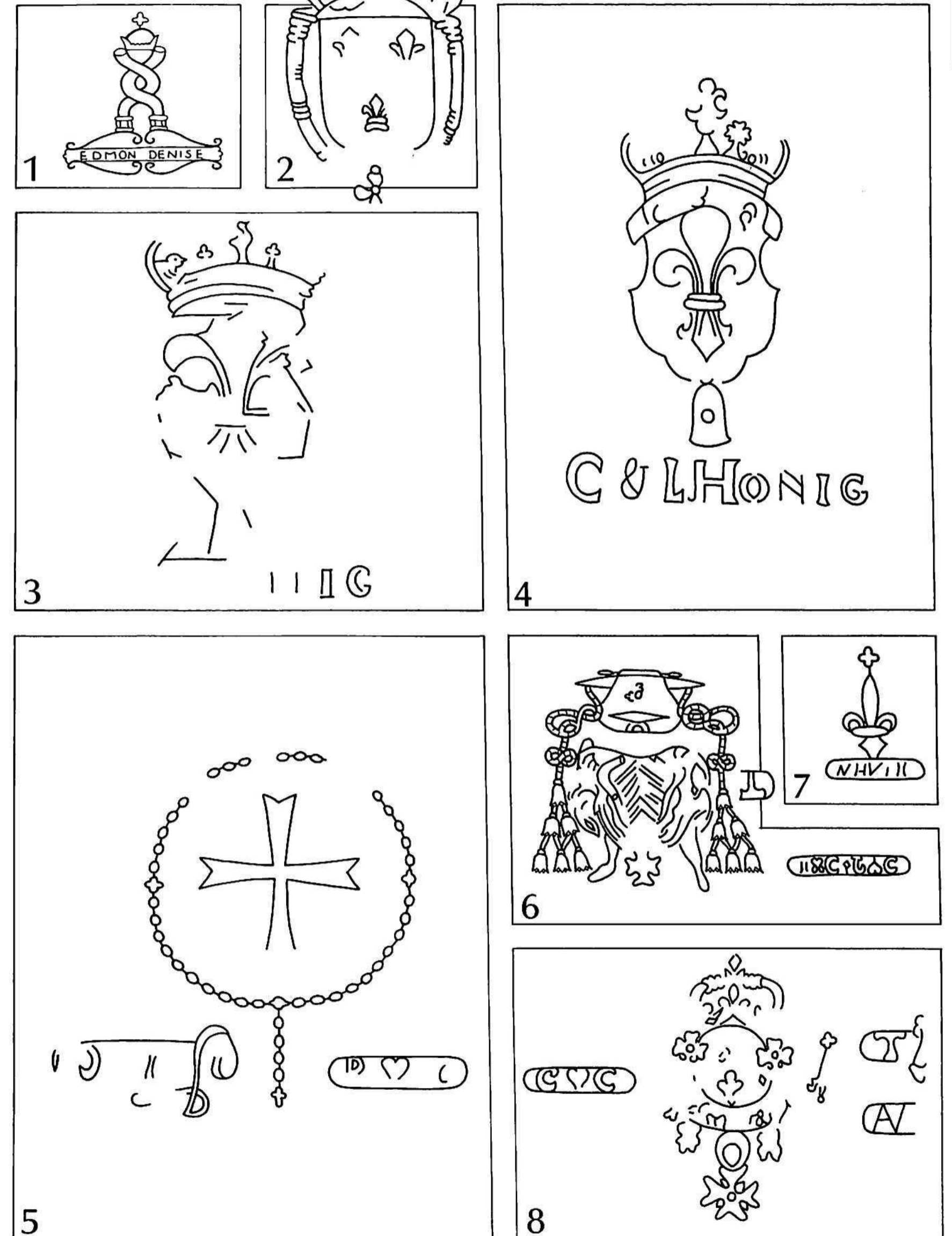

TABLA IV

SUMMARY

It is difficult to determine the beginnings of the science of cartography, although it is certain that it is one of man's oldest arts. The need to give a representation of the parts in which man had travelled appeared quite early on in history. It is believed that mankind discovered «cartographic» representations before the introduction of writing. Prehistoric drawings from all parts of the world support this assumption. Nevertheless, thousands of years passed before the more developed civilizations of China, Babylon and Egypt came to give consideration to the wider expanses of the earth and to the form of our planet. The notion that the earth is a sphere appeared for the first time in the sixth century B.C. among the ancient Greeks. Anaximander of Miletus (c. 610–547 B.C.) had made a map on which the earth was represented as a disc with Greece at its centre. The foundations of the science of geography, and thus also cartography, were laid by Hellenistic scholars, the most prominent among them being Pythagoras, Aristotle, Plato, Hecataeus of Miletus, Hipparchus, Eratosthenes and others. The first representation of the earth as a sphere, the first globe, was also the work of a Greek, Crates of Mallus; his globe depicts four continents, separated from one another by bodies of water. The greatest work of ancient geography is that of Ptolemy (Claudius Ptolemaeus; c. 87–150 A.D.), the Greek astronomer, mathematician and geographer, librarian of the famed library in Alexandria. Ptolemy gave a description of the entire existing knowledge of astronomy in his «Great Scientific System of Astronomy» (*Megalē syntaxis tes astronomias*). Ptolemy was the first to use the term «geography» in the title of his work «A Geographical Introduction to Map-Making». In this work there appears, among other maps, a *mappa mundi* which was a model for many geographers and cartographers in centuries to come. While the Greeks paid much attention to astronomical observations and based their knowledge on mathematical and geographical reasoning, the conquering Romans found no need for contemplation. They needed maps which could be used for practical purposes, above all by the Roman legions on their paths of conquest. The Roman period is thus characterized by road maps, drawn on long and narrow strips of parchment which could be rolled up into a scroll and easily used on journeys. This form given to maps was determined by the cartographic content in which all roads were parallel lines and seas were depicted as narrow channels. The famous *Tabula Peutingeriana* from the twelfth century represents a copy of Roman roads maps, and this copy has preserved for us numerous topographic data concerning the Roman Empire. Early mediaeval christianity had depicted earth as a circle at whose centre we most frequently come across Jerusalem. Monasteries and ancient mediaeval

universities were the centres of knowledge in the sphere of cartography during the entire mediaeval period, and they were thus the main makers of manuscript maps. The finest example of circular mediaeval maps is the Ebstorf map from 1284, a monument of mediaeval cartography with a diameter of 350 centimetres. Apart from these «monastic» maps, the mediaeval period was marked by the introduction of sea-charts (portolans) to meet the requirements of sea-borne trade.

The rapid development of cartography took place during the renaissance. People gradually freed themselves from mediaeval mysticism and seclusion and sought their ideals and inspiration in the culture and science of the ancient world. Long forgotten scientific knowledge of the ancients thus reappeared and became the basis for further investigation. Ptolemy's *Geography* had experienced its renaissance; it was translated into Latin and German, and new editions of it were prepared at the established university centres of Bologna, Rome and Ulm. The expansion of cartography received a major contribution from Gutenberg's invention of the printing press in the middle of the fifteenth century. The turning point in the development of cartography came with the great age of discovery at the end of the fifteenth century. Since the Turks had seized the land routes for the transport of spices from India to Europe, the great maritime nations attempted to reach India by sea. The home ports of the expeditions were located on the Atlantic coast of Europe, and so the established maritime power on the Mediterranean, Venice, gradually came to lose its secular primacy in maritime trade. This explains the rapid development of cartography and a great production of maps concentrated in two Dutch cities, Antwerp and Amsterdam. In the period between 1570 and 1670, the «century of atlases», European cartography was completely dominated by the Dutch. This was the period of the great masters of cartography: Gerhard Kremer Mercator (1512–1594), Abraham Ortelius (1527–1598), Gerard de Jode (1509–1591), Jodocus Hondius (1563–1611), Willem Janszoon Blaeu (1571–1638), Jan Jansson (1588–1664), Nicolaus Vischer (1587–1637), Frederick de Witt (1616–1698) and others. The maps and atlases from this period were made by means of copper plate-engraving, with a few exceptions which were made by means of wood-engraving. Dutch maps are characterized by their precision in including existing data, by the quality and workmanship of their execution and by their abundant decoration.

The collection of old maps and atlases in the Historical Museum of Croatia contains some 120 maps and 7 atlases from the sixteenth, seventeenth and eighteenth century, all of them, apart from a wood-engraved map of Slavonia (catalogue no. 96), being copperplate engravings. Although the collection is small, it is

nevertheless very valuable. It contains works by all the significant European cartographers from the period between the sixteenth and the eighteenth century. The largest part of the collection (nos. 5–48) is made up of Dutch maps from end of the sixteenth and the first half of the seventeenth century, the period when cartography flourished and the Dutch masters created their finest works, their artistic achievements remaining unsurpassed in the history of cartography. The development of Dutch cartography, with all of its features and characteristics can be traced through the cartographic collection in the Historical Museum of Croatia: from Mercator, who represents not only the foundation of Dutch cartography but also an author who had raised cartography, in general, to a higher scientific level, to de Witt's maps from the end of the seventeenth century when there came an end to the publishing work of the great Amsterdam cartographic houses of Blaeu and Jansson and the leading role in cartography passed to the French.

The greatest Dutch cartographer was Gerhard Kremer Mercator. He was a geographer and mathematician, both a theorist and a man of practice. Among other things he corrected some ancient misconceptions concerning the geographic depiction of the Mediterranean and the Black Sea, and had given a more accurate position of the Canaries. Mercator carried out a reform of cartography, of its method and symbols, he was the first to apply a cylindrical cartographic projection which is today still used in sea and air navigation – the Mercator projection. On the whole we can say that Mercator's maps are characterized by a high level of artistic workmanship, a great geographic precision for their time, a fine and clear style and restrained ornamentation. The collection in the Historical Museum of Croatia contains several maps published during Mercator's lifetime: the «Germania» map (cat. no. 10); the map with the title «FORUM IVLIVM, KARSTIA, KARNIOLA, HISTRIA ET WINDORVM MARCHIA» (cat. no. 12). The posthumous maps include the map «SCLAVONIA, CROATIA, BOSNIA cum DALMATIAE PARTE» (cat. no. 17) published by an unknown publisher, and the map «TVRCICI IMPERII IMAGO» (cat. no. 20) published by Henric Hondius at the beginning of the seventeenth century.

Abraham Ortelius was Mercator's contemporary, and although he was just as famous, scientifically he cannot be compared with Mercator. Ortelius was a particularly able merchant and publisher. Among the many maps published under Ortelius' name, there are only five for which we can be sure that Ortelius himself made.

His most famous work is the «Theatrum orbis terrarum», published in Antwerp in 1570, and it is considered to be the first modern atlas. Its popularity can be measured by the 42 folio editions published between 1570 and 1612. All of Ortelius' maps in the cartographic collection are drawn from various editions of the

«Theatrum», and maps by many other authors in our collection have been preserved through Ortelius: Gastaldi (cat. no. 1), Hirschvogel (cat. no. 5), Sambucus (cat. no. 8), Lazius (cat. nos. 77–81).

Two of the most significant cartographers and publishers in the seventeenth century, Willem Janszoon Blaeu and Jan Jansson, were great rivals and both owned great publishing houses in Amsterdam. Apart from printing their own works, they frequently made use of Mercator's maps. Some of Mercator's plates came, through family connections, into the hands of Jan Jansson, who published Mercator's maps with minor alterations and additions to the geographic content of the maps, but with new decorations in line with the taste of his own time. An example of this is the map of Carinthia, Carniola, Istria... (cat. no. 29). One of the most decorative maps in our collection is the map of Istria (Istria olim Iapida; cat. no. 31), published by J. Jansson. The model used by Jansson in making this map is a map by Giovanni Magini, published in Bologna in 1620 under the same title.

Just as Jansson had in his possession Mercator's plates, so W. J. Blaeu secured the rights of publishing Ortelius' maps at the very beginning of his cartographic career: he secured the right to print maps from Ortelius' copperplate engravings. Without regard to the publishing rights, we frequently come across the same plate by Mercator in editions published by both Jansson and Blaeu. An example of this is Mercator's map of Carinthia, Carniola and Istria, published both by J. Jansson (cat. no. 29), and the same map published by W. J. Blaeu (cat. no. 33). Magini's above-mentioned map of Istria was also published by Blaeu in his *Cosmographia*.

A particularly valuable map in the cartographic collection is the «ILLYRICVM HODIERNVM...» (cat. no. 38) by Joannes Blaeu. We can assume that Blaeu made the map for the Croatian noble and Viceroy Petar Zrinski. Although the map is not dated, we can deduce that it must have been made in the period between 1665 and 1670, the period when Petar Zrinski held his office. The map contains, in a separate cartouche, all the titles and lands held by Petar Zrinski before his imprisonment in Wiener Neustadt for being one of the leaders of the anti-Habsburg plot by Croatian and Hungarian nobles. The text in the cartouche reads: «I^ll^m et Excell^lmo Domino/Dn^o PETRO COMITI PERPETUO DE ZRIN./ REGNOR DALMATIAE, CROATIAE et SCLAVONIAE BANO, / Bano Hereditario Maritimo, Praesidii Legradiensis et peninsulae Marakoz Hereditario Capitano, / et D^{no} Comiti Hereditario de Liica, Odoria, Corbavia, Almiso, Clissia, Scardona, Ostrovizza, Breberio, etc./ Argentifodinarum in Gosdanstia et Kosthanizza Libero Domino, / Sacrae Caesareae Majest^l Consiliario et Camerario, Tabulam hanc D.D.D./ Joannes Blaeus».

W. J. Blaeu was also famous as a maker of globes. The collection in the Historical Museum of Croatia contains two globes, a terrestrial globe (cat. no. 108) and a celestial globe (cat. no. 109) with Blaeu's name. It is believed that these globes had at one time belonged to the Zrinski family.

Maps by the Dutch masters were frequently real works of art, and they had adorned the walls of libraries and studies. Nevertheless, at the end of the seventeenth century Dutch cartography lost the leading role which it had held for a hundred years. In France there appeared a more scientific approach to cartography. The map became a result of scientific research, in the foreground we find a realistic geographic description freed from all superfluous decorative elements. Nicolas Sanson (1600–1667) was the founder of a great school of cartography. He represents the beginning of the development of French national cartography, which will at the beginning of the eighteenth century bring France to the peak of European cartographic science. During the reign of Louis XIV the Royal Academy of Science was founded (1666) and the title of the King's geographer introduced (*Géographe ordinaire du roi*). This title was first awarded to Nicolas Sanson. In our collection we have four of Sanson's maps (cat. nos. 49–52). Other French cartographers in our collection include Nicolas de Fer (cat. no. 53 and 54), Charles Hubert Jaillot (cat. no. 52), Georg Louis Le Rouge (cat. no. 56) and Guillaume Delisle (cat. no. 57).

A prominent German cartographer, Johann Baptist Homann (1663–1724) had collaborated with all contemporary authorities on cartography. His abundant production enabled him to completely displace from the German market all Dutch and French maps, although even he had frequently used their material. Homann's workshop, «Hommannischen-Landkarte Offizin», was founded in 1702 and had by 1724, the year of its founder's death, produced some 600 maps. All of Homann's maps are of the same size. Homann's coloured maps are coloured by planes, the cartouches are generally left unpainted, the mountains are gently shaded. However, the lines representing rivers and political boundaries are not always precise. From 1730 Homann's workshop was taken over by Michael Franz and Johann Georg Ebesberger. The maps published after 1730 bear the signature «Homannianos Heredes». Our collection contains four of Homann's maps (cat. nos. 59–62). The signatures of Homann's successors appear on six maps (cat. nos. 63–68). Our cartographic collection also includes two atlases from Homann's workshop: Homann's *Atlas novus* (cat. no. 105) and an atlas without a title page (cat. no. 106) made by Homann's successors.

Homann's pupil, Georg Matheus Seutter (1678–1757) worked in Augsburg and, like his teacher, was very proficient and published some 500 maps. The workmanship and colouration of Seutter's maps in many ways resembles Homann's, but the artistic ex-

ecution fails to reach Homann's standards. Seutter is famed for his atlases, and we have two of them in our collection: the *Atlas minor* (cat. no. 103) and an atlas without a title page (cat. no. 104).

A prominent name among cartographers in the Habsburg Monarchy is Wolfgang Larius (1514–1565), the court historian and keeper of the art collection of Ferdinand I. Larius illustrated his historical texts by his own geographical and topographic sketches. Four maps by Larius in our collection (cat. nos. 77–80) are from Ortelius' *Theatrum*, and the map of Tyrol (cat. no. 81) was published by J.M. Viennensis.

Augustin Hirschvogel (1503–1553) is the author of the map «SCLAVONIAE, CROATIAE, CARNIAE, BOSNIAE, FINITIMARUMQUE REGIONVM NOVA DESCRIPTIO, AVCTORE AVGVSTINO HIRSVOGELIO» (cat. no. 5) published in Ortelius' *Theatrum* in 1570.

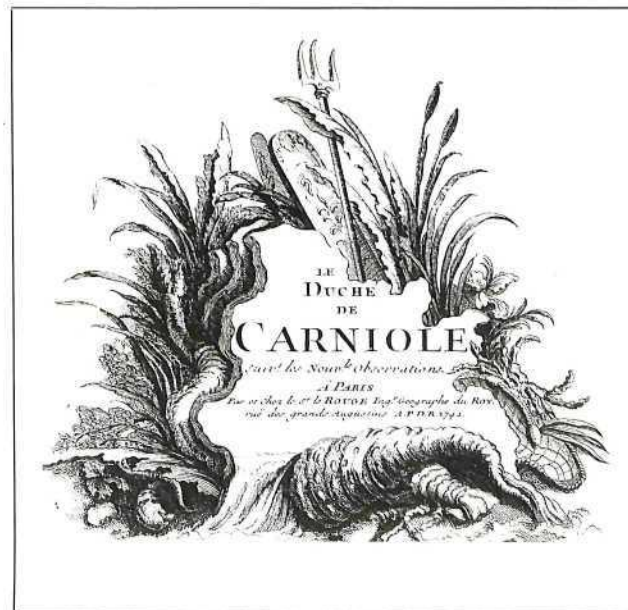
The map of Iliricum by the Hungarian historian and cartographer Sambucus (1531–1584), cat. no. 8, also comes from Ortelius' *Theatrum*.

During the seventeenth century Austria was engaged in a continuous struggle with Turkey, and this state of affairs influenced the further development of cartography in lands under Habsburg rule. Since the border with Turkey passed through Croatia, Bosnia and Serbia, there began the compilation of more precise topographic data concerning these parts. Military engineers played an important part in this work. In the long war of 1683–1699 the border with Turkey was pushed eastwards and almost all of Croatia, Slavonia and Hungary were freed from Turkish rule. The borders determined by the treaty of Sremski Karlovci became a frequent theme of cartographic works. One such map, by C. Weigelius (cat. no. 70) is kept in the collection at the Historical Museum of Croatia.

Our cartographic collection from the sixteenth, seventeenth and eighteenth century, which is the subject of this work, does not include maps by indigenous authors. Since Croatia and Slovenia were at that time under Habsburg rule, several of our cartographers gave a significant contribution to the development of cartography in the Habsburg Monarchy. Although their works are not included in our collection, we shall mention the most significant authors. Ivan Klobučević was born in 1550 on the island of Krk, and died in Fürstentfeld in 1605. He was commissioned by Archduke Ferdinand to collect topographic data for a map of Styria, Slovenia, Istria and Dalmatia. Martin Rota Kolunić was born in Šibenik in 1532 and died in Vienna in 1582. He was the court painter to Rudolph II. In 1570 he made a detailed map of north Dalmatia. Stjepan Glavač was born in Varazdin in 1627 and died in Slovakia in 1680. He was a professor at the Jesuit Academy in Zagreb. On his travels through western Croatia he collected data for a map of this part of Croatia which he published in 1673 with the title «Nova hactenus edi-

tarum mendis expurgatis ac multis quae ommissa erant additis accurata concinnate etiam non possessarum Confiniumque descriptio per R.P. Stephanum Glavač Soc. Jesu Varasdinensem A.A.L.L. et Philosophiae doctorem et quondam in Alma Urste Graecensi mathematicos Professorem 1673». The only extant copy is kept in the Valvasor collection, in which it was discovered, in the Yugoslav Academy of Arts and Sciences in Zagreb. This was the first map of Croatia by a Croatian author. Pavao Ritter Vitezović was born in Senj in 1652 and died in Vienna in 1713. He was a pupil of the famous Viennese cartographer Georg Matheus Vi-

schner. As a representative of Croatian estates in the work on determining the border with Turkey as defined by the treaty of Sremski Karlovci from 1699, he made four maps which are kept in the cartographic collection of the Croatian National Archives. Weikhard Johann Valvasor, the great Slovene polihistor was born in Ljubljana in 1641 and died in Krško in 1693. In 1678 Valvasor opened his copperplate-engraving workshop and press in the castle of Wagensberg. His works include the following: *Topographia Ducatus Carnioliae*, *Topographia Archiducatus Carinthiae* and his most significant work *Die Ehre des Herzogthums Crain*.

Naslovna kartuša karte kat. br. 56

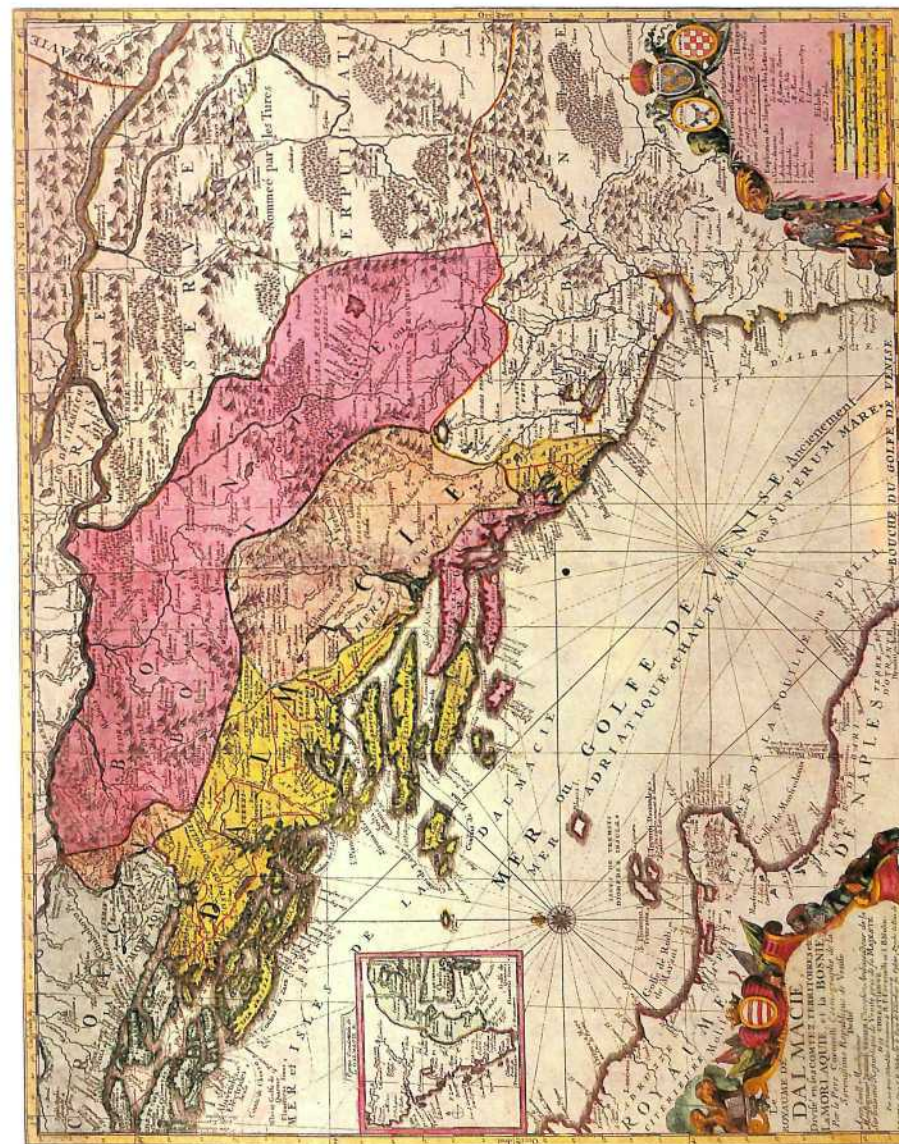
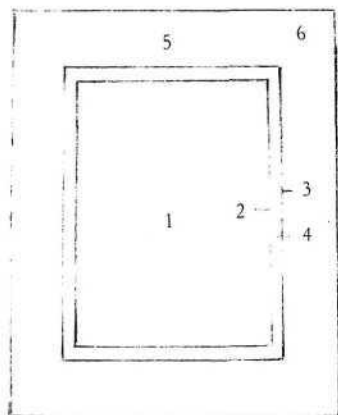
KATALOG

SASTAV KATALOŠKE JEDINICE

Redni broj. Naziv prikazanog područja.
Ime autora, crtača i gravera
Ime izdavača, naziv, mjesto i godina izdanja.
Naslov karte
Opis, mjerilo, geografska širina i geografska
dužina, naslov na poledini karte.
Tehnika, veličina vanjskog okvira karte.
Inventarni broj.

SASTAVNI DIJELOVI KARTE

1. polje karte
2. unutrašnji okvir
3. vanjski okvir
4. međuokvirni prostor
5. rub ili margina karte
6. veličina papira

V. M. Coronelli, I. B. Nolin, Karta Dalmacije, Pariz, oko 1693, kat. br. 55

KARTOGRAFIJA ITALIJE

1. Karta Italije

G. Gastaldi

A. Ortelius, *Theatrum orbis terrarum*, Antwerpen, 1570.

U gornjem desnom kutu karte nalazi se kasnorenesansna kartuša s naslovom: »ITALIAE NOVISSIMA / DESCRIPTIO AVCTORE / IACOBO CASTALDO / PEDEMONTANO«.

Grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama nalazi se u donjem desnom kutu karte. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom unutar kojega su označeni stupnjevi geografske širine (38°N – 46°N) i geografske dužine (28°E – 44°E). Ova karta Italije, koju je Ortelius uvrstio u svoj *Theatrum* 1570, predstavlja kopiju karte pijemonteškog kartografa G. Gastaldia, objavljene u Veneciji 1561. pod naslovom: IL DISEGNO DELLA GEOGRAFIA / MODERNA DE TVTTA LA PRO / VINCIA DE LA ITALIA...«.

Bakrorez, vel. 360 × 506 mm
PMH 3846 G. 761

2. Karta Hrvatske

G. Cantelli

G. de Rossi, *Rim*, 1690.

U gornjem lijevom kutu karte, u vinjeti, stoji naslov: »LA CROATIA / E CONTEA DI ZARA / descritte da Giacomo Cantelli da Vign^a. / suddito e Geografo del Ser^{mo}. S. Duca di Mod^a. / e data in Luce / da Gio. Giacomo de Rossi dalle sue stam- / pe in Roma alla Pace / con Priu^o. des S.P. / 1690«.

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u hrvatskim i talijanskim miljama. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske dužine (c. 37°40'E – 41°10'E), a za geografsku širinu označena je samo 45. paralela sjeverne geografske širine.

Na ovoj karti Hrvatske G. Cantelli, kao prvi inozemni kartograf, naziva Velebit narodnim imenom »Monte Velebik«.

Bakrorez, vel. 422 × 568 mm
PMH 29986

G. Gastaldi, A. Ortelius, Karta Italije, Antwerpen, 1570, kat. br. 1

3. Poštanska karta Milanskog vojvodstva

A. Secker

J. Torricelli, Trst, oko 1730.

U gornjem desnom kutu, u kartuši-draperiji, stoji naslov: »NEUE Voll- / ständige / POST - KARTE / vom / Herzogthum / MAYLAND / Auss den besten Karten auf das genaueste / gerechnet und in dieses format gebracht von / Adalbert Secker Lieutenant im Kay Koen: / ... Artillerie Regiment«.

U donjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim i njemačkim miljama. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (44° 30' N – 46° 35' N) i geografske dužine (24° 10' E – 28° 5' E). Dolje desno, izvan okvira karte, stoje podaci o izdavaču: »Triest, bei Iohann Torricella Commissionaer«.

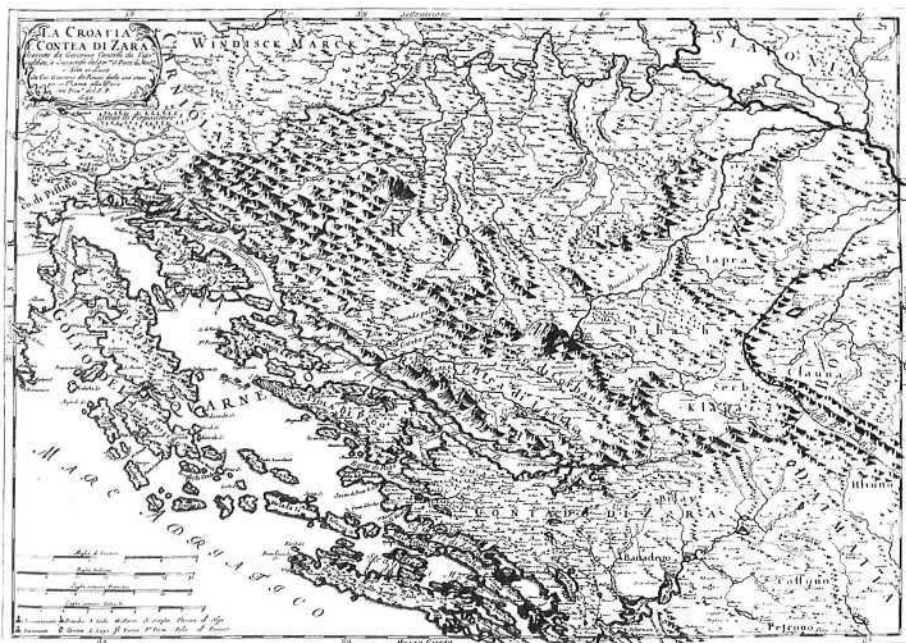
Kolorirani bakrorez, vel. 195 × 250 mm
PMH 3835 G. 750

4. Karta Austrije

F. Vicentini, 1756.

U gornjem lijevom kutu karte, u ksanobaroknoj kartuši, stoji naslov: »REGIAE CÆLSTVDINI SERENISSIMI / CAESAREO - REGII PRINC. IOSEPHI / ARCHIDV- / CIS AVSTRIAE / DICAT / RVDOLPHVS. / CORO- / NINVS. COMES. CRONBERGIUS DE QVISCHA«. Grafičko mjerilo izraženo u talijanskim i njemačkim miljama nalazi se u donjem desnom kutu karte. U donjem lijevom kutu karte nalazi se tekst koji govori o prikazanom području i izradiču karte: »Comitatus Goritiae, et Gradiscae, / Cum limitibus Venetis et Vicinia. / Novis ex dimensionibus exhibitis, / Accedente opera Geometrarum Regio-Caesareo- / rum, / Et nobilib D. Franc. Vicentini, protogeom: Goritiani, Atque Sociorum eius, provinciae iteratis Laboribus dimensiones comprabate sunt. / MDCCCLVI«. Na okviru karte označeni su stupnjevi geografske širine (c. 45° 40' N – 46° 40' N) i geografske dužine (c. 30° E – 31° 40' E).

Bakrorez, djelomično kolorirani, vel. 540 × 573 mm
PMH 29989

G. Cantelli, G. de Rossi, Karta Hrvatske, Rim, 1690, kat. br. 2

KARTOGRAFIJA NIZOZEMSKE

5. Karta Slavonije, Hrvatske, Kranjske...

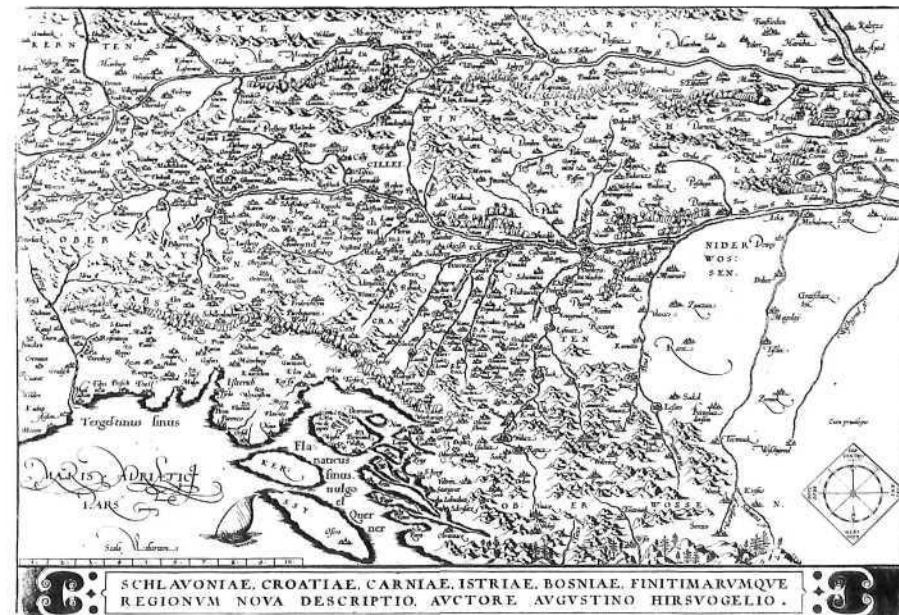
A. Hirschvogel

A. Ortelius, *Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1570.*

U donjem dijelu karte nalazi se duga jednostavna kartuša s naslovom: »SCLAVONIAE, CROATIAE, CARNIAE, BOSNIAE, FINITIMARVMQVE / REGIONVM NOVA DESCRIPTIO, AVCTORE AVGVSTINO HIRSVOGELIO«.

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Karta je uokvirena jednostavnim crnim okvirom, bez oznaka geografske širine i dužine. U donjeri desnom kutu je ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju. Na poleđini karte nalazi se tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »SCLAVONIA« i numeracija stranice 41.

Bakrorez, vel. 335 × 464 mm
PMH 3823 G. 738

A. Hirschvogel, A. Ortelius, Karta Slavonije, Hrvatske..., Antwerpen, 1570, kat. br. 5

6. Karta Turskog Carstva

A. Ortelius

Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1571.

U donjem lijevom kutu karte, u velikoj kasnorenesansnoj kartuši (tipa Rollwerk), stoji naslov: »TVRCICI IMPE: / RII DESCRIPTIO«.

Desno od kartuše nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama. Ispod naslova stoji geslo: »Concordia parue res crescut, Discordia maxime dilabuntur«. Na okviru karte označeni su stupnjevi geografske širine (10° S – 50° N) i geografske dužine (c. 47° E – 100° E). Na poleđini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »TVRCICVM / IMPERIVM« i numeracija stranice 50.

Kolorirani bakrorez, vel. 376 × 502 mm
PMH 4731 G. 1641

7. Karta Turskog Carstva

A. Ortelius

Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1578.

Riječ je o istoj karti (kat. br. 6) ali u izdanju *Theatrum* na francuskom jeziku. Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »TVRQIE« i numeracija stranice 96.

Bakrorez, vel. 371 × 496 mm
PMH 4730 G. 1640.

8. Karta Ilirije

I. Sambucus

A. Ortelius, *Aditamentum, Antwerpen, 1579.*

U donjem desnom kutu karte stoji naslov: »ILLIRICVM«. Ispod naslova je četvrtasta renesansna kartuša (tipa Rollwerk) s tekstom: »IOAN. SAMBVCVS / ORTELIO SVO, S. / Mitto hanc quoque tabellam qua / necessaria confinia Pannoniae de: / clarantur fluviorum (et) aliquot lo: / corum situs Hirschuogelij recte / mutauit, Angelini autem studio / plurima adieci, et interualla cor: / rexi, vt parum quis si cum Hirsch: / uogelij haec coniungeat desiderarit, / si qui errores sint, dies certiora do: / cebit. Viennae, Vale, 25. Octob. 1572.«

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u općim i velikim miljama. S unutarnje strane širokog okvira karte označeni su stupnjevi geografske širine (45°N – 47°N) i geografske dužine (37°E – 40°E). Kako se vidi iz legende, kartu je načinio mađarski kartograf I. Sambucus za Orteliusa, prema različitim materijalima a najviše se koristio kartama srednjeg dunavskog bazena A. Hirschovogela. Na poledini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »ILLYRICVM« i numeracija stranice 54.

Bakrorez, vel. 366 × 475 mm
PMH 3848 G. 763

9. Karta Grčke

A. Ortelius

Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1579.

U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši, stoji naslov: » / GRAE / CIA, SO:PHIA:NI. / Abrahamo Ortelio / descriptore«.

U donjem desnom kutu, u zasebnoj kartuši, nalazi se grafičko mjerilo izraženo u grčkim stadijima, njemačkim, francuskim i talijanskim miljama. Na karti su označeni samo stupnjevi geografske širine (c. 34°N – 45°N). Na poledini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »GRACIA VETVS« s numeracijom stranice 112.

Bakrorez, vel. 349 × 494 mm
PMH 4726 G. 1637

10. Karta Njemačke

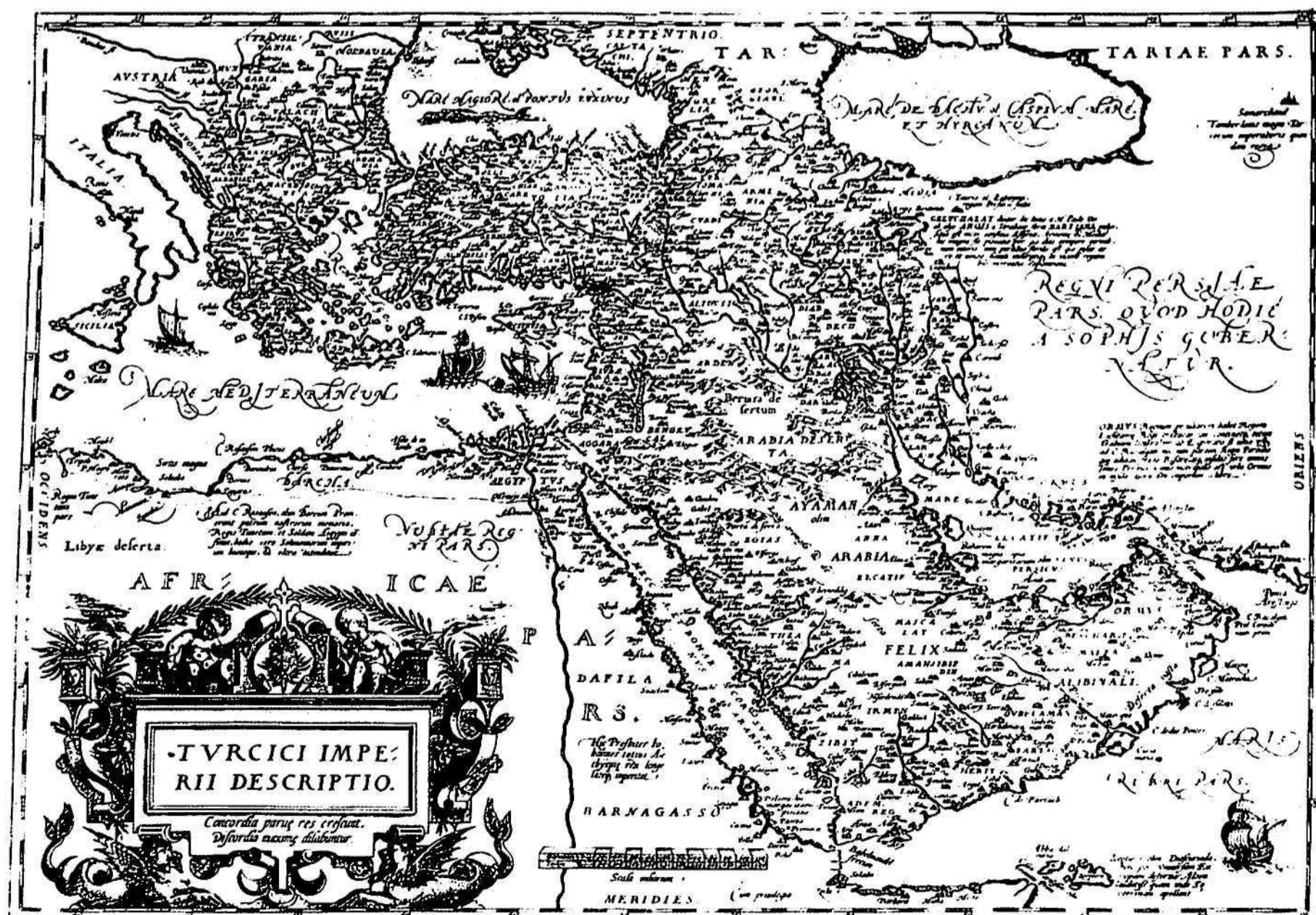
G. Mercator

Duisburg, vjerojatno 1585.

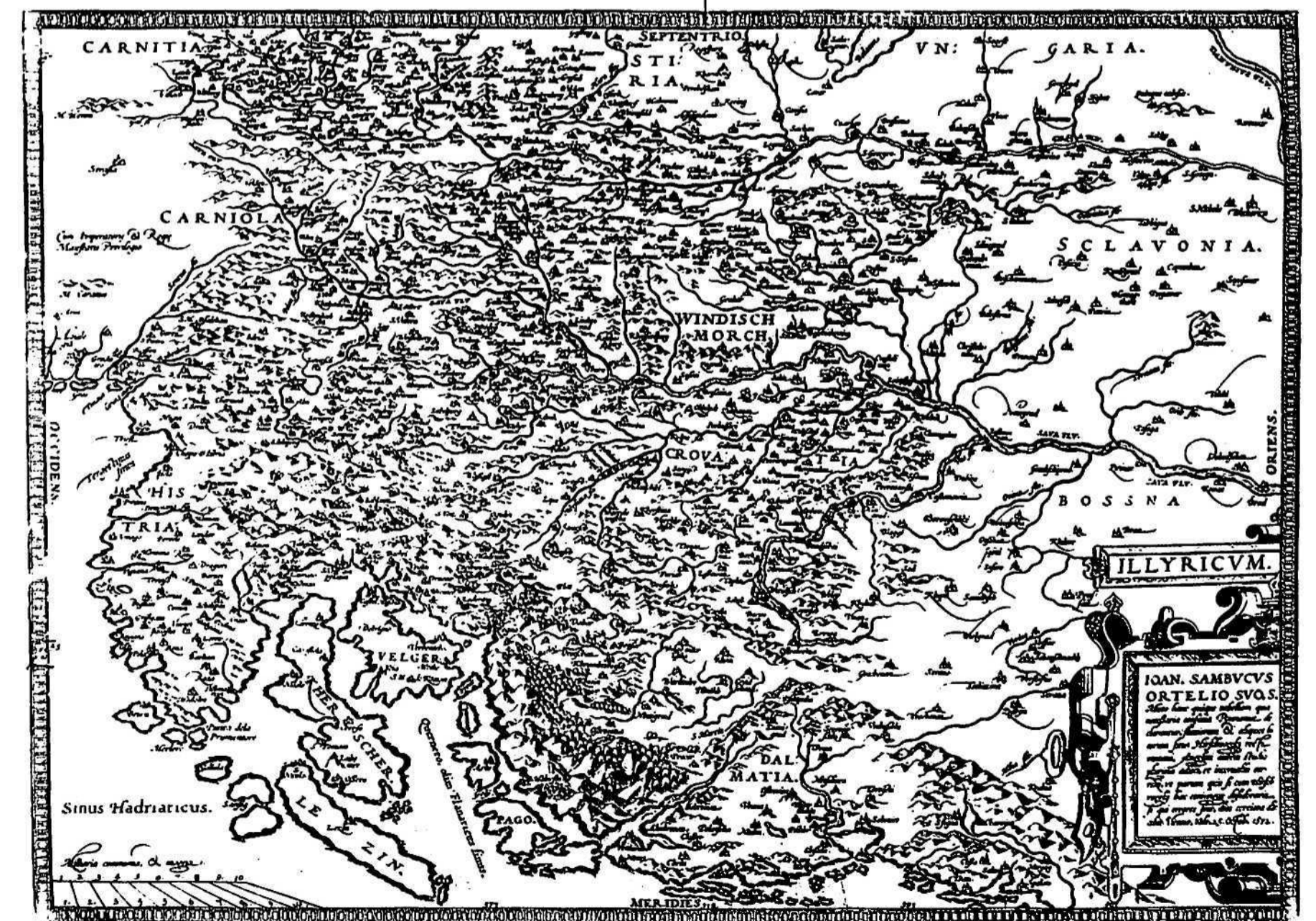
U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši, s likom raskriljena orla, stoji naslov: »GER / MA / NIA«.

U gornjem dijelu karte je grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Pri donjem okviru karte nalaze se podaci o autoru: »Per Gerardum Mercatorem / Cum Privilegio«. Na okviru karte su označeni stupnjevi geografske širine (45°N – 55°N) i geografske dužine (24° 10'E – 44°E). Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »LA GENERALE / DE LA GERMANIE« i numeracija stranice 223.

Kolorirani bakrorez, vel. 360 × 490 mm
PMH 4694 G. 1603

A. Ortelius, Karta Turskog carstva, Antwerpen, 1578, kat. br. 7

J. Sambucus, A. Ortelius, Karta Ilirije, Antwerpen, 1579, kat. br. 8

11. Karta Njemačke

G. Mercator

Nepoznato izdanje, Amsterdam, početak 17. st.

Iznad karte stoji naslov: »NOVA TOTIUS GERMANIAE DESCRIPTIO».

U donjem lijevom kutu karte, na vijencu maslinovih grana s raskrpljenim dvoglavi orlom, stoji geslo: »DA VICTORIA POPVLO TVO DEVS». U gornjoj lijevoj četvrtini karte nalazi se ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju. Na okviru karte označeni su stupnjevi geografske širine (c. 45°N – 55°N) i geografske dužine (c. 36°E – 56°E).

Kolorirani bakrorez, vel. 390 × 496 mm
PMH 4695 G. 1604

12. Karta Furlanije, Kranjske, Istre...

G. Mercator

Duisburg, vjerojatno »Italiae, Sclavoniae et Graeciae tabulae geographicae», 1589.

U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši (tipa Rollwerk), stoji naslov: »FORVM IVLI – VM, KARTIA, CARNIOLA, HISTRIA ET WINDORVM / MARCHIA».

Desno od kartuše nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama. Podaci o izdavaču: »Per Gerardum Mercatorem / Cum priuilegio» stoje lijevo od kartuše. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (44°N – 46° 30'N) i geografske dužine (34° 35'E – 38° 52'E). Na poledini karte nalazi se tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »LE FRIVL, ET L-STRIE, KRAIN, CARNI- / OLE, ET LA MARSCHE DES WIN- / DES CILIE COMTE. / L' ADMINISTRATION ECLE- / SIASTIQUE» i numeracija stranice 303.

Kolorirani bakrorez, vel. 345 × 470 mm
PMH 4709 G. 1619

13. Karta Madžarske

G. Mercator

Nepoznato izdanje, Amsterdam, početak 17. st.

U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši, stoji naslov: »HVNGARIA».

Grafičko mjerilo izraženo u ugarskim miljama nalazi se u donjem desnom kutu karte. U donjem središnjem dijelu karte nalaze se podaci o autoru: »Per Gerardum Mercatorem / Cum Priuilegio». Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (45° 6'N – 49° 10'N) i geografske dužine (39°E – 46°E). Na poledini karte je tekst pod naslovom: »LE ROYAVME DE HONGRIE» i numeracija stranice 328–525.

Bakrorez, vel. 370 × 446 mm
PMH 3862 G. 777

14. Karta Štajerske

G. Mercator

Nepoznato izdanje, Amsterdam, oko 1600.

U gornjem desnom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši, stoji naslov: »STIRIA».

Ispod kartuše je grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. U donjem desnom kutu nalaze se podaci o autoru: »Per Gerardum Mercatorem / Cum Priuilegio». Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (46° 26'N – 47° 44'N) i geografske dužine (37° 10'E – 39° 48'E). Na poledini karte nalazi se tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »STIRIA / VVLGO / STIR- / MARCK, / PER FREDERICVM / BARBAROSSAM / Factus est Ducatus» i numeracija stranice 332. Karta je vjerojatno tiskana u jednom od Hondiusovih izdanja Mercatorova atlasa.

Kolorirani bakrorez, vel. 306 × 414 mm
PMH 4710 G. 1620

Detalj karte kat. br. 1

15. Karta Štajerske

G. Mercator

G. Blaeu, vjerojatno »Atlas novus«, Amsterdam, 1635.

U gornjem desnom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: »STIRIA / Steyermark«.

Ispod naslova je grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (46° 20'N – 47° 50'N). U donjem desnom kutu karte nalaze se podaci o autoru: »Apud Guiljelmum Blaeuw / Amsterdami«. Karta predstavlja kopiju Mercatorove karte Štajerske u izdanju G. Blaeua. Blaeuovo izdanje je veće, preglednije i intenzivnijeg kolorita. U nazivima zemalja Blaeu kao pismo koristi kapitalu, a Mercator kurzivnu minuskulu. Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »DESCRIPTION / DV / DVCHE / DE / STIRIE« i numeracija stranice 51.

Kolorirani bakrorez, vel. 375 × 503 mm
PMH 4713 G. 623

16. Karta Štajerske

G. Mercator

Blaeuova radionica, Amsterdam, kraj 17. st.

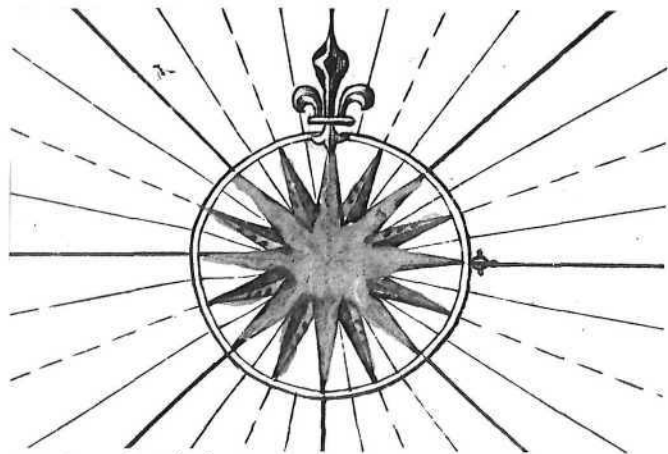
Karta je identična karti kat. br. 14. Papir nosi zanimljiv vodeni znak u obliku brojanika sata što ukazuje na porijeklo papira iz Francuske gdje su se i opskrbljivali nizozemski proizvođači karata.

Kolorirani bakrorez, vel. 372 × 500 mm
PMH 4711 G. 1621

17. Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije

G. Mercator

Nepoznato izdanje, Amsterdam, početak 17. st.

Ruža vjetrova, karta kat. br. 34

U gornjem desnom kutu karte, u ovalnoj (Rollwerk) kartuši, stoji naslov: »SCLAVONIA / CROATIA. BOSNIA / cum DALMATIAE / PARTE«.

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama nalazi se u desnom dijelu karte. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (43° 50'N – 46° 50'N) i geografske dužine (38° 30'E – 44° 20'E). U gornjem središnjem dijelu karte nalaze se grbovi Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Turskog Carstva. U donjem lijevom kutu nalaze se podaci o autoru »Per Gerardum Mercatorem / Cum privilegio«. Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »L' ESCLAVONIE, / CROACE, BOSNE / ET DALMACE« i numeracija stranice 2.

Kolorirani bakrorez, vel. 355 × 460 mm
PMH 4698 G. 1607

18. Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije

G. Mercator

Nepoznato izdanje, Amsterdam, sredina 17. st.

U gornjem desnom kutu karte, u četvrtastoj (Rollwerk) kartuši, stoji naslov: »SCLAVONIA. CROATIA. BOSNIA / CVM DALMATIAE / PARTE«.

U desnom dijelu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (43° 30'N – 46° 50'N) i geografske dužine (38° 30'E – 44° 20'E). U donjem lijevom kutu karte nalaze se podaci o autoru: »Per Gerardum Mercatorem / Cum privilegio«. Na poledini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »SCLAVONIA, CROATIA...« s numeracijom stranice 334. U odlomku s podnaslovom »Croatia« opisana je bitka kod Siska. U geografskom prikazu karta je identična karti kat. br. 17, s razlikom u koloritu, obliku kartuše i ukrašavanju grbovima kojih nema na ovoj karti.

Kolorirani bakrorez, vel. 355 × 460 mm
PMH 4699 G. 1608

G. de Jode, Karta Hrvatske, Antwerpen, oko 1594, kat. br. 24

19. Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije

G. Mercator

Nepoznato izdanje, Amsterdam, sredina 17. st.

Karta je otisak iste Mercatorove ploče kao i prethodna karta kat. br. 18. Papir je nešto manjeg formata, a karta je iste veličine. Ovaj primjerak nije koloriran.

Bakrorez, vel. 355 × 460 mm

PMH 3815 G. 730

20. Karta Turskog Carstva

G. Mercator

H. Hondius, Amsterdam, početak 17. st.

U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši (tipa Rollwerk), stoji naslov: «TVRCICI / IMPERII / IMAGO».

Na kartuši je portret u ovalu sultana Muhameda II (1595–1603). Ispod naslova je grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama. Na okviru karte označeni su stupnjevi geografske širine (c. 10°N – 45°N) i geografske dužine (c. 45°E – 95°E). Na poledini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom: «TVRCICVM / IMPERIVM».

Kolorirani bakrorez, vel. 360 × 490 mm

PMH 4688 G. 1597

21. Karta Makedonije, Epira i Ahaje

G. Mercator

Vjerojatno H. Hondius, Amsterdam, početak 17. st.

U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši, stoji naslov: «MACEDO: / NIA / EPIRVS ET / ACHAIA».

Grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama nalazi se ispod naslovne kartuše. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (c. 37° 20'N – 43°N) i geografske dužine (c. 43° 20'E – 52°E). Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: «MACEDOINE, EPIRE, ET ACHAIE, AVEC LES. / QVELLES L'ALBANIE EST DESCRITE» i numeracija stranice 327.

Kolorirani bakrorez, vel. 357 × 433 mm

PMH 4725 G. 1635

22. Karta Makedonije, Epira i Ahaje

G. Mercator

H. Hondius, Amsterdam, početak 17. st.

Karta je sadržajno identična karti kat. br. 21, razlikuje se samo u koloritu. Na poledini je isti tekst samo druga numeracija – 609. Kijež je o istoj Mercatorovoj karti ali u drugom izdanju.

Kolorirani bakrorez, vel. 357 × 433 mm

PMH 4724 G. 1634

23. Karta Grčke

Vjerojatno izdanje H. Hondiusa, Amsterdam, početak 17. st.

U donjem lijevom kutu karte, u kasnorenesansnoj kartuši, stoji naslov: «GRAE / CIA».

Grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama nalazi se u gornjem desnom kutu karte. Karta je uokvirena dvostrukim okvirom s označenim stupnjevima geografske širine (c. 35°N – 43°N) i geografske dužine (43°E – 57°E). Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: «GRECE, COMPRENANT LES. / REGIONS PRINCIPALES, ALBANIE, MACEDOINE, EIPRE, ACHAIE, MOREE» i numeracija stranice 325.

Kolorirani bakrorez, vel. 360 × 467 mm

PMH 4727 G. 1637

24. Karta Hrvatske

G. de Jode

C. de Jode, Amsterdam, oko 1594.

U donjem desnom kutu karte, u renesansnoj kartuši (tipa Rollwerk), stoji naslov: «CROATIAE. / circumiacentiū Regionū versus Turcam / nova et delineatio. / Reverendis^{smo} in Christo Pa- / tri ac Dño. D. Laevino / TORRENTIO, Episcopo Ant. / verpiēsi. Dño & Praesuli / suo. Cornelius de Ludaeis D. D.».

Unutar naslovne kartuše nalazi se grafičko mjerilo izraženo u miljama. U donjem lijevom kutu karte stoje podaci o autoru: «Formis haredū Gerardi de Iodes». Karta je bez prikaza meridijana i paralela. Na karti su označene formacije turske vojske uz Unu i Kupu pred bitku kod Siska 1593.

Bakrorez, vel. 333 × 406 mm

PMH 3818 G. 733

25. Karta Njemačke

G. Mercator

H. Hondius, Atlas sive Cosmographiae meditationes de fabrica mundi et fabricati figura, Amsterdam 1631.

U donjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: «GERMANIAE. / nova et accurata / delineatio / Ubicumq; B. Lector talem vide / rit asteriscum cogitabit inibi esse / Academiam /Amstelodami ex officina / Henrici Hondij. Anno 1631».

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama nalazi se ispod naslova. U gornjem lijevom kutu karte nalazi se ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju. Na karti su označeni stupnjevi geografske širine (c. 45°N – 55°N) i geografske dužine (24° 20'E – 44°E). Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: «DESCRIPTION / DE / L' ALLEMAGNE...».

Kolorirani bakrorez, vel. 345 × 477 mm

PMH 4697 G. 1606

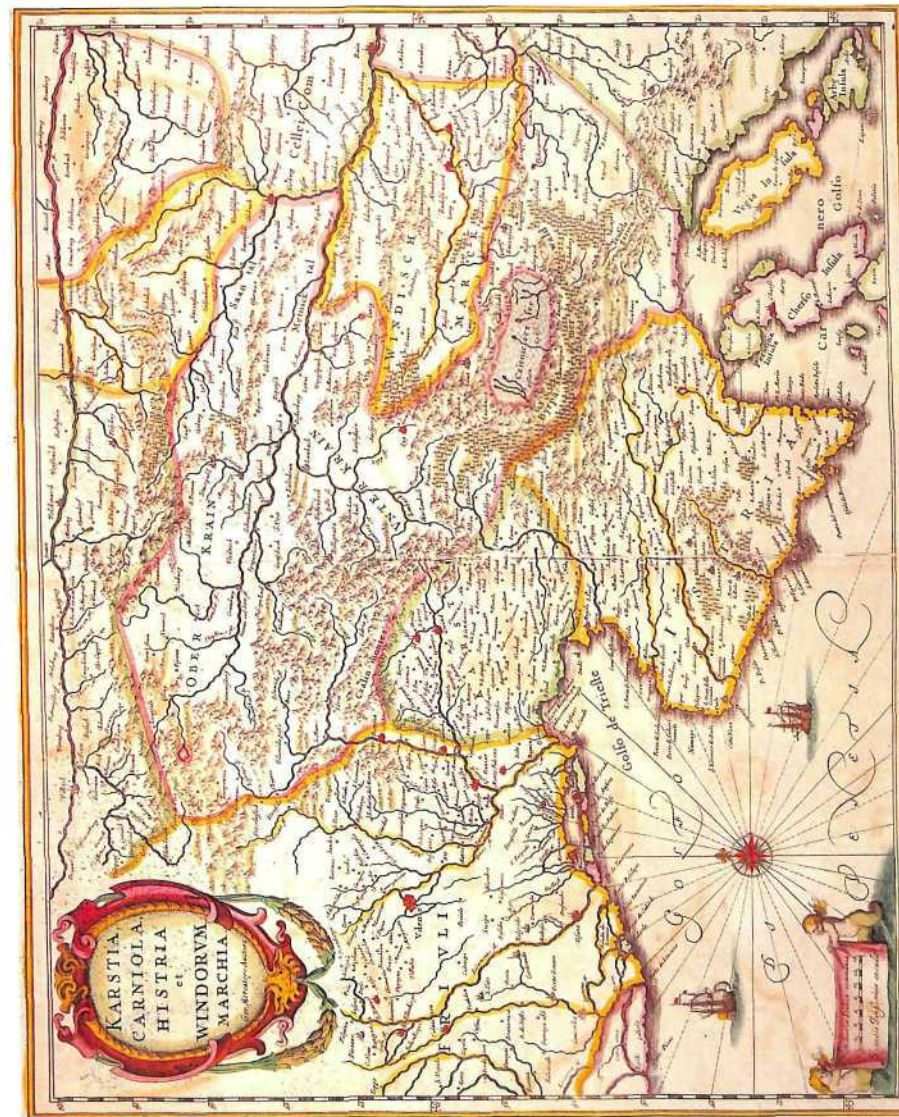
26. Karta Podunavlja

H. Hondius

Amsterdam, 1633.

U desnom dijelu karte, u jednostavnoj pačetvorini koju ukrašavaju likovi velikaša i raskriljeni okrunjeni oraš, stoji naslov: «MAXIMI TOTIUS EURO: / PAE FLUMINIS / DANUBBI / CURSUS PER GER / MANIAM HUNGA: / RIAMQUE / Nova Delineatio».

U posebnoj kartuši stoje podaci o autoru: «Amstelodami, / Sumpst. Henrici Hondij». U gornjem dijelu folija je karta Podunavlja u Njemačkoj s označenim stupnjevima geografske

G. K. Mercator, J. Janssonius, Karta Krassa, Kranjske i Istre, Amsterdam, 1639, lat. br. 29

širine (46° 40'N – 48° 50'N) i geografske dužine (28° 55'E – 36° 40'E). U donjem dijelu folija prikazano je Podunavlje u Austriji i Ugarskoj s označenim stupnjevima geografske širine (45° 36'N – 48° 12'N) i geografske dužine (36° 45'E – 44° 40'E). Na poledini karte je tekst pod naslovom: »DESCRIP-TION / DV / DANVBE« s numeracijom stranice 456–453.

*Kolorirani bakrorez, vel. 450 × 510 mm
PMH 4733 G. 1643*

27. Karta Madžarske

*P. Kaerius, gravirao I. Doetecum
C. Nicolai, Amsterdam, 1620.*

Iznad karte stoji naslov: »NOVA ET RECENS EMEN-DATA TOTIUS REGNI UNGARIAE UNA CUM ADIA-CENTIBUS ET FINITIMIS REGIONIBUS DELINEA-TIO. Petr. Kaerius 1620«.

U donjem desnom kutu karte, u kasnoresesansnoj kartuši, nalazimo podatke o karti, o njenom graveru i izdavaču: »Vera delineatio accurataq3 Tabula totius / Regni Ungarici Regionumq3 et adjacentiũ / ascriptis praecipui nominis urbibus / tempore quo à Turcis capta sunt / Ioannes à Duete-chum Jun: fecit / Corn: Nicol: excud:«. Lijevo od ovog teksta nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i ugarskim miljama. U središnjem dijelu karte stoji ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju. Karta je ukrašena grbovima pojedinih pokrajina, a u središnjem dijelu je grb Ugarske. Karta je bez prikaza meridijana i paralela.

*Kolorirani bakrorez, vel. 350 × 530 mm
PMH 4723 G. 1633*

28. Karta Madžarske

J. Janssonius

Vjerojatno Theatre du Monde, Amsterdam, 1639.

U donjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši s ugarskim grbom, stoji naslov: »HVNGARIA REGNVVM«.

U donjem desnom kutu karte je grafičko mjerilo izraženo u ugarskim miljama. Uz donji okvir karte nalaze se podaci o autoru: »Amsterdami / Apud Iohannem Ianssonium«. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (45° 10'N – 49° 10'N). Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »LA HONGRIE«.

*Kolorirani bakrorez, vel. 420 × 508 mm
PMH 4720 G. 1630*

29. Karta Krasa, Kranjske, Istre...

G. Mercator

J. Janssonius, Theatre du Monde, Amsterdam, 1639.

U gornjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: »KARSTIA, CARNIOLA, HISTRIA / et / WIN-DORVM MARCHIA. / Ger. Mercatore Auctore«.

U donjem lijevom kutu nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama. Pokraj grafičkog mjerila su podaci o autoru: »Ioannis Ianssonius excudit«. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 50'N – 46° 50'N). Ruža vjetrova se nalazi u predjelu Venecijanskog zaljeva i daje karti uobičajenu orijentaciju. Karta je gotovo identična karti Kranjske..., kat. br. 33, izdanje W. J. Blaeua. Razlike su primjetne u granicama pojedinih država i orna-

mentici karte. Očigledno je da su ta dva velika kartografa i izdavača radila prema istom uzorku, Mercatorovoj karti »FORVM IULI / VM, KARSTIA...«, kat. br. 12. Jansson je ovu kartu Koruške, Kranjske..., objavio u atlasu Theatre du Monde 1639, izdanju priređenom na francuskom jeziku. Nešto ranije, 1633. godine, Jansson je zajedno s H. Hondiusom izdao Mercatorov atlas pri čemu su mu bile dostupne tiskarske ploče Mercatorovih karata.

*Kolorirani bakrorez, vel. 377 × 490 mm
PMH 4705 G. 1614*

30. Karta Njemačke

P. Kaerius gravirao

J. Janssonius, Amsterdam, oko 1640.

U gornjem lijevom kutu karte, u ovalnoj baroknoj kartuši s maskeronima, stoji naslov: GERMANIAE / VETERIS, / typus. / Ioannes Ianssonius Excud«.

U donjem desnom kutu karte nalazimo tekst iz kojeg saznajemo da je ovu kartu A. Ortelius posvetio svom prijatelju G. Jacobu Monaviu, »mužu, eruditi i humanisti najdostojnijem...«. U gornjem lijevom kutu karte, ispod kartuše, stoje podaci o graveru: »Petrus Kaerius Caelavit«. Na karti su označeni stupnjevi geografske širine (44° 20'N – 56°N) i geografske dužine (c. 24°E – 50°E). Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »L' ANCIENNE / GERMANIE«.

*Kolorirani bakrorez, vel. 380 × 475 mm
PMH 4696 G. 1605*

31. Karta Istre

I. Janssonius

Novus atlas sive theatrum orbis terrarum, in quo tabulae et descriptiones omnium regionum totius universi accuratissime exhibentur. Inquatuor tomos distinctus, Praefatio Henricus Hondius et Johannes Janssonius / Amsterdami, apud Ioannem Ianssonium, 1646.

U gornjem lijevom kutu karte, u ovalnoj baroknoj kartuši stoji naslov: »ISTRIA / olim / IAPIDIA«.

U donjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim i njemačkim miljama. Lijevo od grafičkog mjerila stoje podaci o izdavaču: »Amsterdami Sumtibus Ioannis Ianssoni«. Gotovo identičnu kartu u geografskom prikazu, s istim naslovom, objavio je G. Blaeu u svom atlasu »LE GRAND / ATLAS, / OV / COSMOGRAPHIE / BLAVIANE...«, sv. IX, Amsterdam, 1663. Vjerojatno su i Jansson i Blaeu koristili isti izvornik, kartu Istre – »ISTRIA / olim / Iapidia« bolonjskog geografa Antonia Giovannia Maginia (1555–1617), koja je objavljena 1620. u *Atlante maginiano...* Razlike između izvornika i izvedenih karata Janssona i Blaeua uočljive su u ornamentici i pismu karata.

*Kolorirani bakrorez, vel. 385 × 504 mm
PMH 4707/a G. 1617*

32. Karta Njemačke

P. Kaerius gravirao

G. Blaeu, Amsterdam, oko 1630.

Karta identična karti kat. br. 30. Ovdje je signiran kao izdavač G. Blaeu – »AMSTERDAMI / Apud Guilj. Blaeuw«.

*Kolorirani bakrorez, vel. 380 × 482 mm
PMH 4693 G. 1602*

33. Karta Krasa, Kranjske, Istre...

G. Mercator
G. Blaeu, *vjerojatno Atlas maior...*, Amsterdam, 1662.

U gornjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši s maskeronima, stoji naslov: »KARSTIA, / CARNIOLA / HISTRIA / et WINDORVM / MARCHIA / Ger. Mercatore / Auctore.«

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama. Uz grafičko mjerilo stoje podaci o izdavaču: »Guiljelm. Blaeu / excudit«. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 52'N – 46° 50'N). Na poledini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom: »KARSTIA, CARNIOLA, Windorum Marchia, Comitatus Cilia« i numeracija stranice 31. Ova karta Koruške... G. Blaeua, kao i karta J. Janssoniusa kat. br. 29, predstavlja kopiju karte G. Mercatora »FORVM IVLL-VM, KARSTIA, CAR-/NIOLA...«. Razlika između Mercatorove i Blaeuove karte vidi se u naslovu karte i nazivima.

Kolorirani bakrorez, vel. 382 × 497 mm
PMH 3840 G. 755

34. Karta Krasa, Kranjske, Istre...

G. Mercator
G. Blaeu, *Le grand atlas...*, Amsterdam, 1663.

Karta je po sadržaju identična karti pod kat. br. 33. Riječ je samo o drugom izdanju Blaeuovog *Velikog atlasa* na francuskom jeziku iz 1663. Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »LA KARSTIE, CARNIOLE, / Marque de Windisch, le Comte de / Cilie, Friul, Istrie« i numeracija stranice 48.

Kolorirani bakrorez, vel. 382 × 492 mm
PMH 4708 G. 1618

35. Karta Madžarske

G. i J. Blaeu (po Mercatorovom izvorniku)
Amsterdam, *Theatrum orbis terrarum sive Atlas Novus*, 1635.

U donjem desnom kutu karte nalazi se barokna kartuša s ugarskim grbom i naslovom: »HVNGARIA / REGNUM«. Uz donji okvir karte stoje podaci o izdavaču: »Amsterdami / Apud Guiljelmum et Iohannem Blaeu«. Karta je identična karti pod kat. br. 28. Ovo je još jedan primjerak Mercatorove karte koja se pojavljuje u izdanju Janssona i Blaeua.

Kolorirani bakrorez, vel. 420 × 508 mm
PMH 5004 G. 1914

36. Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije

G. Mercator
G. Blaeu, *vjerojatno Atlas novus*, Amsterdam, 1648–1654.

U gornjem desnom kutu karte, u ovalnoj baroknoj kartuši, stoji naslov: »SCLAVONIA, / CROATIA, BOSNIA / cum / DALMATIAE / PARTE. / Auct. Ger. Mercatore.«

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama smješteno je ispod kartuše. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (43° 50'N – 46° 50'N). U gornjem središnjem dijelu karte nalazimo grbove Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Turskog Carstva. U donjem desnom kutu karte stoje podaci o izdavaču: »Apud Guiljel. Blaeu«. Na poledini karte je tekst na latinskom jeziku pod naslovom »DESCRIPTIO / SCLAVONIAE, CROATIAE, BOSNIAE, DALMATIAE« i numeracija stranice 30.

Kolorirani bakrorez, vel. 380 × 495 mm
PMH 4700 G. 1609

37. Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije

G. Mercator
G. Blaeu, Amsterdam, sredina 17. st.

Karta identična prethodnoj, razlikuje se samo u koloritu.
Kolorirani bakrorez, vel. 380 × 495 mm
PMH 3813 G. 728

38. Karta Ilirije

J. Blaeu
Amsterdam, oko 1670.

U donjem lijevom kutu karte, u četvrtastoj kartuši, stoji naslov: »ILLYRICVM / HODIERNVM, / Quod Scriptores communiter SCLAVONIAM, / Itali SCHIAVONIAM nuncupare solent, / in Dalmatiam, Croatiam, Bosnam, et / Slavoniam distinguitur. / Sed cum ejus majorem partem Turcae obtinent, in Praefecturas eorum mare Sanzacatus / dictas divisum est reliquum autem / Veneti, Vngari, et Ragusini tenent. / Sanzacatus sunt / BOSNA, Residentia Bassae; POXEGA; CERNIK; BIHAK; LIKA et CARBAVA; CLISSA; / HERZEGOVINA.«

U donjem središnjem dijelu karte nalazi se ovalna barokna kartuša s posvetom autora i navedenim svim naslovima P. Zrinskoga: »Illmo. et Excel^{mo}. Domino, / D^{no}. PETRO COMITI PERPETUO DE ZRIN, / REGNOR. DALMATIAE, CROATIAE et SCLAVONIAE BANO, / Bano Hereditario Maritimo, / Praesidii Legradiensis et peninsulae Marakoz Hereditario Capitaneo, / et D^{no}. Comiti Hereditario de Liica, Odoria, Corbavia, Almiso, Clissia, Scardona Ostrovizza, Breberio, etc. / Argentifodinarum in Gosdansio et Kosthanizza Libero Domino, / Sacrae Caesareae Majest^{ti}. Consiliario et Camerario, Tabulam hanc D.D.D. / Ioannes Blaeu«. Unutar dvostrukog okvira karte označeni su stupnjevi geografske širine (41° 50'N – 47° 10'N) i geografske dužine (32°E – 40° 50'E). U gornjem lijevom kutu karte nalaze se grbovi Bosne i Dalmacije, a u desnom grbovi Slavonije i Hrvatske.

Iznad naslovne kartuše nalazi se crtež armilarne sfere starog astronomskeg instrumenta za određivanje položaja zvijezda na nebu, koji se nalazi u znaku Blaeuove radionice.

Pretpostavljamo da je ovu karte Ilirije naručio kod J. Blaeua hrvatski velikaš i ban Petar Zrinski za vrijeme svog banovanja 1665–1670. U posveti su navedeni točni naslovi i posjedi P. Zrinskoga prije nego li je zbog svojih urotničkih protuhabsburških ideja zatočen u Bečkom Novom mjestu: »Pre-svijetlom i preuzvišenom gospodinu, gospodinu Petru knezu vjekovječnom od Zrina, banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, nasljednom banu primorskom, nasljednom kapetanu utvrde Legradске i poluotoka Medimurskoga, gospodinu nasljednom knezu od Like, Odorja, Krbave, Omiša, Klisa, Skradina, Ostrovice, Bribira itd. Gospodaru Kostajnice i rudnika srebra u Gvozdanskom, savjetniku i komorniku posvećenog carskog veličanstva, ovu kartu posvećuje gospodin Ioannes Blaeu.«

Kolorirani bakrorez, iluminiran zlatom, vel. 440 × 525 mm
PMH 3849 G. 764

39. Karta Njemačke

N. J. Visscher
N.J. Visscher II, Amsterdam, oko 1670.

U gornjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: »TABULA / GERMANIAE / emendata recens / per / Nicolaum Joh. Piscatorem.«

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Ispod grafičkog mjerila nalazimo podatke o izdavaču karte: »Uicumq; B. Lector talem / viderit asteriscum cogitabit inibi / esse Academiam / Claes Ianssen Visscher Excudebat.«

Bakrorez, vel. 463 × 540 mm
PMH 4692 G. 1601

40. Karta Podunavlja

J. Jansson (prvi put objavljena 1636).
N. Visscher III, Amsterdam, oko 1700.

U gornjem desnom kutu karte je velika barokna kartuša, uz koju su likovi vladara Ferdinanda II (1619–1637) i Murata IV (1623–1640), s naslovom: »DANVBIVS, / FLUVIUS EUROPAE MAXIMUS, / A FONTIBVS AD OSTIA, / Cum omnibus Fluminibus ab utroque latere, / in illum defluentibus. / Amstelodami apud Nicolaum Visscherum. / cum Privilegio Ordin. General. Belgii Foederati.«

Unutar dvostrukog okvira karte označeni su stupnjevi geografske širine (c. 43° 20'N – 50° 30'N) i geografske dužine (c. 27°E – 51° 40'E). U donjem lijevom kutu karte nalazimo podatke o izdavaču: »per Nicolaum Visscher / cum Privilegio Ordin. General. Belgii Foederati.« Karta nije sačuvana u cijelosti, nedostaje 10 cm od lijevog ruba.

Kolorirani bakrorez, vel. 405 × 835 mm
PMH 29990

41. Karta Italije

F. de Witt
Amsterdam, druga polovica 17. st.

U gornjem desnom kutu karte stoji naslov: TABULA / ITALIAE / Corsicae, Sardiniae, et adja- / centium Regnorum. / AMSTELREDAMI, Apud Fredericum de Wit«.

U donjem desnom kutu nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim i njemačkim miljama. Iznad grafičkog mjerila stoji ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 37° 25'N – 47°N) i geografske dužine (c. 29° 50'E – 44° 15'E).

Bakrorez, vel. 438 × 547 mm
PMH 4728 G. 1638

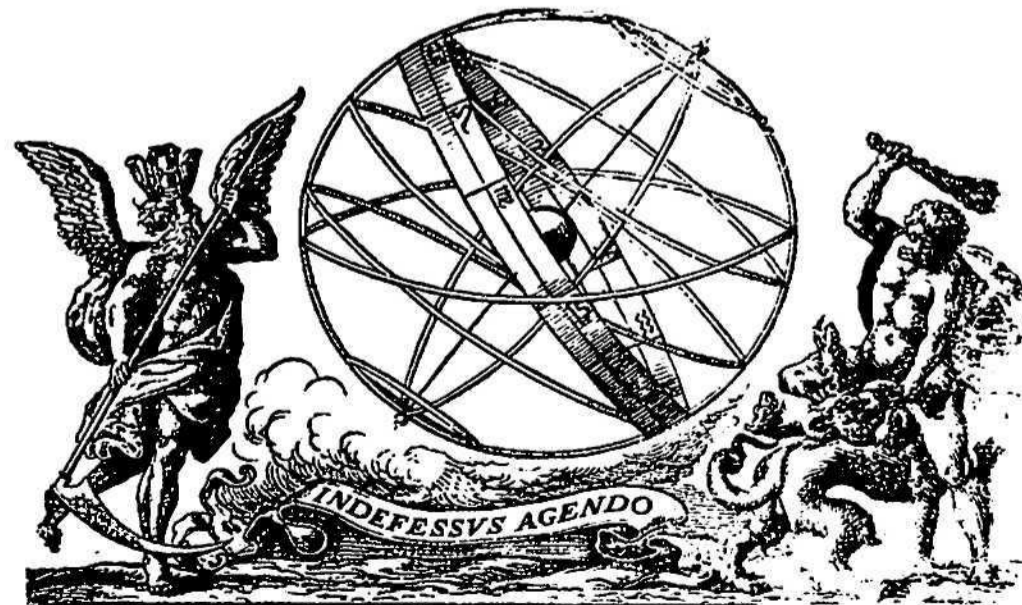
42. Karta Austrije

F. de Witt
Amsterdam, kraj 17. st.

U donjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: »CIRCULI / AUSTRIACI / PARS SEPTENTRIONALIS / in qua / ARCHIDUCATUS AUSTRIAE / ET DUCATUS STIRIAE / accuratissime divisi ostenduntur / PER F. DE WIT, Amstelodami.«

U donjem desnom kutu karte, u posebnoj kartuši, nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i francuskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (46° 20'N – 49°N) i geografske dužine (33° 50'E – 38°E).

Kolorirani bakrorez, vel. 492 × 585 mm
PMH 4736 G. 1646

Oznaka radionice J. Blaeua

43. Karta Poljske

G. Bouttas (prvi put objavljena oko 1690)
Nepoznato izdanje, početak 18. st.

U donjem lijevom kutu karte stoji naslov: »POLO: / NIA / REGNUM«.

U gornjem desnom kutu karte je numeracija 561 a u donjem podaci o graveru: »G. Bouttate fe.«. Karta nema geografske mreže niti stupanjske podjele okvira. Na poledini lijeve strane karte čitljiv je blijedi otisak teksta u negativu pod naslovom: »Parte Secunda Lib. Settin...« i numeracija 763.

Bakrorez, vel. 337 × 425 mm
PMH 29251

44. Karta Turskog Carstva

G. Sanson
P. Schenck, Amsterdam, oko 1710.

U donjoj lijevoj četvrtini karte nalazi se kartuša u obliku zastora s naslovom: »ESTATS / DE L'EMPIRE DES TURQS / EN EUROPE / Subdivis s'uiuant l'Estendue des / BELGLERBEGLICZ ou GOUVERNEMENTS / dans lesquels sont Marquées les Residences des Sangiac. / qui endependet Tirés de plusieurs Memoires et / des Relations les plus Recentes. / Par le SANSON. / Geographe Ordinaire de sa Majesté / a Amsterdam P. Schenck / avec Privil:«.

Uz desni okvir karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim, francuskim, njemačkim i ugarskim miljama. Karta ima uobičajenu orijentaciju s označenim stupnjevima geografske širine (c. 33°N – 49°N) i geografske dužine (c. 35°E – 61°E). Iznad gornjeg ruba karte stoji tekst: »REGNI HUNGARIAE; GRAECIAE ET MOREAE, REGIONUMQUE FINITIMARUM, / NOVA POLITA, FIDA DELINEATIO; per Petrum Schenck«.

Kolorirani bakrorez, vel. 462 × 580 mm
PMH 4976 G. 1886

45. Karta Madžarske, Hrvatske i Srbije

G. van Keulen
Amsterdam, oko 1730.

Iznad okvira karte stoji naslov: »Nieuwe Accurate Kaert van een gedeelte van HONGARIE en DONAU STROOM Vertönende BELGRADO en PETER WARDEIN, alwaer de Batalje is Voor gevallen / tussen de KYSER en GROOTE TURK, den 5 Augustus 1716. als ook TEMESWAR nu door den Kyser ingenomen nevens de Daar omtrent geleegenen Provintien en Steeden. tot Amsterdam by Gerard van Keulen met Privel«.

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u ugarskim, njemačkim, francuskim i engleskim miljama. Ruža vjetrova se nalazi u donjem desnom kutu karte i daje joj uobičajenu orijentaciju. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 55'N – 46° 37'N) i geografske dužine (42° 10'E – 45° 30'E).

Kolorirani bakrorez, vel. 505 × 590 mm
PMH 3863 G. 778

46. Karta sjeverne Srbije i južne Ugarske

J. Ottens
Amsterdam, 1717.

Iznad okvira karte stoji naslov: »NIEUWE en ACCURATE CAART van de Omleggende LANDE van BELGRADO. als mede des selfs BELEGERINGH, ende MARSE der / KEYSERLYKE ARMEE. A. 1717. tot Amsterdam by Joachim Ottens op den Nieuwen dyk in de Warel't Kaart«.

U donjem lijevom kutu nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim, ugarskim i francuskim miljama. Ruža vjetrova je kod Beograda i daje karti uobičajenu orijentaciju. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 20'N – 46° 5'N). Ispod karte su vedute Petrovaradina, Beograda i Temišvara.

Kolorirani bakrorez, vel. 430 × 400 mm
PMH 3531 G. 433

47. Karta Turskog Carstva

I. Lhuillier (po Mercatorovom izvorniku)
Amsterdam, oko 1700.

U donjem lijevom kutu karte u jednostavnoj arhitekturnoj kartuši stoji naslov: »TVRCICVM IMPERIVM«.

U donjem desnom kutu nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Ispod grafičkog mjerila su podaci o graveru: »Ioannes sculp. t Amsterdam«. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 10°N – 48°N) i geografske dužine (c. 40°E – 90°E).

Bakrorez, vel. 452 × 554 mm
PMH 4729 G. 1639

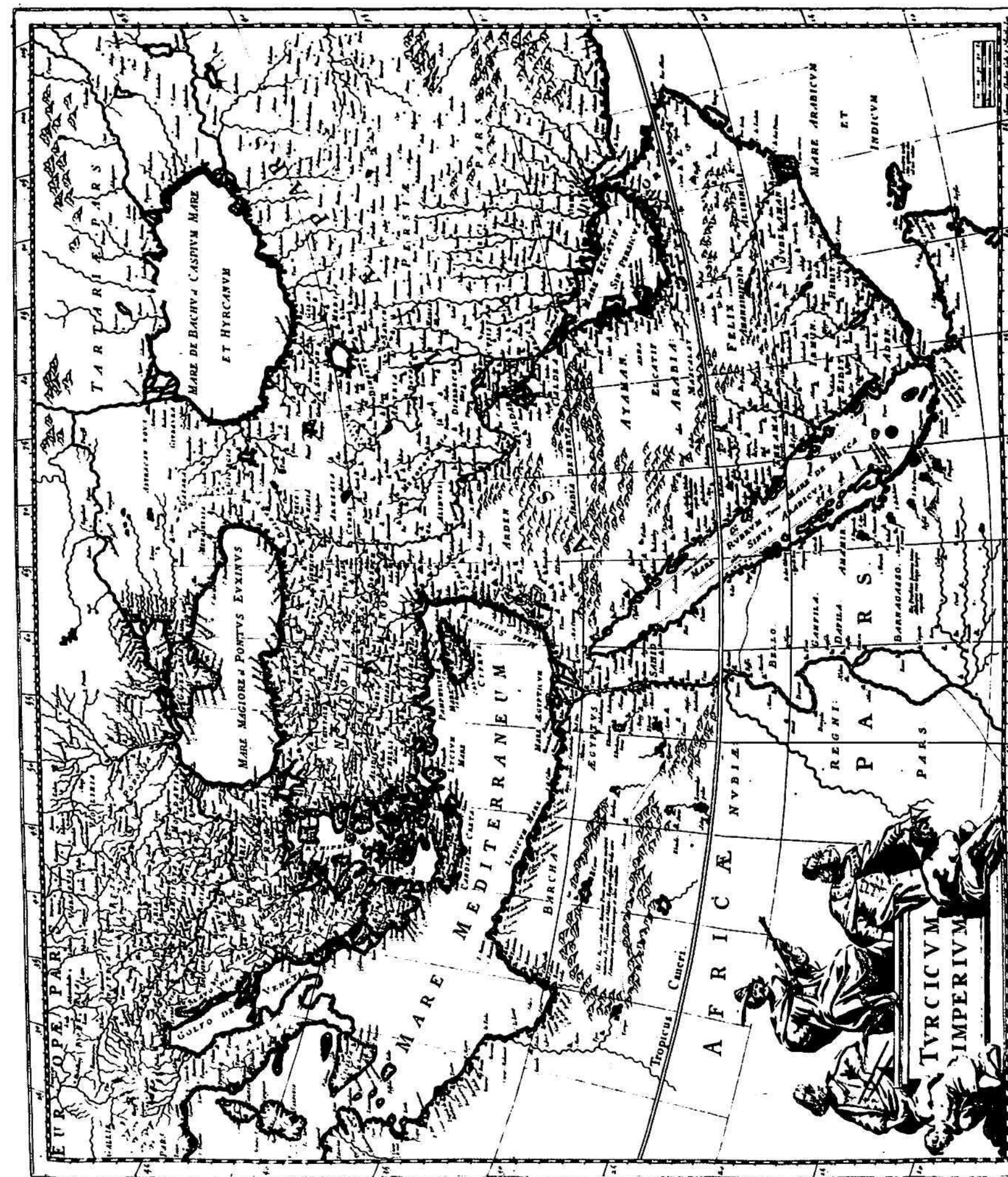
48. Karta Madžarske

G. van Schagen
Amsterdam, oko 1710.

U donjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: »THEATER DES OORLOGS IN / HONGARYE / TUSSEN DE KEYSERLYKE / EN DE TURKEN. / THEATRE DE LA GUERRE EN / HONGRIE / ENTRE LES IMPERIAUX / LES TURCS«.

Ispod kartuše je grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i ugarskim miljama. Uz donji okvir karte stoje podaci o izdavaču: »Gedruckt tot Amsterdam / by Gerrit van Schagen, voor aen op de Haerlemmerdyck inde Stuerman«. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (40°N – 50° 10'N) i geografske dužine (36° 30'E – 54° 20'E). Ruža vjetrova je smještena u Venecijanskom zaljevu i daje karti uobičajenu orijentaciju.

Bakrorez, vel. 452 × 580 mm
PMH 3856 G. 771

I. Lhuillier, Karta Turskog carstva, Amsterdam, oko 1700, kat. br. 47

KARTOGRAFIJA FRANCUSKE

49. Karta Štajerske, Koruške i Kranjske

N. Sanson
N. Sanson, Pariz, 1657.

U gornjem lijevom kutu karte u baroknoj kartuši stoji naslov: HERTZOGTHUBER / STEYER, KARTEN, KRAIN, etc. / DUCHÈ S DE / STIRIE, CARINTHIE, CARNIOLE, / Comtè de Cilley, Marq. des Windes, / et autres Estats Unis et hereditaires / aux Archiducs d' Autriche. / Par N. Sanson d' Abbeville, Geographe ord^{re}. du Roy / A PARIS / Chez L' Auteur / Avecq Privilege pour Vingt Ans. / 1657«.

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i ugarskim miljama nalazi se u donjem dijelu karte. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (45°N – 48°N) i geografske dužine (34° 30'E – 40° 45'E).

Kolorirani bakrorez, vel. 395 × 570
PMH 4715 G. 1625

50. Karta Madžarske

G. Sanson
Pariz, 1699.

U gornjem lijevom kutu karte, u kartuši, stoji naslov: «PARTIE SEPTENTRIONALE / DU ROY^{ME} DE HONGRIE / tirée de divers autheurs. / Par le S. Sanson d' Abbe. Geog. de sa Maj. / à Paris Chez l' Auteur: avec priuilege po. vingt ans. 1699«.

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i ugarskim koracima nalazi se u donjem desnom kutu karte. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (46° 35'N – 49° 15'N) i geografske dužine (39° 20'E – 45° 50'E).

Bakrorez, vel. 360 × 580 mm
PMH 4734 G. 1644

51. Karta Madžarske

G. Sanson, I. Lhuillier
P. Mariette, Pariz, 1664.

U donjem lijevom kutu karte stoji naslov: «PARTIE MERIDIONALE / DU R^{ME} DE HONGRIE / tirée de divers Autheurs. / Par le S. Sanson d' Abb. Geog. de sa Maj.»

Ispod okvira karte nalaze se podaci o izdavaču: «A Paris Chez Pierre Mariette rue S. Jacques à l' Esperance avec priu. po. 20. ans. 1664«.

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i ugarskim koracima nalazi se u gornjem lijevom kutu karte. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 10'N – 46° 55'N) i geografske dužine (38° 20'E – 44° 45'E). U donjem lijevom kutu karte stoje podaci o graveru: «Lhuillier fecit».

Bakrorez, djelomično koloriran, vel. 360 × 576 mm
PMH 4735 G. 1645

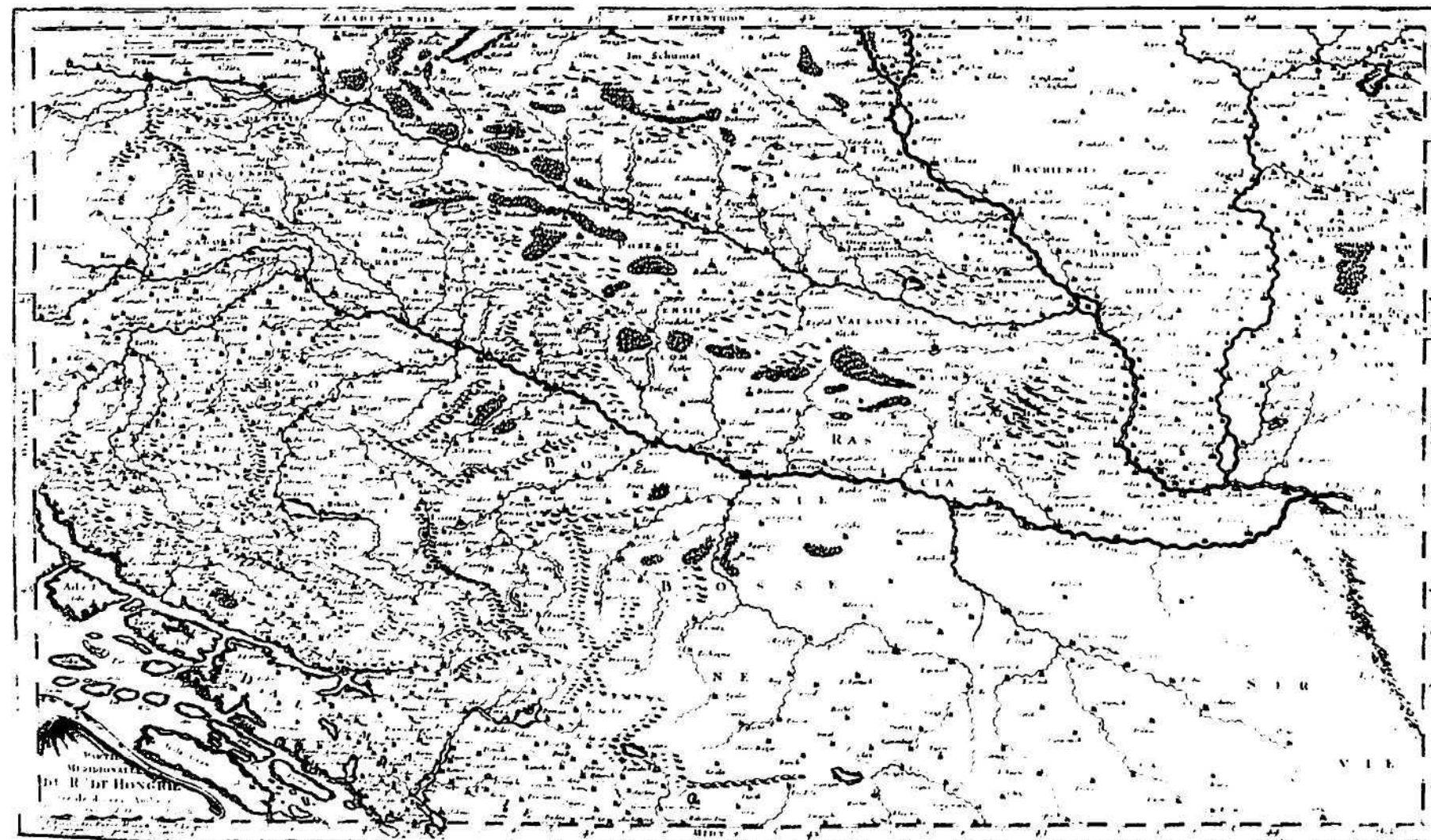
52. Karta Turskog Carstva

N. Sanson
H. Jaillot, Pariz, 1692.

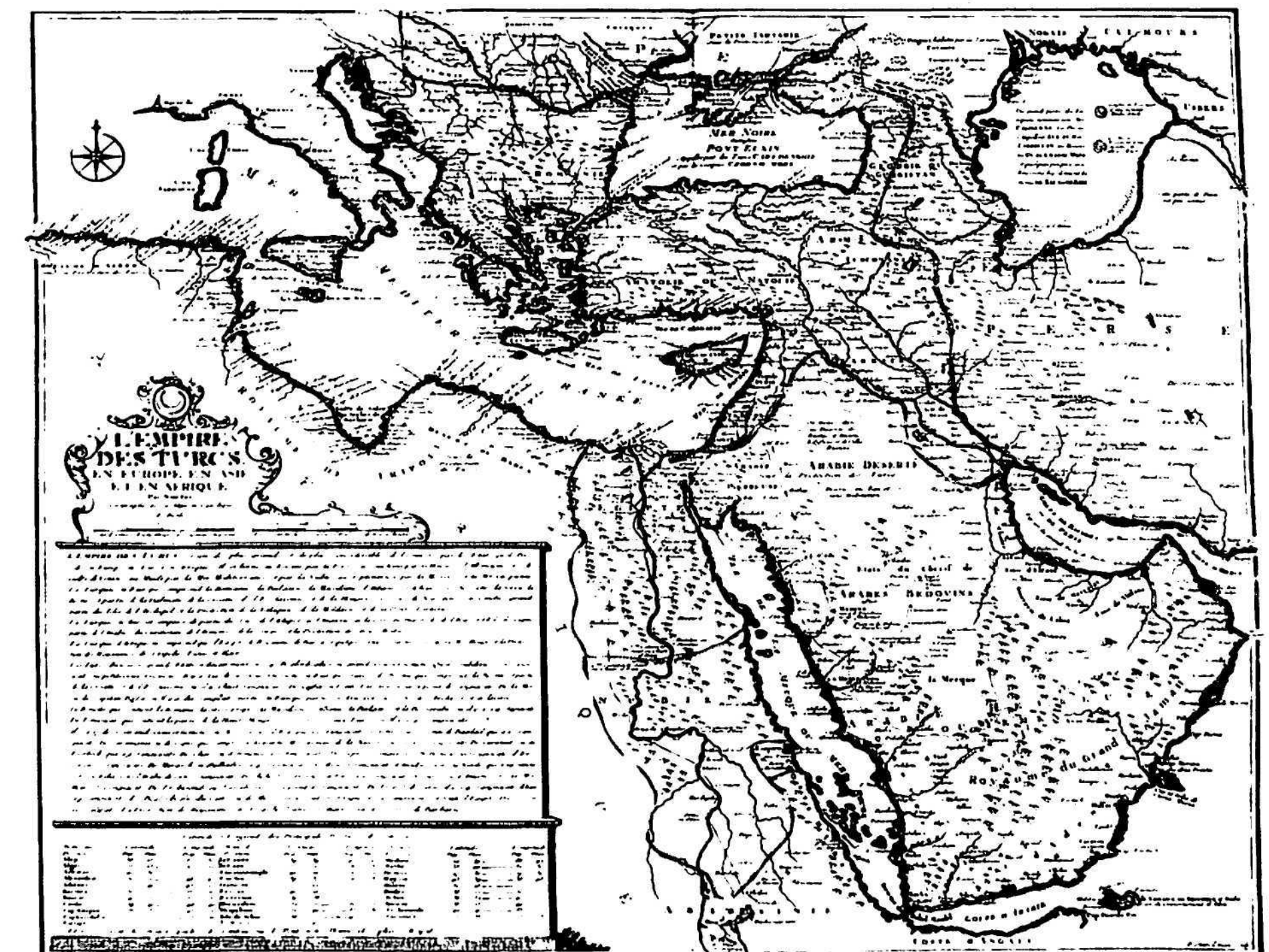
Uz desni okvir karte nalazi se velika barokna kartuša, okružena bojnim znacima, s naslovom: «ESTATS / DE L' EMPIRE DES TURQS / EN EUROPE / Subdiuises suiuant l' Estendüe des / BEGLERBEGLICZ ou GOUVERNEMENTS / dans les Residences des SANGIACZ qui eu dependent / Tirés de plusieurs Memoires et des Relations les plus Recentes. / Par le S^r. SANSON, Geographe Ordinaire de sa Majesté. / A Paris. Chez H. Jaillot Ioignant les Grands Augustins aux deux Globes. / avec Privilege du Roy pour Vingt ans. / 1692«.

Ispod kartuše je grafičko mjerilo izraženo u talijanskim, francuskim, njemačkim, poljskim i ugarskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 34°N – 50°N) i geografske dužine (c. 33°E – 63°E).

Kolorirani bakrorez, vel. 537 × 860 mm
PMH 29991

N. Sanson, P. Mariette, Karta Madžarske, Pariz, 1664, kat. br. 51

N. de Fer, Karta Turskog carstva, Pariz, 1710, kat. br. 53

53. Karta Turskog Carstva

P. Starckman

N. de Fer, *Atlas ou recueil de cartes géographiques...*, Pariz, 1710.

U lijevom dijelu karte nalazi se barokna kartuša s naslovom: «L'EMPIRE / DES TURCS, / ET EN AFRIQUE. / Par N. de Fer / Geographe de la Majesté Catholique».

Unutar naslovne kartuše nalazi se i grafičko mjerilo izraženo u talijanskim miljama. U donjem lijevom kutu karte nalazi se podatak o granicama Carstva, o administrativnoj podjeli i položajima značajnijih mjesta u Carstvu. U gornjem lijevom kutu karte nalazi se ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju. Karta je bez oznake geografske širine i dužine.

Kolorirani bakrov rez, vel. 490 × 580 mm
PMH 4686 G. 1595

54. Karta Madžarske

D. Winter

N. de Fer, *Pariz, početak 18. st.*

U gornjem dijelu karte stoji naslov: «LE GRANDROYAUME DE HONGRIE ou / PARTIE SEPTENTRIONALE DE LA TURQUIE EN EUROPE, / Divisée Par Grands Gouvernements, Suiuant Ricant Anglois, / Par N: de Fer».

Ispod naslova je grafičko mjerilo izraženo u ugarskim koracima. Naslov i grafičko mjerilo su odvojeni od karte lisnatim ornamentima i baroknom kartušom u kojoj je ime gravera: «d' Winter / Sculpt». Na krajevima te vinjete su likovi vojnika od kojih lijevi drži grb Ugarske a desni grb Turske. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 43°N – 53°N) i geografske dužine (38°E – 56°E).

Kolorirani bakrov rez, vel. 135 × 157 mm
PMH 3864 G. 779

55. Karta Dalmacije

V. M. Coronelli

I. B. Nolin, *Pariz, oko 1695.*

U donjem lijevom kutu karte u baroknoj kartuši stoji naslov: «Le / ROYAUME DE / DALMACIE, / Divisé en ses COMTEZ, TERRITOIRES etc. / La MORLAQUIE, et la BOSNIE / Par le Pere Coronelli Cosmographe de la / Serenissime Republique de Venise / Dedié / A son Exell: Monseigneur / Monseigneur JEROME VENIER, Chevalier, Ambassadeur de la / Serenissime Republique de Venise pres de la MAJESTÉ / tres CHRESTIENNE. / Par ses tres Humbles Serviteurs le R.P. Coronelli et I. B. Nolin. / A PARIS Chez I. B. Nolin sur le Quay de l' Horloge du Palais, Proche la Rue de / Harlay al' Enseigne de la place des Victoires, avec Privilege du Roy».

Grafičko mjerilo izraženo u talijanskim, francuskim i ugarskim miljama nalazi se u donjem desnom kutu karte. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (40° 40'N – 45° 30'N) i geografske dužine (38° 10'E – 46° 40'E). Uz lijevi okvir karte prislanja se dopunska karta s naslovom: «Partie Occidentale de / la DALMACIE».

Kolorirani bakrov rez, vel. 445 × 585 mm
PMH 3802 G. 717

56. Karta Kranjske

I. B. Homann, M. Scutter

G. L. le Rouge, *Pariz, 1742.*

U donjem lijevom kutu karte, u rokokoo kartuši, stoji naslov: «Le / DUCHE / DE / CARNIOLE / Suiv-an-t les Nouvelle- Observations / A PARIS / Par et chez le S-ieu-r le ROUGE Ing-egne-r Geographe du Roy. / Rue des grands Augustins, A.P.D.R. 1742».

U donjem srednjem dijelu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 44° 40'N – 46° 40'N) i geografske dužine (37° 40'E – 40° 30'E). U donjem desnom kutu karte je dopunska karta Cirkničkog jezera. Ova le Rougeova karta je izvedena iz karte M. Scuttera: «Exactissima / DUCATUS / CARNIOLAE / VINIDORUM MARCHIA / ET / HISTRIAE / delineatio / cura et caelo / MATTH. SEUTT. S.C.M.G.».

Scutter je pak svoju kartu radio prema karti J.B. Homanna: «Tabula / DUCATUS / CARNIOLAE / VINDORUM MARCHIA / et / HISTRIAE / ex mente Ill. quondam L.B. VALVASORII / concunata et exhibit a / a / IO. BAPT. HOMANNO S. C. M. Geogr. Noribergae», objavljenoj oko 1716, kod koje Homann kako sam navodi koristi Valvasora.

Bakrov rez, vel. 480 × 555 mm
PMH 3841 G. 756

57. Karta Madžarske

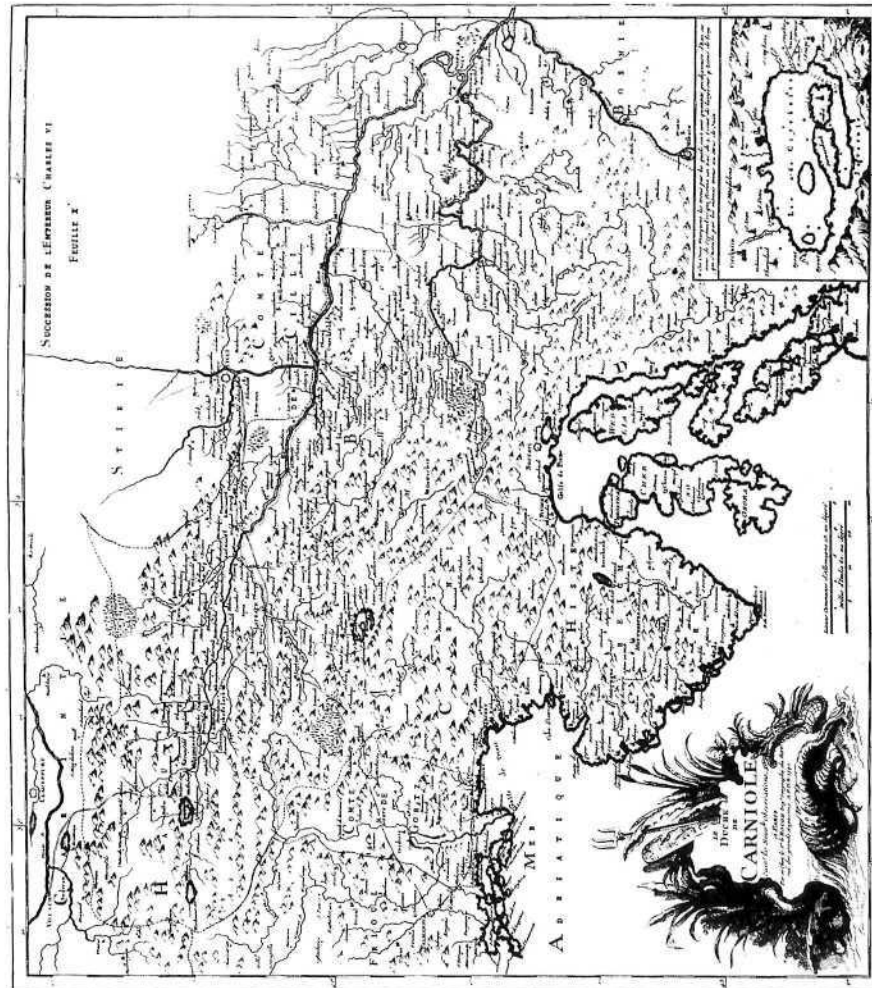
G. de l'Isle

Ph. Buache, *Pariz, 1745.*

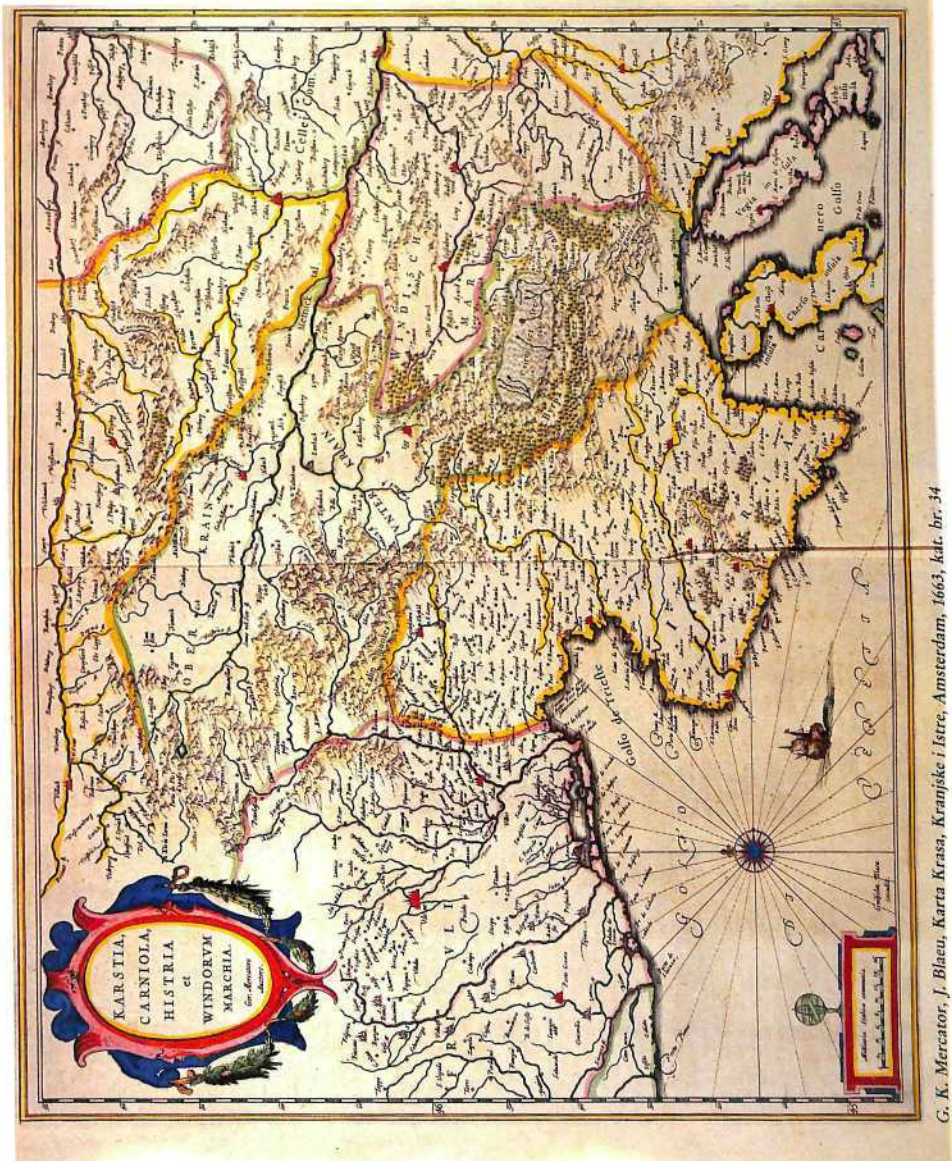
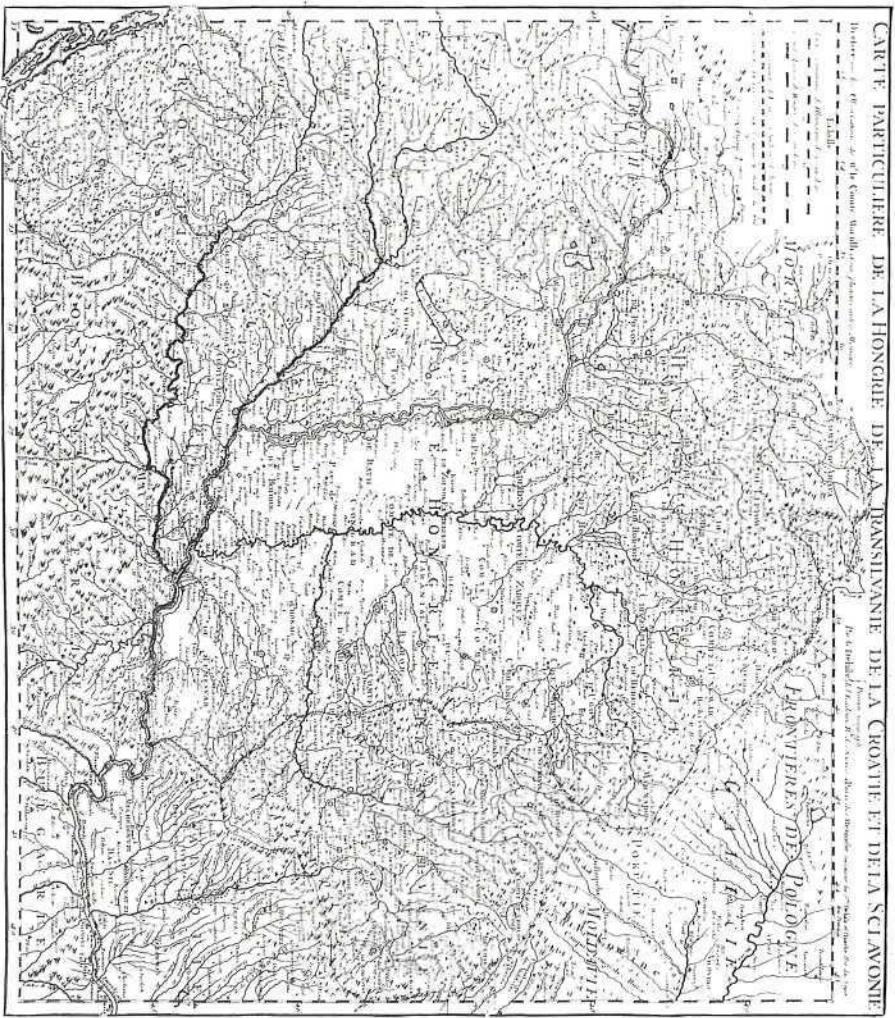
Iznad okvira karte stoji naslov: «CARTE PARTICULIERE DE LA HONGRIE DE LA TRANSILVANIE DE LA CROATIE ET DE LA SCLAVONIE».

U gornjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u francuskim i ugarskim miljama. Ispod grafičkog mjerila su podaci o izdavaču: «Ph. Buache P.G. d.R.; d.L.A. R.d.s. Gendre de l' Auteur. Avec Privilege du 30 Avril / 1745». U gornjem desnom kutu nalazimo podatke o autoru i izdavaču karte: «Par G. Delisle Premier Geographe de l' Academie R^e. des Sciences a Paris chez Dezauche Successeur des S^{rs}. Delisle et Buache des Noyers, / Avec Privilege». Na karti su označeni stupnjevi geografske širine (c. 44°N – 49° 30'N) i geografske dužine (33°E – 42° 35'E).

Bakrov rez, vel. 480 × 580 mm
PMH 3852 G. 767

J. B. Homann, G. le Rouge, Karta Kranjske, Pariz, 1742, kat. br. 56

KARTOGRAFIJA NJEMAČKE

58. Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije

J. Bussemacher

Nepoznato izdanje, Köln, početak 17. st.

U gornjem središnjem dijelu karte, u jednostavnom četvrtastom okviru, stoji naslov: «SCLAVONIA / CROATIA, BOSNIA / DALMATIAE PARS / MAIOR».

U gornjem desnom kutu karte je ovalni portret Rudolfa II s natpisom: «RVDOLPHVS II. D.G. ROM.IMP. SEMP. AVG. GER. HVN. BOH. DALM. REX ARCH. AVST. BVRGVND». Uz desni okvir karte u okomitoj vrpici nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Ispod grafičkog mjerila stoje podaci o izdavaču: «Johan bussemacher / excudit». Na poledini karte je tekst na njemačkom jeziku pod naslovom: «Sclavonia, Bosnia, Croatia / und Dalmatia» i numeracija stranice 70.

Bakrorez, vel. 180 × 265 mm

PMH 3814 G. 729

59. Karta Podunavlja

I. B. Homann

Nürnberg, početak 18. st.

U donjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartuši, stoji naslov: «Fluviorum in Europa principis / DANUBII / CUM ADIACENTIBUS REGNIS / nec non totius / GRAECIAE / ET / ARCHIPELAGI / Novissima Tabula / Authere / Ioh. BAPTISTA HOMANNO / NORIMBERGAE / Cum Privilegia Sac. Caes. Maj».

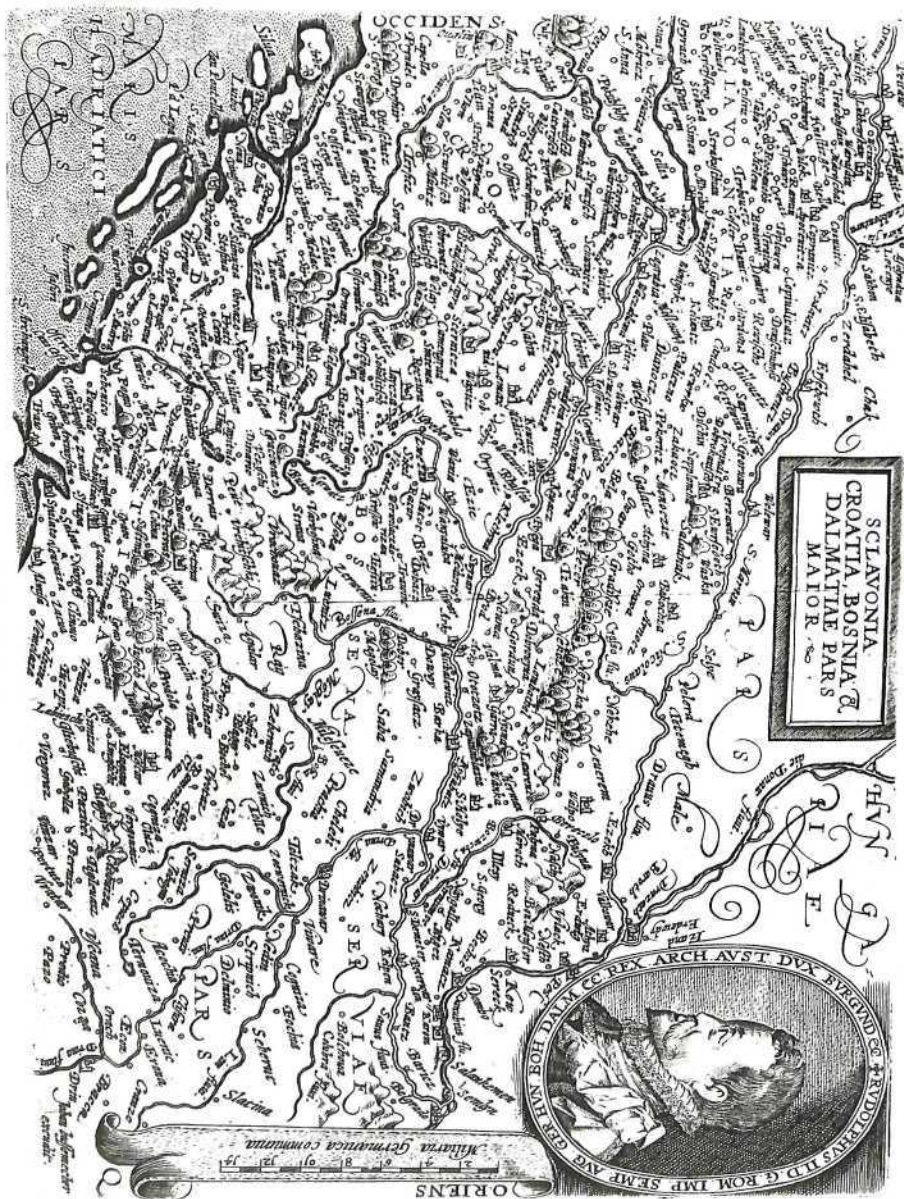
U donjem lijevom kutu karte nalazi se dopunska karta Dunava, od izvora do Ingolstatta. Tu je i grafičko mjerilo izraženo u njemačkim, ugarskim i francuskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 34°N – 51°N) i geografske dužine (c. 33°E – 54°E).

Kolorirani bakrorez, vel. 478 × 574 mm

PMH 3807 G. 722

I. B. Homann, Karta Turskog carstva, Nürnberg, početak 18. st., kat. br. 60

60. Karta Turskog Carstva

I. C. Steinberger

I. B. Homann, Nürnberg, početak 18. st.

U donjem lijevom kutu u figuralnoj stazaži nalazi se jednostavna kartaša s naslovom: «IMPERIUM TURCICUM / in / EUROPA, ASIA ET AFRICA. / REGIONES / PROPRIAS, TRIBUTARIAS, CLIENTELARES q3 / sicut et omnes ejusdem BEGLIRBEGATUS SEU PRAEFECTURAS GENERALES exhibens / Sumtibus IO. BAPTISTAE HOMANNI Norimbergae».

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim, francuskim i talijanskim miljama, nalazi se unutar naslovne kartaše. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 10° N – 55° N) i geografske dužine (c. 35° E – 95° E). Uz donji lijevi kut karte stoje podaci o graveru: «I. C. Steinberger fecit».

Kolorirani bakrorez, vel. 486 × 565 mm
PMH 4684 G. 1593

61. Karta Mađarske, Dalmacije, Hrvatske...

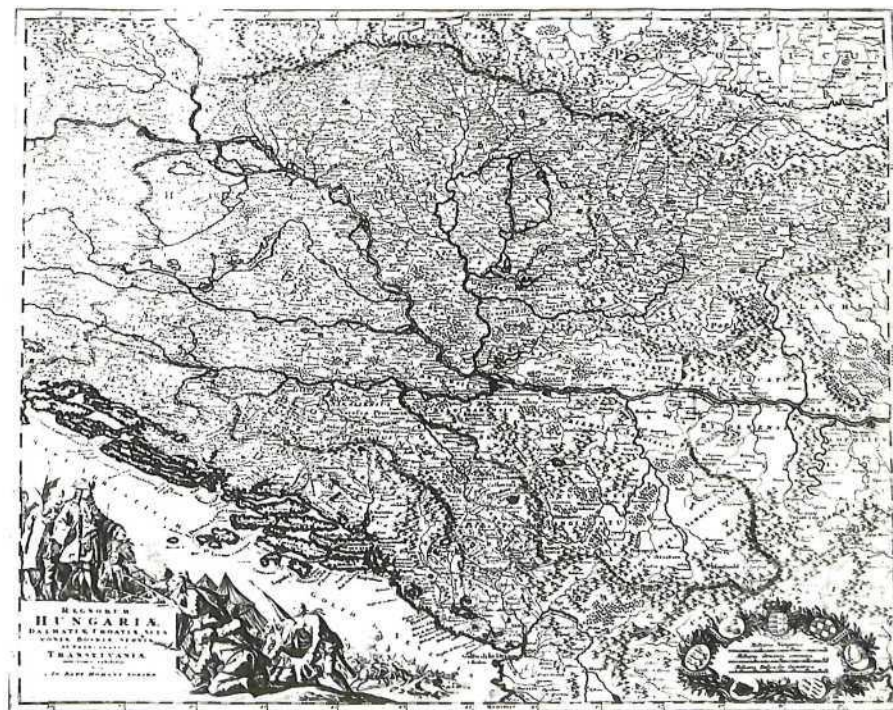
I. B. Homann

Nürnberg, oko 1720.

U donjem lijevom kutu karte, u jednostavnoj četvrtastoj kartaši, stoji naslov: «REGNORUM / HUNGARIAE, / DALMATIAE, CROATIAE, SCLAVONIAE, BOSNIAE, SERVIAE / ET PRINCIPATUS / TRANSYLVANIAE / novissima exhibitio / facta / A IO. BAPT. HOMANN NORIMB».

U donjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim, ugarskim i talijanskim miljama, okruženo grbovima Ugarske, Hrvatske, Bosne, Transilvanije, Srbije, Slavonije i Dalmacije. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (41° 25' N – 49° 50' N) i geografske dužine (37° 30' E – 50° 52' E).

Bakrorez, vel. 485 × 568 mm
PMH 3861 G. 776

J. B. Homann, Karta Mađarske, Dalmacije, Hrvatske..., Nürnberg, oko 1720, kat. br. 61

62. Karta Madžarske

I. B. Homann
Nürnberg, oko 1720.

U gornjem lijevom kutu karte, u kartuši, stoji naslov: «REGNI / HUNGARIAE / Tabula generalis / Archetypus MULLERIANO S.C.M. Capitet Ing. / desumta, et in hanc formam contracta / Viis Veredaris aucta, / Novissimaeq; Pacis Passarovicensis Confiniis illustrata / a / Io. Bapt. Homanno / Sac. Caes. Maj. Geographo / Norimbergae».

Ispod naslova je ugarski grb i kruna. U gornjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u ugarskim i njemačkim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (43° 50'N – 49° 40'N) i geografske dužine (39°E – 49°E).

Kolorirani bakrov rez, vel. 470 × 570 mm
PMH 4690 G. 1599

63. Karta Grčke

I. C. Harenberg
Homannianos Heredes, Atlas mapparum geographicarum..., Nürnberg, 1741.

U gornjem lijevom kutu karte, uokvireni crtežima grčkog novca, stoji naslov: «IMPERII TVRCICI EVROPAE / TERRA, in primis / GRAECIA / cum confinibus, ad intelligendos / Scriptorum N.T. ceteros... graecis / et latinis accommodata. In Vsum PRINCIPIS Iuventutis / in heredem nati, DVICIS / BRVNSVICO – LVNEBVRGI / CAROLI WILHELMII FERDINANDI / adornavit / Ioannes Christoph Harenberg / Gen. Sch. Insp. et Reg. Scient. Societ. Berol. Sodal. / Curantibus Homannianis / heredibus A. 1741 / Cum Privileg. / S.C.M.».

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u stadijima, njemačkim, turskim i talijanskim miljama. Na karti su označeni stupnjevi geografske širine (c. 25°N – 49°N) i geografske dužine (c. 27°E – 53°E).

Kolorirani bakrov rez, vel. 486 × 560 mm
PMH 4689 G. 1598

64. Karta Italije

G. de l'Isle
Homannianos Heredes, Nürnberg, 1747.

U donjem lijevom kutu karte u baroknoj kartuši stoji naslov: «ITALIA / in suos STATVS / divisa et ex pro – / totyppo del ISLIANO de sumta / Elementis insuper Geogra / phice Schazianis accommodata / Curantibus Homannianis Heredibus».

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u talijanskim i njemačkim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (35° 35'N – 46° 40'N) i geografske dužine (22° 40'E – 38° 50'E). Nad okvirom karte je tekst koji upućuje na autora i izdavača karte: «Gli STATI d' ITALIA secondo le Osservazioni fatte dalla Societa de Sc. Parigi, dal R.P. Riccioli della S. die Giesu ed; altri Astronomi, / di prima geograficamente delineati dall. Eccell^{mo}. Sg^o. de l' Isle, ed accomodati agli Elementi Geografici, del Sg^o. Schaz, alle spese degl' Heredi d' Homann. / L. Año MDCCXLVII».

Kolorirani bakrov rez, vel. 492 × 580 mm
PMH 3845 G. 760

65. Karta Madžarske

I. M. Hasius
Homannianos Heredes, Nürnberg, sredina 18. st.

U donjem lijevom kutu karte stoji naslov: «HUNGARIAE / ampliori significato et veteris vel Methodicae, complexae / REGNA: HVNGARIAE, PROPRIAE, CROATIAE / DALMATIAE, BOSNIAE, SERVIAE, BVLGARIAE, CVMANIAE, / PRINCIPATVM: TRANSsylvaniae, / DESPOTATVS: WALACHIAE, MOLDAVIAE, / exclusis ab eadem alienatis / GALITIA et LVDOMIRIA / in suas Provincias ac partes divisae / et quoad IMPERANTES ex AVSTRIACIS, / TVRCIS et VENETIS distinctae / juncta tamen propter comoditatem / ROMANIA vel ROMELIA TVRCICA / TABVLA / exrecentissimis / relationibus et monumentis connincta, / ac secundum leges Projectionis Stereogra: / phicae legitima descripta a I. M. HASIO, MPP. / Curantibus Homannianis Heredibus».

Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim, talijanskim i ugarskim miljama nalazi se u donjem desnom kutu karte. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 40°N – 49° 30'N) i geografske dužine (33°E – 49°E).

Kolorirani bakrov rez, vel. 472 × 597 mm
PMH 3851 G. 766

66. Karta Srbije

I. F. Ottingero
Homannianos Heredes, Nürnberg, sredina 18. st.

Iznad karte na širokoj vrpici stoji naslov: «REGNI SERVIAE PARS, una cum finitimis VALACHIAE, BULGARIAE / partibus, addita praecipuorum in his regionibus munimentorum et castellorum / Ichnographia. Curantibus Homannianis Heredibus, Norib.».

Karta predstavlja otisak desnog dijela karte Srbije kat. br. 69. S desne strane karta okružuju tlocrti utvrda: Vidin, Nikopolje, Niš, Čačak, Sarajevo, Kragujevac i Valjevo.

Kolorirani bakrov rez, vel. 510 × 564 mm
PMH 3797 G. 712

67. Karta Bosne

Homannianos Heredes
Nürnberg, sredina 18. st.

Iznad karte, na širokoj vrpici, stoji naslov: «REGNUM BOSNIAE, una cum finitimis CROATIAE, DALMATIAE, / SLAVONIAE, HUNG. et SERVIAE partibus, adjuncta praecipuorum in his regionibus / munimentorum ichnographia. Curantibus Homannianis Heredibus Norib.».

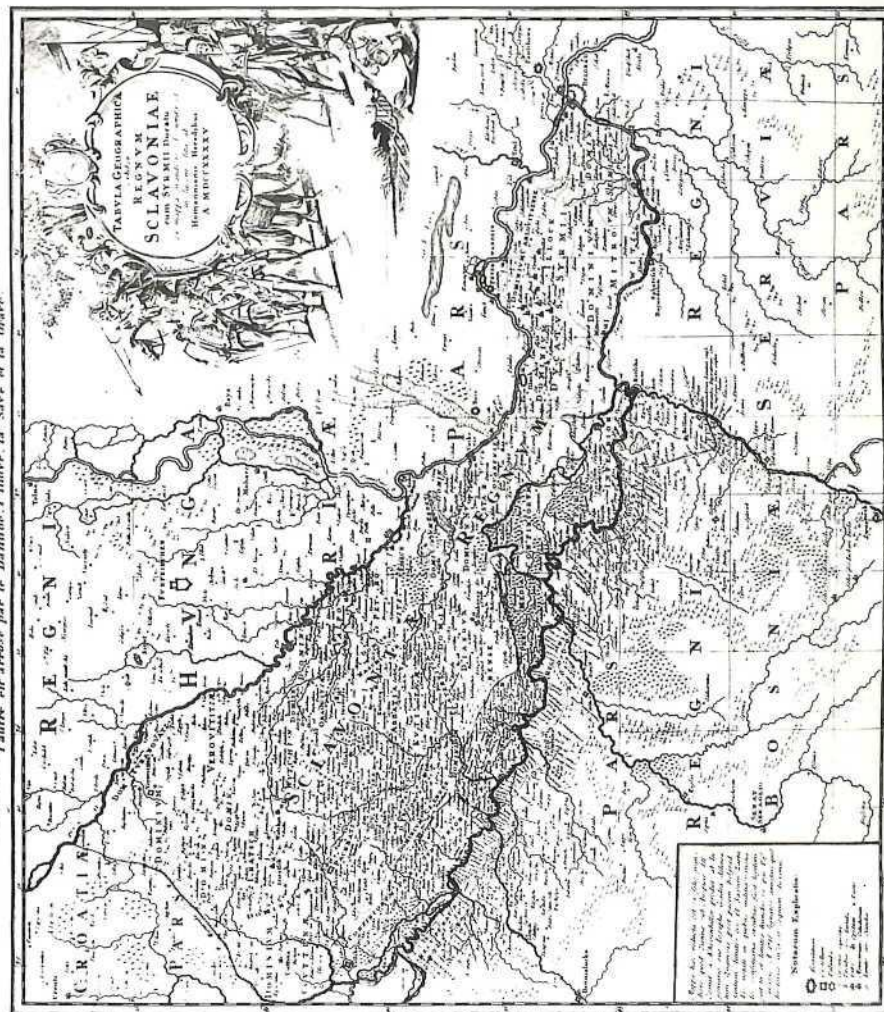
Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (43° 15'N – 45° 28'N) i geografske dužine (34° 15'E – 38° 27'E). S lijeve i desne strane karte nalaze se tlocrti utvrda: Užice, Brod, Bihač, Zvornik, Rača, Šabac, Beograd i Oršava.

Kolorirani bakrov rez, vel. 510 × 565 mm
PMH 3796 G. 711

68. Karta Bosne i Srbije

I. F. Ottingero
Homannianos Heredes, Nürnberg, sredina 18. st.

U gornjem desnom kutu karte u baroknoj kartuši, okruženoj likovima vojnika, stoji naslov: «Theatrum / Belli inter Impe-

Carte du Royaume d'ESCLAVONIE par les Doyens de S.Y.P.M.F.F. d'autr l'un et l'autre et arrosés par le Danubio. J. Illor, le Saver, et la Drape.

rat. / CAROL. VI et SULT. / ACHMET IV. in partibus / regnorum SERVIAE et / BOSNIAE, ex authenticis / subsidijs delineatum a Ioh. Fr. Ottingero / Loc. ten. Imper».

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u geografskim miljama. Nad kartom su dva razdijeljena naslova: a) REGNUM BOSNIAE, una cum finitimis CROATIAE, DALMATIAE, / SLAVONIAE, HUNG. et SERVIAE partibus, adjuncta praecipuorum in his regionibus munimentorum ichtographia. Curantibus Homannianis Heredibus Norib. b) REGNI SERVIAE PARS, una cum finitimis VALACHIAE et BULGARIAE / partibus, addita praecipuorum in his regionibus munimentorum et castellorum / Ichnographia. Curantibus Homannianis Heredibus, Norib. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (43° 3'N – 45° 4'N) i geografske dužine (34° 15'E – 42° 36'E). Karta je okružena tlocrtima utvrda: Užice, Brod, Bihać, Zvornik, Rača, Sabac, Beograd, Vidin, Nikopolje, Niš, Čačak, Sarajevo, Kragujevac i Valjevo.

Kolorirani bakrorez, vel. 505 × 1115 mm
PMH 3796 G. 711

69. Karta Slavonije

I. Gadea

Homannianos Heredibus, Nürnberg, 1745.

U gornjem desnom kutu karte usred vojničke scene nalazi se barokna kartuša s naslovom: »TABULA GEOGRAPHICA / EXHIBENS / REGNUM SCLAVONIAE / cum SYRMII Ducatu / Ex mappa grandioris desumta et / in lucem edita ab / Homannianis Heredibus / A. MDCCXXXV».

Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 10'N – 46° 40'N) i geografske dužine (34° 50'E – 39°E). U donjem lijevom kutu karte nalazi se tekst koji objašnjava povodom čega je karta načinjena i tko je autor: »Mappa haec reducta est ex folio gran- / diore, quod Viennae sub Auspicio IU: / Comit. a Khevenhiller prodit, / ab In- / geniaro suo Iosepho Gadea delineata- / tum. Quamvis post pacem Belgrad, tantum limites cis fl. Savum Zarta- / kis notati, in quibus, militia nationa- / lis: confinaria excubias facit, legitimi / sint tu. et limites hunckis vi pac. Pas- / saravie. A. 1718 signatos annotare, quod / historie inservit, aequum duximus. / Notarum Explicatio: / Fortalitium / Castellum / Palanka / Casernae equestres / Excubiae sive Zartakae / Urbs, Opidum, Pagus / Monasterium Caludierum / Limites sive Hunckae».

Kolorirani bakrorez, vel. 462 × 555 mm
PMH 4687 G. 1596

70. Karta carsko-turske granice po miru u Sremskim Karlovcima 1699.

C. Weigelius
Nürnberg, pocetak 18. st.

U donjem dijelu karte, u jednostavnom četvrtastom okviru, nalazi se naslov: »MAPPA / der zu Carlovitz geschlossenen und hernach durch zwei gevollmächtigte / Commissarios vollzogenen / Kaiserlich-Türkischen / Grantz = Scheidung, / so in dem früh Jahr 1699. angefangen und nach / verfliehung 26. Monaten volendet Worden».

Ispod naslova nalazi se grafičko mjerilo izraženo u općim

miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (33° 50'N – 47° 10'N) i geografske dužine (33° 30'E – 44° 10'E). Uz gornji i donji okvir karte nalazimo tlocrte utvrda: »GRADISCA, SLANKAMEN, MOROVIG, ESSEK, PETERVARDEIN, BELGRAD, BROD, EISEN THOR, der Fels FILIBE, IFFENOVITZ, DUBITZA, KASTANOVITZ, ZERIN, GVOZDANSKY, Neu NOVI, SLVIN, BIHACS, DRESNIK, PORICSOVATZ».

U donjem dijelu karte nalaze se podaci o izdavaču: »Chr. Weigel excudit».

Na karti je prikazana granica s Turskim Carstvom u Hrvatskoj, Bosni, Srbiji i Ugarskoj, utvrđena mirom u Sremskim Karlovcima 1699.

Kolorirani bakrorez, vel. 290 × 365 mm
PMH 3844 G. 759

71. Karta Madžarske

E. Baec

Augsburg, prva polovica 18. st.

U dugoj vrpici iznad karte stoji naslov: »UNGARN».

S lijeve i desne strane je tekst u kojem se navode granične zemlje: In dieser Charten seyn zu leben angrän- / zende Länder als CROATIEN, DALMATIEN, SCLAVO= / NIEN, SIEBENBÜRGEN, MOLDAU, WALACHEU, BULGARI= / EN, ROMANIEN, bis an das Schwarze Meer u. Constantinopel». U donjem lijevom kutu karte nalazi se barokna kartuša s grafičkim mjerilom izraženim u ugarskim i njemačkim miljama. Ispod ove kartuše su podaci o graveru i izdavaču: »Elias Baec / fecit et excudit / A.V.» – Elias Baec alias Haldenmuth. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske dužine (c. 40°E – 55° 30'E) i 45. paralelom sjeverne geografske širine.

Kolorirani bakrorez, vel. 160 × 242 mm
PMH 3865 G. 780

72. Karta Austrije

T. C. Lotter

Augsburg, sredina 18. st.

U gornjem lijevom kutu karte u kasnobaroknoj kartuši stoji naslov: »POTENTIA / ARCHIDUCUM AUSTRIAE / sive / CIRCULI AUSTRIACI / delineatio, qua / illius fines hodierni graphice et accurate / exhibentur / studio et impensis / TOB. CONRADI LOTTERI / Geographi Aug: Vindeli».

U donjem desnom kutu nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (45°N – 51°N) i geografske dužine (26° 30'E – 38°E).

Kolorirani bakrorez, vel. 482 × 570 mm
PMH 4974 G. 1884

73. Karta Štajerske

T. C. Lotter

Augsburg, sredina 18. st.

U donjem lijevom kutu karte nalazi se barokna kartuša s naslovom: »STIRIA / DUCATUS / juxta recentissimas observationes et accuratissimas mappas / commoda hac forma aeri in / sculptus / et usui publico destinatus / per / TOB. CONRAD. LOTTER, GEOGR. Aug: Vindeli».

U donjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. Karta ima dvostruki okvir s ozna-

čenim stupnjevima geografske širine (45° 47'N – 47° 45'N) i geografske dužine (34° 43'E – 38° 6'E).

Kolorirani bakrorez, vel. 490 × 566 mm
PMH 4973 G. 1883

74. Karta Kranjske

M. Seutter

T. C. Lotter, Augsburg, oko 1772.

Po sadržaju karta je identična karti kat. br. 75. Ovaj primjerak podijeljen je u 12 dijelova, lijepljenih na platno.

Kolorirani bakrorez, vel. 500 × 582 mm
PMH 3842 G. 757

75. Karta Kranjske

M. Seutter

T. C. Lotter, vjerojatno Atlas novus, Augsburg, 1772.

U gornjem desnom kutu karte u arhitekturnoj kartuši stoji naslov: »Exactissima / DUCATUS CARNIOLAE VINIDORUM MARCHIA / et / HISTRIAE / delineatio / cura et caelo / TOB. CONR. LOTTER, GEOGR.».

U donjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (44° 30'N –

46° 50'N) i geografske dužine (37° 30'E – 40° 30'E). U donjem lijevom kutu nalazi se dopunska karta Cirkničkog jezera. Ruža vjetrova je u predjelu Venecijanskog zaljeva i daje karti uobičajenu orijentaciju. T. C. Lotter je posljednji samostalni nasljednik Seutterove radionice. S nasljedjenih tiskarskih ploča izbrisao je ime M. Seuttera i ugravirao svoje ime. Na taj je način izdavao Seutterove karte pod svojim imenom. To je slučaj i s ovom kartom Kranjske.

Kolorirani bakrorez, vel. 492 × 564 mm
PMH 4977 G. 1887

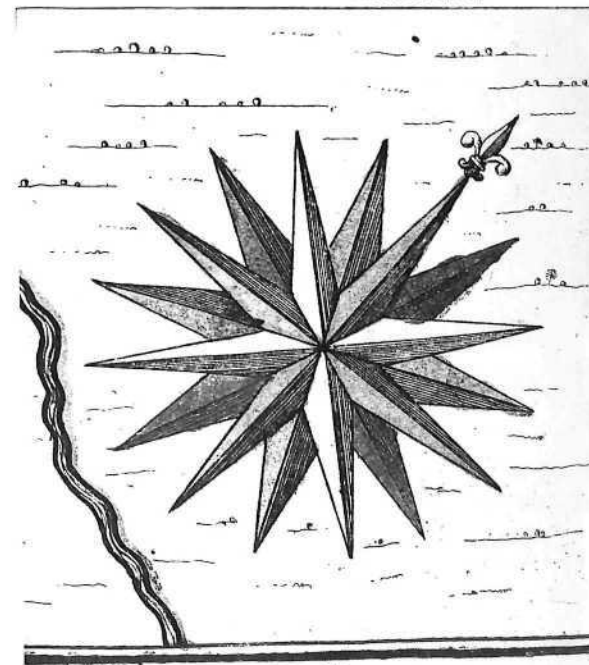
76. Karta ratnih zbivanja između Austro-Ugarske i Turske vojske 1788.

C. Weigelius – Schneider
Nürnberg, 1790.

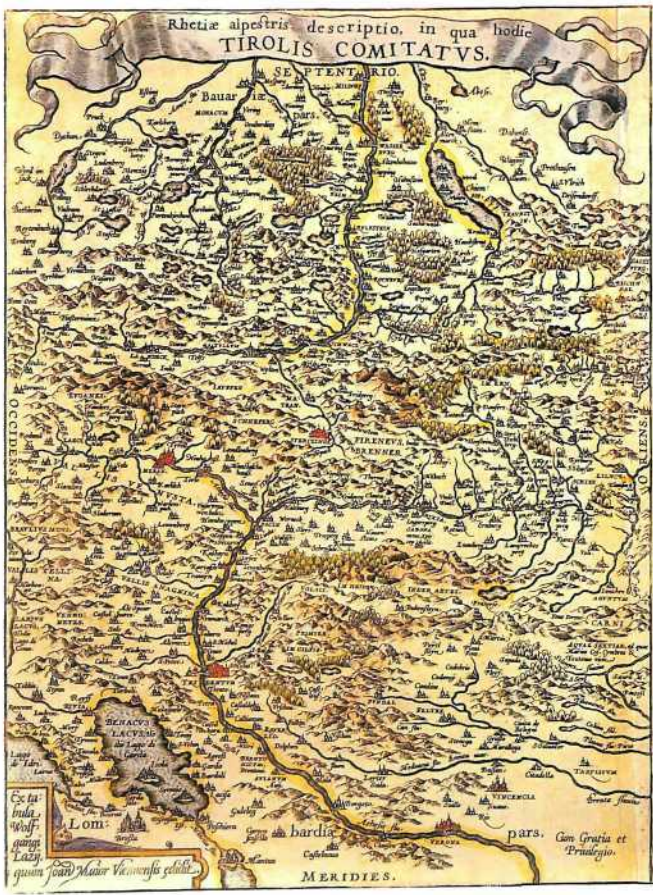
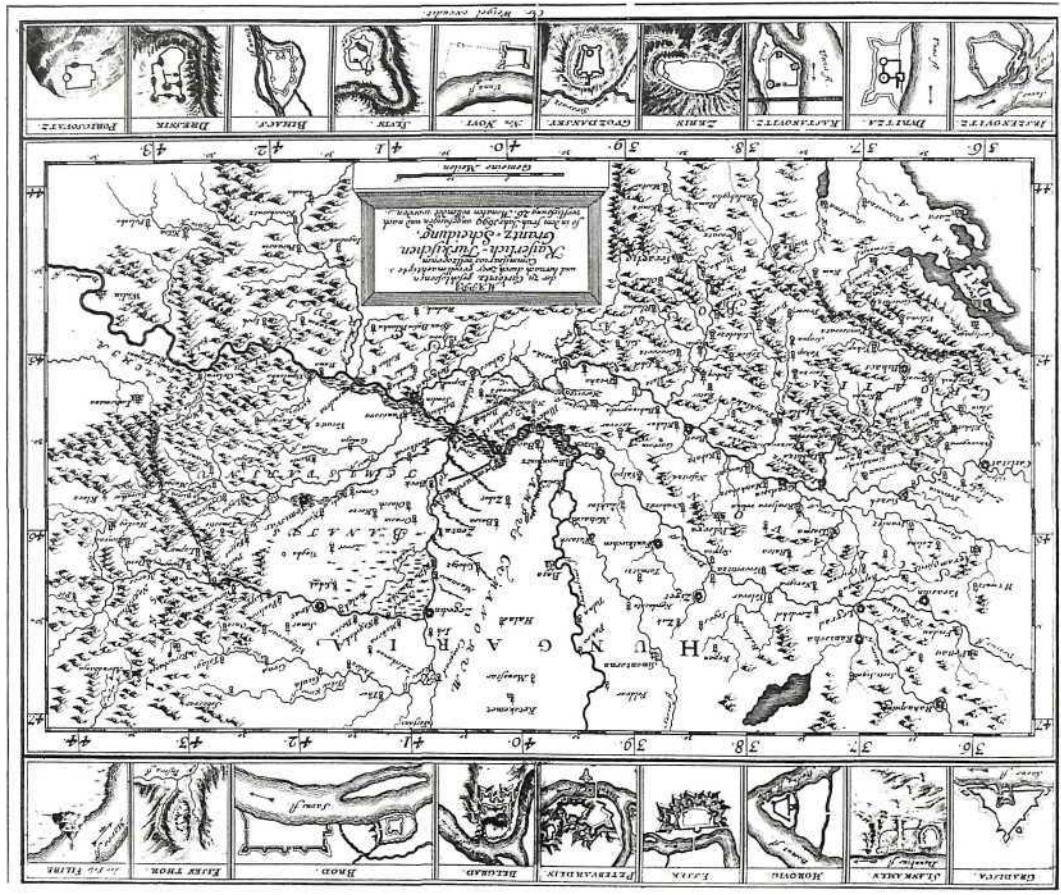
U gornjem središnjem dijelu karte stoji naslov: »Karte / der sämtlichen / KRIEGES VORFÄLLE / bey den vereinigten Oestereichisch= / Russischen und / Türkischen= / Armeen / im Jahr 1788. / Nach den besten Karten, Zeichnungen und den Wienerhofberichten / herausgegeben / von C. Weigel und Schneider in / Nürnberg im Jahr 1790».

U središnjem dijelu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim, ugarskim i ruskim miljama.

Bakrorez, vel. 452 × 705 mm
PMH 3831 G. 746

Ruža vjetrova, karta kat. br. 105

KARTOGRAFIJA AUSTRIJE

77. Karta Koruške

W. Lazius

A. Ortelius, *Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1581.*

Na lijevoj strani folija nalazi se karta pod naslovom: »CARINTHIAE DVCATVS, ET GORI: / TIAE PALATINATVS, WOLF. LAZIO / auctore«.

Na desnoj strani nalaze se dvije karte. Gornja karta nosi naslov: »Histriae tabula a Petro Coppo deser...«, a ispod nje je karta Zadra i Šibenika pod naslovom: »ZARAE, ET SE: / BENICI DES: / CRIPTIO«, koja je načinjena prema karti M. Rote Kolunića. Karta Koruške koju je objavio Ortelius još u prvom izdanju *Theatruma* 1570, predstavlja pojednostavljenu kartu Koruške W. Laziusa iz njegova djela *Typi Chorographici Prorin: Austriae...*, objavljenu u Beču 1561. Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »LE DVCHÉ DE CARINTHIAE ET / LA PALATINAVTE DE GORITIE.« i numeracija stranice 82.

Bakrorez, vel. 330 × 487 mm
PMH 4706 G. 1615

78. Karta Koruške

W. Lazius

A. Ortelius, *Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1581.*

Karta identična prethodnoj samo što je ovaj primjerak iz latinskog izdanja *Theatruma*.

PMH 4707 G. 1616

Pod inventarnim brojem PMH 3723 G. 636 imamo sačuvan samo dio ove karte, koloriran »nacr Zadra i Šibenika« iz Orteliusova *Theatruma* iz 1579.

79. Karta Madžarske

W. Lazius

A. Ortelius, *Theatrum orbis terrarum, Antwerpen, 1584.*

U dugoj kartuši iznad karte stoji naslov »HVNGARIAE DESCRIPTIO, WOLFGANGO LAZIO AVCT.«.

U donjem desnom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u ugarskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (45° 30'N – 49° 40'N) i geografske dužine (35° 30'E – 42° 40'E). Na poledini karte nalazi se tekst pod naslovom: »HVNGARIA« i numeracija stranice 42.

Bakrorez, vel. 350 × 496 mm
PMH 3859 G. 774

80. Karta Madžarske

W. Lazius

A. Ortelius, *Antwerpen, 1584.*

Karta je identična karti kat. br. 79, a riječ je o drugom izdanju *Theatruma*.

Bakrorez, vel. 350 × 496 mm
PMH 4719 G. 1629

81. Karta Tirola, Goricije, Koruške i Kranjske

W. Lazius

I. Maior Viennensis, Beč, 1612.

Na lijevoj strani folija nalazi se karta s naslovom: »Rhetiae alpestris descriptio, in qua hodie / TIROLIS comitatus«.

U donjem lijevom kutu karte stoji uokvireni natpis koji upućuje na autora i izdavača karte: »Ex tabula Wolfgangi Lazij, quam Ioan Maior Viennensis edidit«, a u desnom kutu »Cum Gratia et Priuilegio«. Na desnoj strani je karta s naslovom: »GORITIAE, KARSTII, CHACZEOLAE, CARNIOLAE, / HISTRIAE, ET WINDORVM MARCHAE DESCRIP«. U desnom kutu ove karte stoji natpis: »Hac tabula concinnata est ex / Corographijs. Wlfg. Lazij., cui- / insima Histriae pars ex alteri- / us descriptione addita est«. Na poledini karte je tekst na francuskom jeziku pod naslovom: »LA COMTE DE TIROLE« i numeracija stranice 72.

Kolorirani bakrorez, vel. 340 × 500 mm
PMH 5002 G. 1912

82. Karta jugoistočne Evrope

I. W. Heckenauer

I. B. Pujadies, Beč, 1737.

U središnjem gornjem dijelu karte, u baroknoj kartuši ukrašenoj bojnim znacima i trofejima, stoji naslov: »Illmo et Excel^{mo} Domino Comiti / Domino Ioanni Luca' Pallaucino / S. C. R. C. M. a Cubicul. Aciei Generali Instructori / unius Pedit: Leg: Tribun Summo Rei Novali Praefecte / Tibi Excellentissime Domine Comes sa'culi nostriartis bellica' Mari teraque / admirando predigio jure omni neodata haec Mappa inscribitur. Exhib. et illa pra'cipue Regiones, ad / quas modo omnium oculi convertuntur, tribus scilicet maximis Europa' Imperis conterminas dum optimas / originarias tabulas novissime Monarcharum cujus libet sumtii et jussu compositas, apprime sequitur / Ad id ultre et me devineit, singularis benignitas, qua Excellentia Tua longo ab hinc / jam tempore titulo humilimi servi Tuime condecorasti qualem et memet summa cum Veneratione / et obsequie profiteor. Dat. Calend. Jul. MDCCXXXVII. / Ioan. Bapt. Pujadies«.

Grafičko mjerilo izraženo u ugarskim miljama nalazi se u donjem lijevom kutu karte. Ispod okvira karte, u lijevom kutu stoje podaci o graveru: »I. W. Heckenauer. sc.: Vienne«.

Kolorirani bakrorez, papir i platno, vel. 417 × 1410 mm
PMH 29987

83. Karta Bosne, Srbije, Hrvatske i Slavonije

C. Schütz i F. Müller

Kriegstheater Oesterreichs..., Beč, 1788.

U donjem lijevom kutu karte stoji naslov: »NEUESTE KARTE / DER / KOENIGREICHE BOSNIEN SERVIEN / CROATIEN UND SLAVONIEN / Samt den angrenzenden Provinzen / TEMESWAR, DALMATIEN, / RAGUSA, STEYERMARK, KAERNTHEN, / KRAIN, FRIAUL, GRADISKA UND ISTRIEN, / einem grossen Theil von / UNGARN, SIEBENBÜRGEN, MOLDAU, WALACHIE, / BULGARIEN, ALBANIEN, MACEDO-

NIEN, / und einem Stück des KIRCHENSTAATS UND K. NEAPEL. / Nach den besten Originalzeichnungen Charten, und / Beschreibungen entworfen von Herrn Carl Schütz 1788-.

Ispod naslova, jedva primjetni stoje podaci o autoru: «C. Schütz fec».

Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (c. 42°N – 47°N) i geografske dužine (c. 31°E – 40°E). Mjerilo je izraženo u njemačkim, francuskim i ugarskim miljama. U donjem lijevom kutu izvan okvira karte stoje podaci o graveru: «Gestochen von C. Schütz und F. Müller».

*Bakrorez, vel. 480 × 725 mm
PMH 3821 G. 736*

84. Karta beogradskog područja

*J. E. Mansfeld
Beč, 1788.*

U gornjem desnom kutu karte u jednostavnom ovalu stoji naslov: «KARTE / der / GEGEND um BELGRAD / auf 15 bis 20 Meilen in Umkreis, nämlich von Futak / Peterwardein Semlin gegen Sabatz Hassan Bassa Palanka / Semendria Rama und Vypalanka, auf welcher alle / Hauptstrasen und wie die Flüsse Donau Theis und / Sau sich zus amen vereinigen, genau angezeicht sind I in Wien / bey Artaria Compagnie».

U donjem lijevom kutu karte nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama. U donjem desnom kutu, zvan okvira karte stoje podaci o graveru: «Nach den besten Original Zeichnungen gestochen von Mansfeld 1788».

*Bakrorez, vel. 480 × 684 mm
PMH 3546 G. 448*

85. Karta Bosne i Hercegovine

*M. Schimeck
F. A. Schraembl, Beč, 1788.*

U donjem lijevom kutu karte stoji naslov: «DAS KOENIGREICH / BOSNIEN / und die HERZEGOVINA – Rama / samt den angrenzenden Provinzen von / CROATIEN, SCLAVONIEN, TEMESVAR, SERVIEN, ALBANIEN, RAGUSA, und dem VENETIANISCHEN / DALMATIEN / Nach den militairischen Handkarten des / PRINZEN EUGEN / DER GRAFEN KHEVENHÜLLER, MARSIGLI UND / PALAVICINI / geografisch aufgetragen, und nach den / zuverlässigsten Nachrichten, und Reisebeschreibungen / berichtet im Jahre 1788. / von Herrn MAXIMILIAN SCHIMECK / herausgegeben von Herrn / F. A. SCHRAEMBL».

Ispod naslova je grafičko mjerilo izraženo u geografskim i ugarskim miljama. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (42° 5'N – 44° 55'N) i geografske dužine (32° 40'E – 38° 50'E). U donjem lijevom kutu izvan okvira karte nalaze se podaci o autoru i graveru: «J. Alberti Sculp. F. Müller Scrip».

*Bakrorez, vel. 675 × 1075 mm
PMH 3795 G. 710*

86. Karta Dalmacije

*P. Santini
F. A. Schraembl, Beč, 1789.*

U gornjem desnom kutu karte u krugu stoji naslov: «OESTLICHER THEIL / VON / DALMATIEN / von Herrn P.

SANTINI / Neu herausgegeben / von herrn F. A. SCHRAEMBL / MDCCCLXXXIX».

U donjem desnom kutu karte nalazi se dopunska karta s naslovom «BUCHTEN / VON / CATTARO». Grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama nalazi su u donjem dijelu karte. U međukvadratnom prostoru karte označeni su stupnjevi geografske širine (33°30'N – 35°15'N) i geografske dužine (40°20'E – 42°20'E). Ime autora: «I.W. Engheman scrip.» stoji u donjem desnom kutu karte. Karta nije uobičajene orijentacije, oznaka za sjever stoji na lijevoj okomitoj strani karte.

*Bakrorez, vel. 462 × 555 mm
PMH 3803 G. 718*

87. Karta Dalmacije

*P. Santini
F. A. Schraembl, Beč, 1789.*

U gornjem lijevom kutu karte u krugu stoji naslov: «WESTLICHER THEIL / VON / DALMATIEN / von Herrn P. SANTINI / Neu herausgegeben / von Herrn F. A. SCHRAEMBL / MDCCCLXXXIX».

Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (31°50'N – 33°40'N) i geografske dužine (42°10'E – 33°40'E). U donjem lijevom dijelu nalazi se grafičko mjerilo izraženo u njemačkim i talijanskim miljama. U donjem desnom kutu karte stoji ime autora: «I. W. Engheman scrip. V.» Karta nema uobičajenu orijentaciju, oznaka za sjever je na lijevoj strani karte.

*Bakrorez, vel. 460 × 608 mm
PMH 3803 G. 718*

88. Karta Ugarske, Transilvanije i Slavonije

*I. Gerstner i H. Benedicti
F. A. Schraembl, Beč, 1790.*

Naslov karte: «GENERALKARTE / VON / UNGARN, SIEBENBÜRGEN, / SCLAVONIEN: samt den angrenzenden Laendern / nach den besten Karten, Originalzeichnungen, / und astronomischen Beobachtungen / der Herrn / HELL, LIESGANIG, MIKOWINY, ISLENIEF: / entworfen und angefangen von Herrn A. von WENZELY / Hofbuchhalterei Raitoffizier im Baudepartement. / Herausgegeben von Herrn F. A. SCHRAEMBL. / MDCCXC».

Karta je podijeljena u četiri lista (sekcije), a naslov je na prvom. Ispod naslova je grafičko mjerilo izraženo u njemačkim miljama.

*Bakrorez, vel. 432 × 554 mm
PMH 3867 G. 782*

89. Karta ratnih zbivanja francusko-austrijskog rata 1793.

*I. M. Kanperz
Gratzer Bauernzeitung, Graz, 1793.*

U gornjem lijevom kutu karte u jednostavnom ovalu stoji naslov: «Neuester / KRIEGS SCHAUPLATZ / zwischen / FRANKREICH und ÖESTERREICH / nebst Seinen Allürten / Als Geschenk für die Praenumeranten / der Gratzer Bauernzeitung / im Jahr 1793. / Zeichen / Festung, Befestigte Stadt, Stadt ohne Befestigung».

*Bakrorez, vel. 250 × 400 mm
PMH 3811 G. 726*

KARTOGRAFIJA ENGLLESKE

90. Karta Madžarske

A. Goos

J. Speed, London, 1626.

U donjem lijevom kutu karte u ovalnoj baroknoj kartuši stoji naslov »THE MAPE OF / HUNGARI newly augmented by. Iohn Speede / Ano Dom: 1626«.

U donjem desnom kutu karte nalazi grafičko mjerilo izraženo u ugarskim miljama. Iznad karte su vedute Požuna (Presburch), Budima (Ofen), Komorana (Comorra) i Gyera (Raab). Uz lijevi i desni okvir karte nalaze se kostimirani likovi, lijevo: velikaš, plemkinja, građanin i seljanka, a desno: žena velikaša, plemić, građanka i seljak. Na poledini karte nalazi se tekst pod naslovom: »THE / KINGDOM / OF / HUNGARY« i numeracija stranice 27.

Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (45°18'N – 49°12'N) i geografske dužine (39°E – 46°18'E).

Bakrorez, vel. 392 × 512 mm
PMH 3860 G. 775

Portret J. Speeda

91. Karta Engleske, Nizozemske i Flandrije

R. W. Seale

J. Hinton, London, 1763.

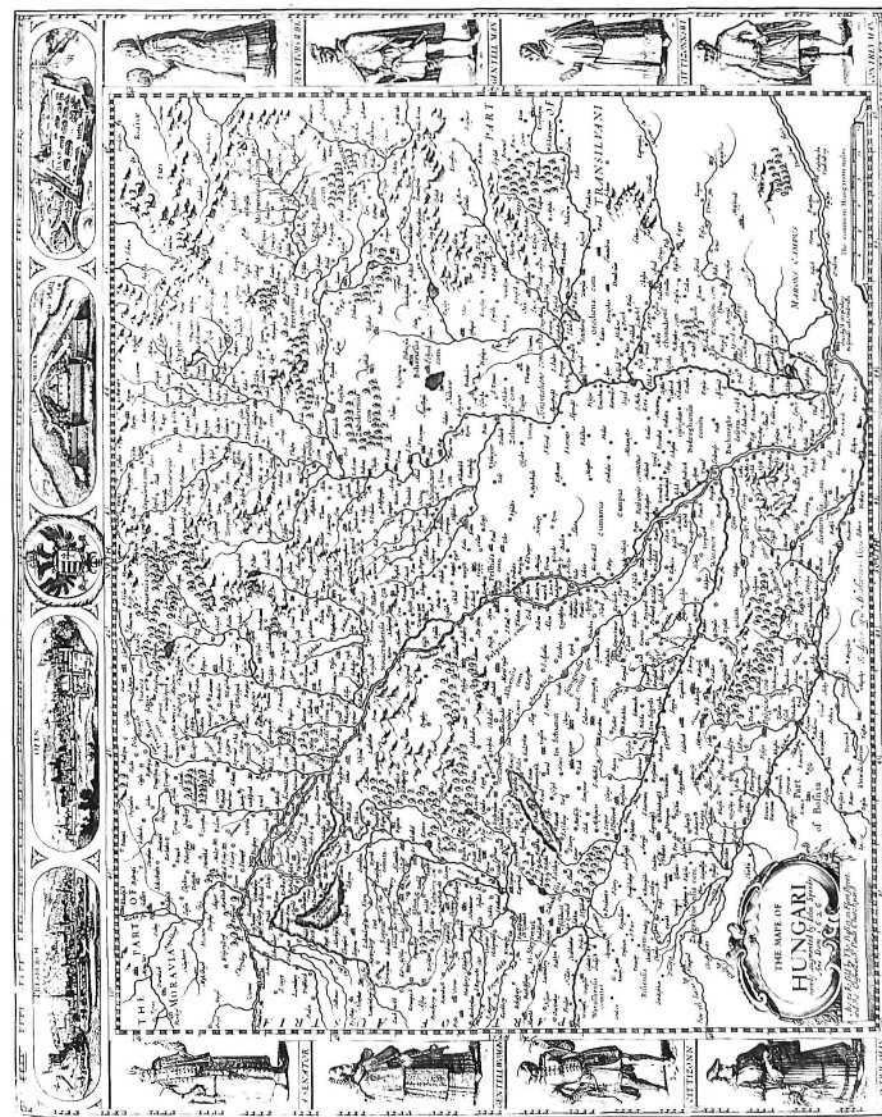
U gornjem dijelu karte, u ovalnoj kartuši ranog rokoka, stoji naslov: »An Accurate MAP / of the EAST PART of / ENGLAND, / with the Parts of / HOLLAND and FLANDERS / bordering on the GERMAN OCEAN. / Universal Mag. J. Hinton. Newgate Street«.

U međuokvirnom prostoru karte označeni su stupnjevi geografske širine (c. 50°N – 56°N) i geografske dužine (2°E – 5°E). U gornjem desnom kutu je naznaka da se za nulti meridijan uzima meridijan Londona. U donjem desnom kutu, ispod okvira karte stoje podaci o kartografu i graveru »R. W. Seal del. et sculp«.

Kolorirani bakrorez, vel. 351 × 264 mm
PMH 3808 G. 723

J. Hinton, Karta Engleske, London, 1763, kat. br. 91

J. Speed, Karta Madžarske, London, 1626, kat. br. 90

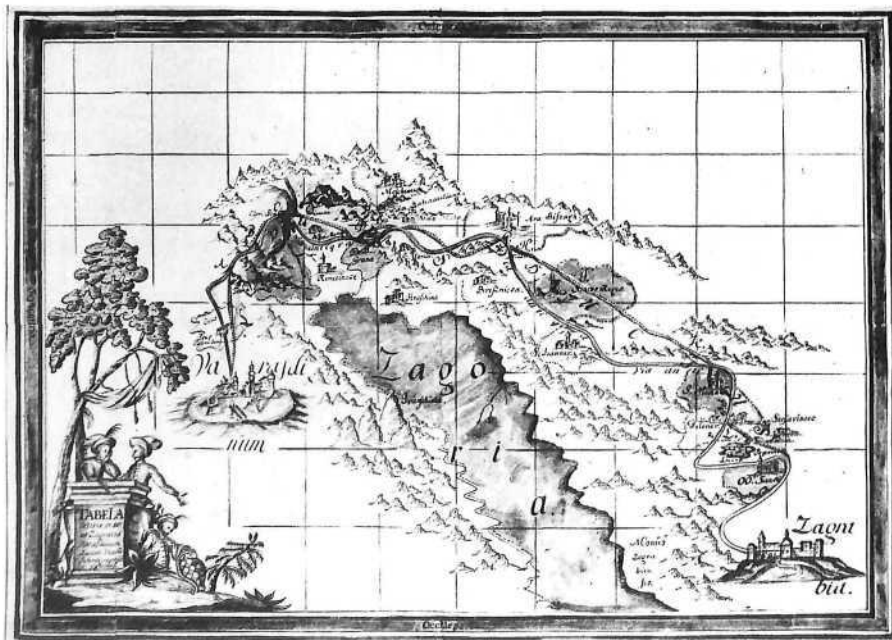
KARTE DOMAĆE PROIZVODNJE

92. Karta Hrvatskog primorja od Drivenika do Novog

Nepoznati redovnik pavlinskog samostana u Novom
Novi, 1752.

Ova neobična karta sastoji se od dva dijela. Gornji dio čini prikaz geografskog područja između Drivenika i Novog u obalnom dijelu i Liča i Maševa u unutrašnjosti. Ispod karte nalazi se tekst, bolje rečeno isprava, iz koje saznajemo gdje je karta nastala i zbog čega. Karta – isprava je nastala u samostanu Blažene djevice Marije u Novom, 3. II. 1752, kada je prior bio Ignatius Bremsfelt. Karta je trebala poslužiti u sudskom sporu kojeg su vodili Bribirani i Novljani oko prava na mjesto Maševo. U geografskom prikazu karta je za svoje vrijeme rađena vrlo naivno, ali tekst ispod karte ima oblik prave isprave. Pisana je latinskim jezikom, s pripisanim tekstom i potpisima na hrvatskom jeziku, ovjeren je pečatom samostana Blažene djevice Marije u Novom. U sredini teksta je crtež kompasa koji karti daje orijentaciju.

Rukom crtana i kolorirana karta, vel. 510 × 760 mm
PMH 3880 G. 795

J. N. Szaloky, Karta sjeverozapadne Hrvatske, Zagreb, 1757, kat. br. 93

93. Karta sjeverozapadne Hrvatske

J. N. Szaloky
Zagreb, 1757.

U donjem lijevom kutu karte, u kartuši poput kamenog spomenika, stoji naslov: «TABELA / Veteris, et no- / va Zagrabi- / a / Varasdinum / ducent. Viarū / Ichnographiae / exhibens».

Kartušu okružuju likovi vojnika od kojih jedan drži grb Hrvatske. Zagreb i Varaždin označavaju male vedute grada, gradovi, sela i dvorci označeni su crtežom. Oznaku za sjever nalazimo na lijevom okviru karte. U donjem desnom kutu karte stoje podaci o crtaču: «Zagrabiæ Fecit Ioann. Nepo. Szaloky. A. 1757».

Rukom rađena karta u tušu, tinti i akvarelu,
vel. 385 × 333 mm
PMH 3880 G. 795

KARTE NEPOZNATIH AUTORA

94. Karta Šibenske regije

?

U gornjem dijelu karte stoji naslov: «Situs particularis Comitatus Sebeniciani, qui est pars Dalmatiæ / Sonderbare Situation und gelegenheit der Graffschaft Sebenico, so ein Theil ist der Provintz Dalmatia».

Karta ima jednostavni crni okvir, nema geografske mreže niti stupanje podjele okvira.

Bakrorez, vel. 280 × 375 mm
PMH 3986 G. 896

95. Karta Hrvatske s graničnim područjem

oko 1590.

U donjem desnom kutu karte stoji naslov: «Croatia, et circumiacentiū Regionū versus Turciam noua delineatio».

Na karti je prikazano područje između Une i Kupe s odredi-
ma turske vojske vjerojatno pred bitku kod Siska. Na lijevoj strani karte nalazi se veliki crtež cara (vjerojatno Rudolf,

1576–1608), a na desnoj lik sultana (vjerojatno Murat III, 1574–1595).

Bakrorez, vel. 197 × 444 mm
PMH 3817 G. 732

96. Karta Slavonije

?

Iznad okvira karte stoji naslov: «Sclavonia oder Windisch Marck, Bossen, Crabaten etc.».

U donjem lijevom kutu karte nalazi se uokvireni natpis: «Die Drava tomt aus Kernten / von Villach durch Steirmark in Ungarn in der Statt Trazat da sellt sie in die Thonau. Die Sava tomt aus Krain durch Windisch Marck / Bosa bis den Griechitch Weissenburg / da laufft sie in die Thonau». Na poldini karte nalazi se tekst na njemačkom jeziku pod naslovom: «SCLAVONIA / Die Windische / Marck / und auch Dalma- / tien, Crabaten, Steyrmart, Iste- / reich, Crain etc.».

Drvorez, vel. 286 × 339 mm
PMH 3820 G. 735

Nepoznati autor, Karta Slavonije, kat. br. 96

97. Karta Dalmacije

Sredina 17. st.

Iznad okvira karte stoji naslov: »Tafel der Stätte und Herrschaffen ZARA und SEBENICO in DALMATIA gelegen, allmo die Venediger dem Türckhnen un verschiedliche veste Orther abgenomen in Jahr 1646 und 47«.

U donjem središnjem dijelu karte nalazi se ruža vjetrova koja karti daje uobičajenu orijentaciju.

Bakrorez, vel. 290 × 370 mm
PMH 3706 G. 619

98. Karta Austrije, Koruške, Kranjske...

?

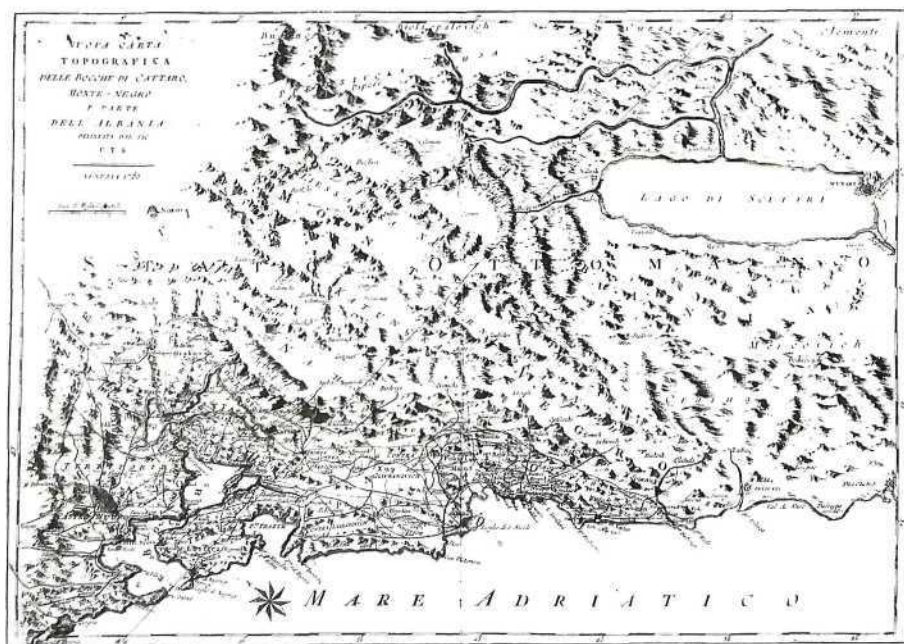
U gornjem dijelu karte u uskoj dugoj vrpici stoji naslov: »AVSTRIA. STYRIA. CARINTHIA. TYROL. CRAINA. CORITHIA WINDORVM / MARCHIA«.

U donjem desnom kutu karte je grafičko mjerilo izraženo u »malim« miljama. Na poledini karte je tekst na njemačkom jeziku pod naslovom: »Das Hochlöbliche Haus Oesterreich«.

Bakrorez, vel. 197 × 295 mm
PMH 4972 G. 1882

99. Karta jugoistočne Evrope

Okolo 1730.

Nepoznati autor, Topografska karta Boke Kotorske, Venecija, 1785, kat. br. 100

U donjem lijevom kutu karte, u baroknoj kartusi s maskeronom, stoji naslov: »TAB. V. EUROPAE / in qua / RAVETIA, PANONIA, / NORICUM, LIBURNIA, / DALMATIA, Cum ITALIAE / parte, / Medius Meridianus est 38, reliqui autem ad hunc / inclinantur pro ratione parallelorum 43 et 46«.

Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine (40°N–49°N) i geografske dužine (30°E–47°E)

Bakrorez, vel. 320 × 450 mm
PMH 4975 G. 1885

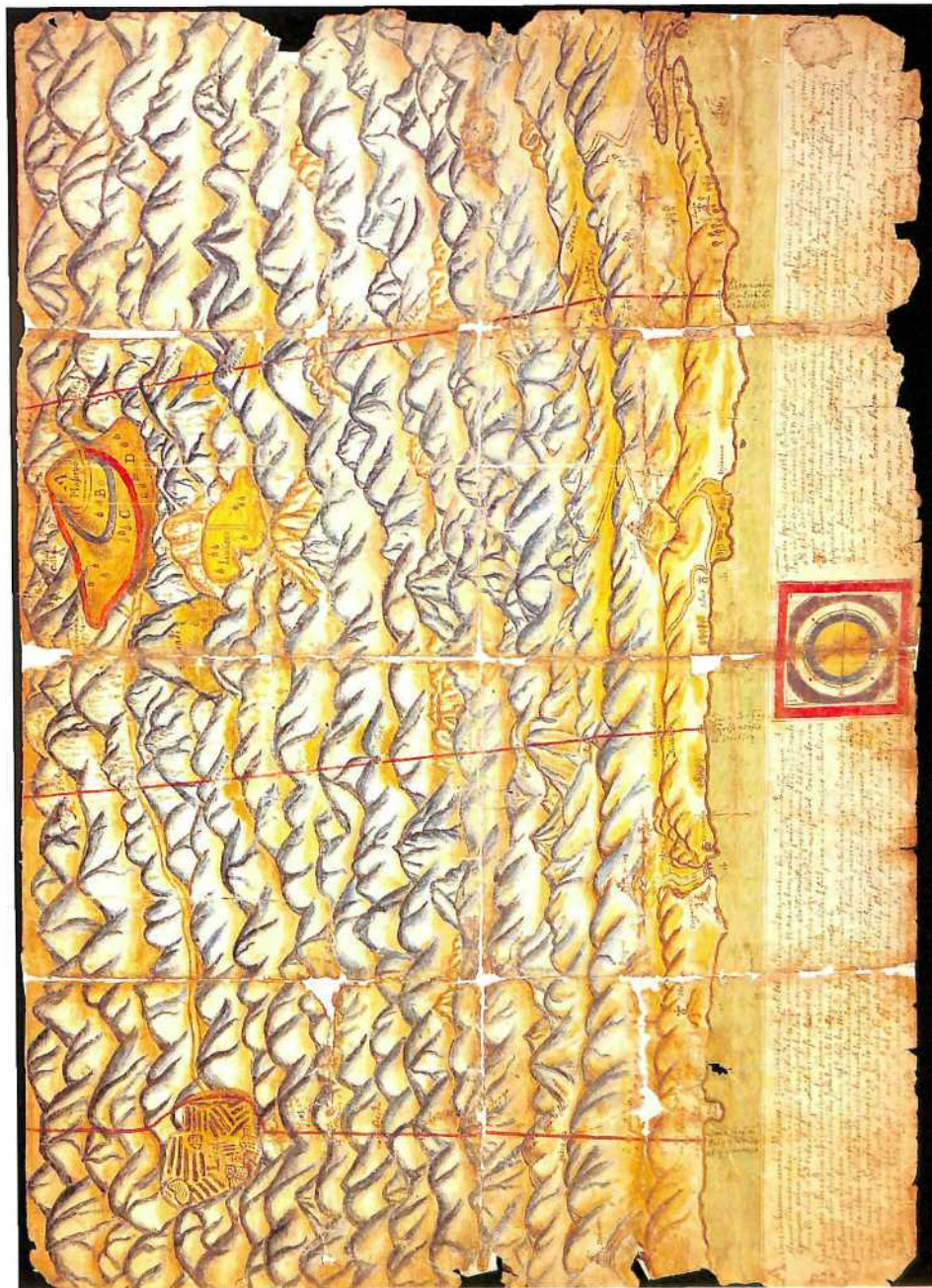
100. Topografska karta Boke Kotorske

Venecija, 1785.

U gornjem lijevom kutu karte stoji naslov: »NUOVA CARTA / TOPOGRAFICA / DELLE BOCCHE DI CATTARO, / MONTE-NEGRO / E PARTE / DELL'ALBANIA. / DELINEATA DAL SIG. / C.T. S. / VENEZIA 1785«.

Ispod naslova je grafičko mjerilo izraženo u geografskim miljama. Ruža vjetrova se nalazi u donjoj lijevoj četvrtini karte i daje joj uobičajenu orijentaciju. U međuokvirnom prostoru karte označeni su stupnjevi geografske širine (41°28'N–42°4'N) i geografske dužine (44°52'E–45°3'E).

Kolorirani bakrorez, vel. 440 × 590 mm
PMH 3881 G. 796

101. Kraljevstvo Ugarsko sa susjednim provincijama (13 uvezanih karata)

*Johann van der Bruggen
Beč, 1737.*

Na prvoj stranici naslov: »TABULAE XIII. REPRESENTANTES / Regnum Hungariae, cum adjacentibus Provincijs suis, / Cum cuius libet propria Scala Hungaricum Milliarium«.

Ispod naslova je sadržaj i podaci o izdavaču: »Wienn Verlegt, durch Iohann van der Bruggen Universit. Kupfferstecher und Kunsthandler, gegen dem Keyserl. Baal – Haus über 1737«.

Naslovi pojedinih karata:

1. »REGNUM / HUNGA / RIAE / 1737«.

Označeni su stupnjevi geografske širine (45° – 50°N) i geografske dužine (38° – 47°E). U donjem desnom kutu, izvan okvira karte, stoje podaci o autoru: »Ioan. Van der Bruggen excudit Viennae«.

Vel: 255 × 325 mm

2. »REGNUM / SERVIAE / 1737«.

U donjem desnom kutu nalazi se grb Srbije (glava svinje sa žirom). U kutu stoji ime izdavača: I. van der Bruggen e. cc. Viē. Geografska širina (43° – 45°N) i geografska dužina (42°30' – 46°40'E).

Vel. 245 × 328 mm

3. »VALACHIA / 1737«.

U desnom gornjem kutu nalazi se grb. U donjem desnom kutu ime izdavača: »Ioan. van der Bruggen exc. Vien«. Geografska širina (44° – 46°50'N) i geografska dužina (46° – 60°E).

Vel. 242 × 331 mm

4. »REGNUM / BULGARIAE 1737«.

Nad naslovom je grb (četiri vodoravne grede između kojih kuna u trku). U donjem desnom kutu stoji ime izdavača: »Ioan. van der Bruggen excudit Viennae«.

Vel. 241 × 330 mm

5. »TABULA VETERIS / PANNONIAE, DACIAE / ET ILLYRICI«.

U donjem lijevom kutu je ovalni grb (četiri vodoravne grede). Lijevo ispod okvira karte je ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Viennae«. Geografska širina (40°30' – 49°N) i geografska dužina (29° – 57°E).

Vel. 240 × 328 mm

6. »TRANSYLVANIA / 1737«.

U donjem desnom kutu karte je grb (sedam brežuljaka) i ime izdavača: »Ioan van der Bruggen exc, Vien«. Geografska širina (45°25' – 47°50'N) i geografska dužina (45° – 49°25'E).

Vel: 243 × 320 mm

7. »MOLDA / VIA«.

U donjem desnom kutu karte je grb (četiri kremena s dvije okrunjene glave, u sredini štit sa osmokrakom zvijezdom i mjesecom). Ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Vienae«, nalazi se u donjem desnom kutu karte. Geografska širina (45°10' – 49°N) i geografska dužina (47° – 54°E).

Vel: 242 × 326 mm

8. »1737 / REGNUM / SLAVONIAE«.

U gornjem središnjem dijelu karte nalazi se grb Slavonije (tri kune jedna povrh druge u skoku). Geografska širina (44°40' – 46°55'N), geografska dužina (39°20' – 44°E). U donjem desnom kutu nalazi se ime izdavača: »I. van der Bruggen exc. V«.

Vel. 243 × 325 mm

9. »REGNUM / CROATIAE / 1737«.

U gornjem desnom kutu karte je prikaz žene sa sabljom u ruci i štitom u kojem je grb Hrvatske (šahovsko polje). Geografska širina (44°10' – 46°10'N), geografska dužina (37°35' – 41°25'E). U donjem lijevom kutu je ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Viennae«.

Vel. 240 × 324 mm

10. »REG. / BOS / NIAE / 1737«.

U donjem lijevom kutu karte je grb Bosne (ruka sa sabljom). Geografska širina (44°5' – 45°50'N) i geografska dužina (40° – 43°E). U donjem lijevom kutu karte je ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Viennae«.

Vel. 241 × 319 mm

11. »REGNUM / DALMATIAE / 1737«.

Na karti je grb Dalmacije (tri okrunjene lavlje glave). U donjem lijevom kutu je zasebno uokvirena veduta Bakra. Geografska širina (41°50' – 44°10'N) i geografska dužina (39°30' – 43°45'E). U donjem desnom kutu karte je ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Viennae«.

Vel. 240 × 328 mm

12. »PODOLIA / ET / BESARABIA«.

U donjem lijevom kutu karte je grb Mađarske (3 vodoravne grede lijevo i dvostruki križ na brežuljku u desnom polju). Geografska širina (46° – 50°49'N), geografska dužina (49°30' – 56°40'E). U donjem lijevom kutu karte je ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Viennae«.

Vel. 255 × 323 mm

13. »Regnum Hungariae, in quo continentur Regiones / Servia, Walachia, Bulgaria, Transylvania, Moldavia, Sclavonia, Croatia, Bos- / nia, Dalmatia, quibus annexae sunt Podolia Besserabia, et – Macedonia, Maximaque / pars Danubij usque ad Ostia ejus. juxta modernam Hungariae formam«.

Geografska širina (40° – 50°40'N), geografska dužina (38°20' – 57°30'E). Ispod okvira karte u donjem lijevom kutu je grafičko mjerilo izraženo u ugarskim miljama, desno je ime izdavača: »Ioan van der Bruggen excudit Viennae 1738«.

Vel. 247 × 321 mm

Djelomično kolorirani bakrorez

PMH 3956 G. 866

102. Johann David Koeler

C. Weigelius, Nürnberg, vjerojatno 1720.

»DESCRIPTIO / ORBIS ANTIQUI / in XLIV. Tabulis exhibitio / a / IO. DAVIDE KOELERO / Hist. et Polit. P.P. Altodorfino / studio atque opera / Christophori Weigelli Norimbergae. / Cum Privilegio Sacrae Caesariae Majestatis«.

Uz naslovnu stranicu i indeks karata, atlas sadrži 44 kolorirane karte antičkog svijeta. Kao dekoracija karata najčešće se javlja antički novac, vojničke scene i scene iz života prikaza-

nih zemalja. Na karti pod rednim brojem 10 s nazivom; »Germania Ptolemaei« u donjem desnom uglu karte nalazimo zanimljiv prikaz jednog geografa, vjerojatno Ptolemeja, sa šestarom, kartom i globusom. Atlas je u kožnom uvezu s utisnutim naslovom »ATLAS / A. 44«.

Vel. 396 × 257 mm
PMH 3955 G. 865

103. Mattheus Seutter

M. Seutter, Augsburg, oko 1744.

»ATLAS MINOR / PRAECIPUA ORBIS TERRARUM IMPERIA / REGNA et PROVINCIAS / GERMANIAE POTISSIMUM, / tabellis 66 exacte delineatis sistens / usui / militiae ducum ac peregrinatium / maxime accomodatus / opera / MATTHAEI SEUTTERI, Sac. Caes. Maj. Geogr. Aug. Vind«.

Uz naslovnu stranicu sadrži 16 stranica uvodnog teksta i 63 karte. Atlas je bogato ukrašen i koloriran. Naslovna stranica i sve karte u atlasu radene su u duhu rokoko stila. Uz tipične rokoko kartuše javljaju se scene iz života, ratne scene, grbovi, brodovi na kartama pomorskih zemalja (npr. Portugal), na karti Amerike crnački likovi, na karti Afrike lavovi, krokodili i drugi ukrasni elementi. Kao autori pojedinih karata u atlasu su signirani: Tobias Conrad Lotter i Albrecht Carl Seutter, a kao graveri Andreas Silbereisen i Matthaes Petter Läinpacher.

Atlas je u kožnom uvezu s naslovom: »ATLAS. NOVUS / DE LXVIII. MAPP / A / MATTH. SEUTR / S.C.M. GEOGR / AUG. VIND«.

Vel. 220 × 320 mm
PMH 3954 G. 864

104. Mattheus Seutter

Atlas bez naslovne stranice, Augsburg, oko 1730.

Atlas sadrži karte četiri kontinenta: Evrope, Azije, Afrike i Amerike, karte evropskih zemalja i pokrajina i planove gradova. Uz karte u atlasu nalazimo posebne tablice s prikazima suvremene artiljerije, ratnih brodova, pomorskih zastava »cijelog« svijeta, kronološke tablice evropskih vladara, rimskih papa i evropskih kraljeva. Karte su ukrašene velikim neobojenim kartušama u kojima su scene iz života, ratne i pomorske scene, različiti likovi, grbovi i drugi motivi karakteristični za 18. st.

Atlas sadrži ukupno 50 bakroreznih listova u kožnom uvezu.

Vel. 600 × 350 mm
PMH 3948 G. 858

105. Johann Baptista Homann

»ATLAS NOVUS / TERRARUM ORBIS IMPERIA, / REGNA ET STATUS / exactis Tabulis Geographice demonstrans, / Opera / IOHANNIS BAPTISTAE HOMANNI / Sacrae Caes. Maj. Geographi, et Reg.^{ae} Boruss. Societ. Scient. Membri. / Noribergae / Cum Privilegio Sacrae Caesareae ut é Reg. Maj. Polon«.

Atlas nema godine izdanja. Prvo izdanje ovog Homannovog atlasa pojavilo se u Nürnbergu 1702. Pošto su pojedine karte u atlasu signirali Homannovi nasljednici, a nekoliko karata je datirano s 1748. godinom, vjerujemo da je ovo posljednje izdanje Homannovog *Novog atlasa* iz 1750.

Uz naslovnu stranicu atlas sadrži 64 karte, indeks karata i

miljokaz s udaljenostima. Pored karata J. B. Homanna, na kojima korektno navodi izvornike po kojima je radio (npr. kartu Engleske po Vischeru, kartu Kranjske po Valvasoru), atlas sadrži karte T.C. Lottera, M. Seuttera, T. Meyera i I.M. Hasiusa. Atlas je raden u stilu rokoko. Karte su kolorirane a kao ukrasi javljaju se različiti likovi, alegorijske figure, grbovi, lisnate girlande i drugo.

Kožni uvez, vel. 530 × 335 mm
PMH 3946 G. 856

106. Homannianos Heredes

Nürnberg, oko 1780.

Atlas nema naslova, a sadrži 20 karata. Sve karte su radene u Homannovom stilu sa tipičnim ukrasima rokoko. Karte su kolorirane, a kartuše na pojedinim kartama nekolorirane. U atlasu nalazimo karte različitih autora: Johanna M. Hasia, J.B. Homanna, T. Meyera, A.G. Böchmia, T.C. Lottera, M. Seuttera i I.C. Harenberga.

Kožni uvez, vel. 530 × 325 mm
PMH 3957 G. 867

107. Frederick de Witt?

»HAND- / ATLAS / DER GANZEN / ERDE«
Amsterdam, oko 1690.

Nedostaje naslovna stranica. Naslov se nalazi na hrptu uveza bez autora i godine izdanja. Atlas sadrži 87 karata. Pored F. de Witta koji je potpisan na većini karata, nalazimo karte J.B. Labanne, J. Janssona, N. Sansona, Jodocusa i Henricusa Hondiusa, N. Visschera i Lhuilliera. Sve karte su kolorirane i vrlo lijepo ukrašene. Kartuše, ruže vjetrova, brodovi, različiti likovi i grbovi koje nalazimo na kartama potvrđuju da atlas pripada nizozemskoj kartografiji. Karta Ugarske pod rednim brojem 70 datirana je 1686. godinom. Pošto je de Witt umro 1698. atlas je vjerojatno objavljen u tom razdoblju.

Kartonski uvez, vel. 507 × 330 mm
PMH 3947 G. 857

GLOBUSI

108. Globus Zemlje

W. J. Blaeu, Amsterdam, početak 17. st.

»Drveni model Zemlje na kojem je prikazan raspored kontinenata i oceana kakav je bio poznat početkom 17. st. U ravnini ekvatora nalazi se drveni obruč sa slijedećim podacima koji su raspoređeni u koncentričnim krugovima: stupnjevi geografskih širina (od 10° – 30° a ponavlja se 12 puta), astrološke oznake s odgovarajućim slikama i latinskim imenima, usporedni kalendar s datumima prema gregorijanskom i starom načinu brojenja dana (Calendarium vetus i Calendarium Gregorianum), te kalendar Mjesečevih mijena. Danima u kalendaru su pridružena imena svetaca. Posljednji koncentrični krug je ruža vjetrova na čijoj su unutrašnjoj strani grčka i latinska imena vjetrova a na vanjskoj holandski nazivi za strane svijeta. Na samoj kugli se nalaze vinjete s natpisima. U prvih četiri natpisa autor globusa daje pohvale velikim svjetskim istraživačima, Columbu, Amerigu Vespucciju, Ferdinandu Magellanu, Cortesu i Vascu da Gammii, a njihova je otkrića obilježio godinama. Slijedeća vinjeta nosi posvetu kojom Blaeu posvećuje globus gospodi iz redova »Ujedinjenih provincija Donje Njemačke«. Posljednjim je natpisom, s potpisom autora, dana uputa gledaocu, a u njoj Blaeu kaže da je globus napravljen na sasvim novim osnovama za razliku od drugih globusa.«

Obujam 1080 mm, visina 530 mm
PMH 23846

Opis globusa preuzet je iz kataloga Povijesnog muzeja Hrvatske, M. Škiljan, Stare mjere, Zagreb, 1975.

109. Globus Neba

W. J. Blaeu, Amsterdam, početak 17. st.

»Zvezdani ili nebeski globus prikazuje zvezdano nebo s položajem najvažnijih zvijezda, kako se vide s površine Zemlje, uokvirene figuralnim prikazama u skladu s imenima konstelacija. U ravnini najvećeg opsega globusa nalazi se drveni obruč sa slijedećim podacima raspoređenim u koncentričnim krugovima: stupnjevi geografskih širina (od 10° – 30° a ponavljaju se 12 puta), astrološke oznake s odgovarajućim slikama i latinskim imenima, usporedni kalendar s datumima prema gregorijanskom i starom načinu brojenja dana (Calendarium vetus i Calendarium Gregorianum), te kalendar Mjesečevih mijena. Danima u kalendaru su pridružena imena svetaca. Posljednji koncentrični krug je ruža vjetrova na čijoj su unutrašnjoj strani grčka i latinska imena vjetrova a na vanjskoj holandski nazivi za strane svijeta. Na samoj se kugli nalaze vinjete s natpisima. U prvom se natpisu Blaeu obraća astronomima i kaže da je prema principima Tycha Brachea prikazao više od 300 zvijezda. Zatim daje uputu za izračunavanje pomaka zvijezda u određeno doba godine i tablicu s objašnjenjem oznaka veličina zvijezda. Slijedećim natpisom posvećuje globus knezu Mauriciju grofu de Nassau i napokon završava opširnom signaturom.«

Obujam 1080 mm, vis. 510 mm
PMH 23847

Opis globusa preuzet je iz kataloga Povijesnog muzeja Hrvatske, M. Škiljan, Stare mjere, Zagreb, 1975.

POPIS KARTOGRAFA, CRTAČA, GRAVERA I IZDAVAČA KOJI SE JAVLJAJU U KARTOGRAFSKOJ ZBIRCI POVIJESNOG MUZEJA HRVATSKE

- BAECK, Elias Haldenmuth, 1679–1747, Nijemac, kartograf u Augsburgu, (kat. br. 71).
BENEDIETI, Hieronymus, graver kod Schraembla, (kat. br. 88).
BLAEU, Willem Jansson, 1571–1638, Nizozemac, kartograf i izdavač, radio je karte i globuse, (kat. br. 15, 16, 32, 35 i 37).
BLAEU, Johannes, 1596–1673, kartograf i izdavač, (kat. br. 33, 34, 35, 36 i 38).
BOUTTATS, Georg, 1634–1690?, Nizozemac, kartograf, radio kao crtač i graver u Beču, (kat. br. 43).
BRUGGEN, Johann van der, 1676–1744, Austrijanac, graver i trgovac umjetninama u Pragu i Beču.
BUACHE, Philippe, 1700–1773, Francuz, kartograf, radio karte i globuse.
BUSSEMACHER, Johann, 1580–1613, Nijemac, kartograf, graver i izdavač.
COPPO, vidi Kopic.
CANTELLI, de Vignola Giacomo, 1643–1695, Talijan, geograf, kartograf i graver, radio karte i globuse, (kat. br. 2).
CORONELLI, Vinzenzo Maria, 1650–1718, Talijan, geograf, kartograf i graver, radio karte i globuse, (kat. br. 55).
DE FER, Nicolas, 1646–1720, Francuz, geograf, graver i izdavač, (kat. br. 53 i 54).
DELISLE, Guillaume, 1675–1726, Francuz, geograf i kartograf, radio karte i globuse, (kat. br. 57 i 64).
DOETECUM, Johannes, 1559–1601, Nizozemac, graver i izdavač, (kat. br. 27).
GADEA, Joseph, 18. st., Austrijanac, vojni inženjer, (kat. br. 69).
GASTALDI, Giacomo, c. 1500–1565, Talijan, kartograf i kozmograf, (kat. br. 1).
GOOS, Abraham, c. 1590–1643, Nizozemac, kartograf, izdavač i graver, radio karte i globuse, (kat. br. 90).
HARENBERG, Johann Christoph, Nijemac, radio za Homannove nasljednike 1737–1750, (kat. br. 63).
HASIUS, Johann Mattheus, 1684–1742, Nijemac, profesor matematike, kartograf, suradnik Homannovih nasljednika, radio karte i globuse, (kat. br. 65).
HINTON, John, c. 1720–1781, Englez, kartograf i izdavač, (kat. br. 91).
HIRSCHVOGEL, Augustin, 1503–1553, Nijemac, umjetnik, kartograf i graver, (kat. br. 5).
HOMANN, Johann Baptist, 1664–1724, Nijemac, kartograf, graver i izdavač, radio karte i globuse, (kat. br. 56, 59, 60, 61, 62 i 105).
HOMANNIANOS HEREDES, Homannovi nasljednici u Nürnbergu, izdavali karte i atlase u 18. i 19. st., (kat. br. 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69 i 106).
HONDIUS, Henricus, 1587–1638, Nizozemac, kartograf i izdavač, radio karte i globuse, (kat. br. 20, 21, 22, 23, 25 i 26).
JAILLOT, Alexis Hubert, 1640–1712, Francuz, kartograf, graver i izdavač, radio karte i globuse, (kat. br. 52).
JANSSONIUS, Johann, c. 1588–1664, Nizozemac, kartograf i izdavač, radio karte i globuse, (kat. br. 28, 29, 30, 31 i 40).
JODE, Cornelius de, 1568–1600, Nizozemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 24).
JODE, Gerard, 1509–1591, kartograf, graver i izdavač, (kat. br. 24).
KAUPERZ, Johann Michael, druga polovica 18. st., Austrijanac, crtač, (kat. br. 89).
KAERIUS, Petrus, 1571–1646, Nizozemac, kartograf i graver, radio karte i globuse, (kat. br. 27, 30 i 32).
KEULEN, Gerard van, †1726, Nizozemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 45).
KOELER, Johann David, 1684–1755, Nijemac, kartograf, (kat. br. 102).
KOPIĆ, Petar (Pietro Coppo), 1469–1555, Hrvat, kao kartograf radio u Veneciji, (kat. br. 77).
LABANNA, João Baptista, 1582–1624, Portugalac, kraljevski kartograf, (kat. br. 107).
LAZIUS, Wolfgang, 1514–1565, Austrijanac, kartograf i historičar, (kat. br. 77, 78, 79, 80 i 81).
LE ROUGE, George Louis, †1778, Francuz, kraljevski kartograf i izdavač, (kat. br. 56).
LHUILIER, Ioannes, 17. st., Nizozemac, geograf i kartograf, (kat. br. 47).
LOTTER, Tobias Conrad, 1717–1777, Nijemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 72, 73, 74 i 75).
MAIOR, Ioan Viennensis, Austrijanac, izdavač, (kat. br. 81).
MANSFELD, Johann Ernst, 1739–1796, Austrijanac, graver, (kat. br. 84).
MARIETTE, Pierre, 1634–1716, Francuz, izdavač i graver, (kat. br. 51).
MERCATOR, Gerhard Kremer, 1512–1594, Nizozemac, kartograf, radio karte i globuse, (kat. br. 10 – kat. br. 22, kat. br. 25, 29, 33, 34, 36 i 37).

MÜLLER, Christian Friedrich, 1776–1821, Nijemac, kartograf, graver i izdavač, (kat. br. 83).
NOLIN, Jean Baptiste, 1648–1708, Francuz, kartograf i izdavač, radio karte i globuse, (kat. br. 55).
ORTELIUS, Abraham, 1527–1598, Nizozemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 1, 5, 6, 7, 8, 9, 77, 78, 79 i 80).
OTTENS, Joachim, 1663–1722, Nizozemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 46).
OTTINGER, Johann Franz, 18. st., radio za Homannove nasljednike, (kat. br. 66 i 68).
ROSSI, Giovanni Giacomo, 17. st., Talijan, kartograf i izdavač, (kat. br. 2).
SAMBUCUS, Johann, 1531–1584, Mađar, historičar i kartograf, (kat. br. 8).
SANSON, Guillaume, 1633–1703, Francuz, kartograf, radio je karte i globuse, (kat. br. 44, 50 i 51).
SANSON, Nicolas, 1600–1667, geograf i kartograf, (kat. br. 49 i 52).
SANTINI, Pietro, 18. st., Talijan, kartograf i izdavač, (kat. br. 86 i 87).
SCHAGEN, Geritt Lucaszoon van, 1642–1690, Nizozemac, graver i trgovac umjetninama, (kat. br. 48).
SCHENCK, Peter, 1660–1718, Nizozemac, izdavač i graver, (kat. br. 44).
SCHIMECK, Maximilian, 1748–1798, historičar, (kat. br. 85).
SHCNEIDER, Adam Gottlieb, 1745–1815, Nijemac, kartograf, (kat. br. 76).
SCHRAEMBL, Franz Anton, 1751–1803, Austrijanac, kartograf, (kat. br. 85, 86, 87 i 88).
SCHÜETZ, Carl, 18. st., Austrijanac, graver i crtač, (kat. br. 83).
SEALE, Richard William, 1732–1785, Englez, kartograf i graver, (kat. br. 91).
SECKER, Adalbert, prva polovica 18. st., Austrijanac, crtač, (kat. br. 3).
SEUTTER, Georg Matheus, 1678–1757, Nijemac, kartograf, geograf i izdavač, (kat. br. 56, 74, 75, 103 i 104).
SPEEDE, John, 1552–1629, Englez, kartograf, (kat. br. 90).
STEINBERGER, Johann Crhistoph, 1680–1727, Nijemac, crtač i graver, (kat. br. 60).
SZALOKY, Ioannes Nepomuck, prva polovica 18. st., Mađar, kartograf i crtač, radio u Zagrebu, (kat. br. 93).
TORRICELLI, Giuseppe, 18. st., radio karte i globuse, (kat. br. 3).
VISSCHER, Johann Nicolaus Piscator, 1587–1637, Nizozemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 39 i 40).
WEIGEL, Christoph, 1654–1726, Nijemac, graver i izdavač, radio karte i globuse, (kat. br. 70, 76 i 102).
WITT, Frederick de, 1616–1698, Nizozemac, kartograf i izdavač, (kat. br. 41, 42 i 107).

LITERATURA

- Alberti H. J.: *Mass und Gewicht*, Akademie-Verlag, Berlin, 1957.
Bagrow L., Skelton R.A.: *Meister der Kartographie*, Berlin, 1963.
Bonacker W.: *Kartenmacher aller Länder und Völker*, Wiesbaden, 1966.
Borčić B., Kreiziger I., Lovrić P., Frančula N.: *Višejezični kartografski rječnik*, Zbornik radova Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1977.
Briquet C. M.: *Les Filigranes*, Genève, 1907.
Čanković D.: *Stari atlasi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci i Metropolitani*, Zagreb, 1976, katalog izložbe.
Čanković D.: *Organizacija i uredjenje zbirke geografskih karata u knjižnicama*, Zagreb, 1977.
Dreier F.A.: *Winkelmessinstrumente vom 16. bis zum frühen 19. Jahrhundert*, Staatliche Museen, Preussischer Kulturbesitz, Berlin, 1980, katalog izložbe.
Höck J., Leitner F.W.: *Kärnten in alten Landkarten bis 1809.*, Landesmuseum für Kärnten, Klagenfurt, 1984, katalog izložbe.
Imhof E.: *Kartographische Geländedarstellung*, W. de Gruyter-Co, Berlin, 1965.
Korošec, B.: *Naš prostor v času in projekciji*, Geodetski zavod SR Slovenije, Ljubljana, 1979.
Kupčik I.: *Alte Landkarten*, Prag, 1980, Hanau/M, 1980.
Lago L., Rossit C.: *Descriptio Histriae*, Trst, 1981.
Leithäuser J. G.: *Mappae mundi*, Berlin, 1958.
Lister R.: *Old Maps and Globes*, London, 1979.
Lovrić P.: *Kartografska reprodukcija*, Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1983.
Lovrić P.: *Atributi znanosti i kartografija*, SGIGJ, 5. jug. savjet. o kartografiji, Zbornik radova I, Novi Sad, 1986.
Lovrić P.: *Opća kartografija*, Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986.
Marković M.: *Razvitak kartografskih upoznavanja današnjih jugoslavenskih zemalja*, Prvi dio. Od najstarijih vremena do kraja 17. stoljeća, Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1975.
Meyer W.: *Die Kartensammlung am Burgenländischen Landesmuseum*, Eisenstadt, 1981.
Mošin V.: *Filigranologija kao pomoćna historijska nauka*, Zbornik historijskog inštituta JAZU, Zagreb, 1954.
Peterca M., Radošević N., Milisavljević S., Racetin F.: *Kartografija*, Vojnogeografski institut, Beograd, 1974.
Seifert T.: *Die Karte als Kunstwerk*, Bayerische Staatsbibliothek, München, 1979, katalog izložbe.
Thime – Becker.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*
Tooley R.V.: *Maps and map – makers*, London, 1978.
Tooley R.V.: *Dictionary of map – makers*, London, 1964.

POPIS ILUSTRACIJA

1. J. D. Koeler, *Descriptio orbis antiqui*, Nürnberg, oko 1720, naslovna stranica, kat. br. 102 (str. 9)
2. Zonska karta svijeta s podjelom na nastanjene i nenastanjene zone (iz Sacrobustosova *Opusculuma*, 15. st.) (str. 15)
3. Karta svijeta u obliku slova T (iz Sallustijeva rukopisa, 14. st.) (str. 15)
4. Karta Petrusa de Alliaca iz 1410. prema kojoj je Toscanelli izradio kartu po kojoj je Kolumbo otkrio Ameriku (str. 16)
5. Portret V.M. Coronellija (str. 18)
6. Detalj karte kat. br. 1 (str. 19)
7. Portret G. Kremera Mercatora (str. 20)
8. Naslovna kartuša karte kat. br. 12 (str. 20)
9. Portret A. Orteliusa (str. 21)
10. Portret G. de Jodea (str. 21)
11. Portret H. Hondiusa (str. 22)
12. Oznaka Hondiusove radionice (str. 22)
13. Oznaka radionice G. Blaeua (str. 25)
14. Portret W.J. Blaeua (str. 25)
15. Portret J. Blaeua (str. 26)
16. Portret A.H. Jaillota (str. 28)
17. Portret N. de Fera (str. 28)
18. Portret G. de l'Islea (str. 29)
19. Portret J. B. Homanna (str. 30)
20. Dopunska karta na karti Palestine, kat. br. 105 (str. 30)
21. Portret M. Seuttera (str. 33)
22. Portret W. Laziusa (str. 34)
23. Naslovna kartuša karte kat. br. 7 (str. 37)
24. Nepoznati autor, Karta Hrvatske s graničnim područjem, oko 1590, kat. br. 95 (str. 38)
25. Grafičko mjerilo karte kat. br. 1 (str. 37)
26. W. Lazius, A. Ortelius, Karta Madžarske, Antwerpen, 1570, kat. br. 79 (str. 42)
27. Naslovna kartuša, kat. br. 56 (str. 53)
28. G. Gastaldi, A. Ortelius, Karta Italije, Antwerpen, 1570, kat. br. 1 (str. 59)
29. G. Cantelli, G. de Rossi, Karta Hrvatske, Rim, 1690, kat. br. 2 (str. 60)
30. A. Hirschvogel, A. Ortelius, Karta Slavonije, Hrvatske..., Antwerpen, 1570, kat. br. 5 (str. 61)
31. A. Ortelius, Karta Turskog carstva, Antwerpen, 1578, kat. br. 7 (str. 62)
32. J. Sambucus, A. Ortelius, Karta Ilirije, Antwerpen, 1579, kat. br. 8 (str. 63)
33. A. Ortelius, Karta Grčke, Antwerpen, 1579, kat. br. 9 (str. 64)
34. Detalj karte kat. br. 1 (str. 65)
35. Ruža vjetrova, karta kat. br. 34 (str. 66)
36. G. de Jode, Karta Hrvatske, Antwerpen, oko 1594, kat. br. 24 (str. 67)
37. Oznaka radionice J. Blaeua (str. 72)
38. I. Lhuillier, Karta Turskog carstva, Amsterdam, oko 1700, kat. br. 47 (str. 75)
39. N. Sanson, P. Mariette, Karta Madžarske, Pariz, 1664, kat. br. 51 (str. 76)
40. N. de Fer, Karta Turskog carstva, Pariz, 1710, kat. br. 53 (str. 77)
41. J. B. Homann, G. le Rouge, Karta Kranjske, Pariz, 1742, kat. br. 56 (str. 79)
42. G. de l'Isle, Ph. Buache, Karta Madžarske, Pariz, 1745, kat. br. 57 (str. 80)
43. I. B. Homann, Karta Turskog carstva, Nürnberg, početak 18. st., kat. br. 60 (str. 83)
44. J. Bussemacher, Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije, Köln, početak 17. st., kat. br. 58 (str. 84)
45. J. B. Homann, Karta Madžarske, Dalmacije, Hrvatske..., Nürnberg, oko 1720, kat. br. 61 (str. 85)
46. Homannianos Heredes, Karta Slavonije, Nürnberg, 1745, kat. br. 69 (str. 87)
47. Ruža vjetrova, karta kat. br. 105 (str. 89)
48. C. Weigelius, Karta carsko turske granice određene mirom u Sremskim Karlovcima 1699, Nürnberg, početak 18. st. kat. br. 70 (str. 90)
49. C. Schütz, F. Müller, Karta Bosne, Srbije i Slavonije, Beč, 1788, kat. br. 83 (str. 94)
50. J. Speed, Karta Madžarske, London, 1626, kat. br. 90 (str. 97)
51. J. Hinton, Karta Engleske, London, 1763, kat. br. 91 (str. 96)
52. Portret J. Speeda (str. 96)
53. J. N. Szaloky, Karta sjeverozapadne Hrvatske, Zagreb, 1757, kat. br. 93 (str. 98)
54. Nepoznati autor, Karta Slavonije, kat. br. 96 (str. 99)
55. Nepoznati autor, Topografska karta Boke Kotorske, Venecija, 1785, kat. br. 100 (str. 100)

ILUSTRACIJE U BOJI

Str. 13

G. K. Mercator, Karta Furlanije, Krasa, Istre..., Duisburg, 1589, kat. br. 12

Str. 23

G. K. Mercator, H. Hondius, Karta Truskog carstva, Amsterdam, 17. st., kat. br. 20

Str. 31

H. Hondius, Karta Podunavlja, Amsterdam, 1636, kat. br. 26

Str. 43

G. K. Mercator, H. Hondius, Karta Njemačke, Amsterdam, 1631, kat. br. 25

Str. 57

V. M. Coronelli, I. B. Nolin, Karta Dalmacije, Pariz, oko 1690, kat. br. 55

Str. 69

G. K. Mercator, J. Janssonius, Karta Krasa, Kranjske i Istre, Amsterdam, 1639, kat. br. 29

Str. 81

G. K. Mercator, J. Blaeu, Karta Krasa, Kranjske i Istre, Amsterdam, 1663, kat. br. 34

Str. 91

W. Lazius, I. M. Viennensis, Karta Tirola, Goricije, Istre..., Beč, 1612, kat. br. 81

Str. 101

Nepoznati redovnik pavlinskog samostana u Novom, Karta Hrvatskog primorja između Drivenika i Novog, Novi, 1752, kat.

br. 92

PRILOG KATALOGU:

J. Janssonius, Karta Istre, Amsterdam, 1646, kat. br. 31

G. Mercator, J. Blaeu, Karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije, Amsterdam, oko 1670, kat. br. 36

J. Janssonius, N. Visscher, Karta Podunavlja, Amsterdam, oko 1700, kat. br. 40

Naslovna stranica

J. Blaeu, Karta Ilirije, Amsterdam, oko 1670, kat. br. 38